

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Rynek pracy w podregionie rybnickim : podręcznik "dobrych praktyk"

Author: Franciszek Kłosowski, Sławomir Pytel, Anna Runge, Sławomir Sitek, Elżbieta Zuzańska-Żyśko

Citation style: Kłosowski Franciszek, Pytel Sławomir, Runge Anna, Sitek Sławomir, Zuzańska-Żyśko Elżbieta. (2013). Rynek pracy w podregionie rybnickim : podręcznik "dobrych praktyk". Sosnowiec : Wydział Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

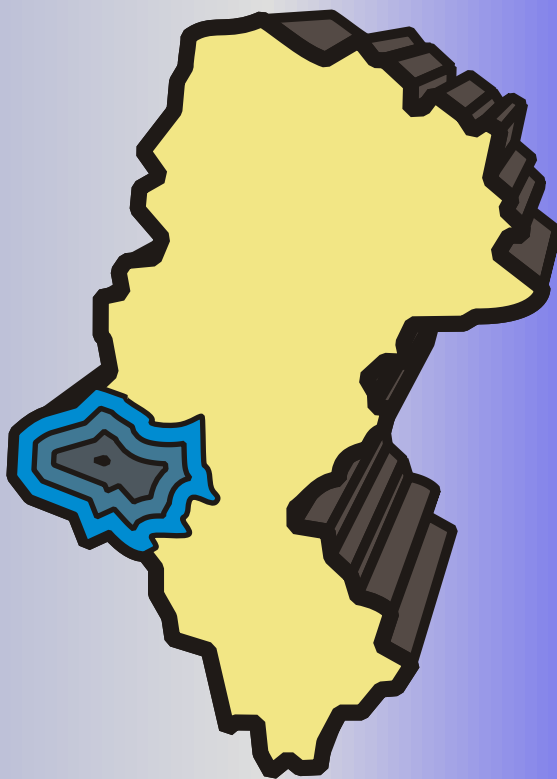

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

RYNEK PRACY W PODREGIONIE RYBNICKIM

**Franciszek Kłosowski, Sławomir Pytel, Anna Runge,
Sławomir Sitek, Elżbieta Zuzńska-Żyśko**

Człowiek - najlepsza inwestycja

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Rynek pracy w podregionie rybnickim

Podręcznik „dobrych praktyk”

FRANCISZEK KŁOSOWSKI

SŁAWOMIR PYTEL

ANNA RUNGE

SŁAWOMIR SITEK

ELŻBIETA ZUZAŃSKA-ŻYŚKO

SOSNOWIEC 2013

Redaktor Prac Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego

Prof. dr hab. Andrzej T. Jankowski

Recenzenci

Prof. dr hab. Andrzej Matczak

Prof. UMCS dr hab. Andrzej Miszczuk

Prof. UG dr hab. Tomasz Michalski

Publikacja powstała w ramach projektu badawczego pt.: „Społeczno-gospodarcze i przestrzenne kierunki zmian regionalnego oraz lokalnych rynków pracy województwa śląskiego – SGP WSL”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Skład zespołu badawczego:

prof. dr hab. Jerzy Runge – ekspert merytoryczny

zespół: dr hab. Franciszek Kłosowski, dr Monika Kurpanik, dr Jacek Petryszyn, dr Sławomir Pytel, dr Anna Runge, dr Sławomir Sitek, mgr Tomasz Spórna, dr Elżbieta Zuzańska-Żyśko

Graficzne opracowanie rycin Tomasz Spórna

ISBN 978-83-61644-42-2

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Nakład 250 egzemplarzy

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	5
ROZDZIAŁ 1. DEMOGRAFICZNE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA RYNKU PRACY W PODREGIONIE RYBNICKIM	9
1.1. ROZMIESZCZENIE LUDNOŚCI	9
1.2. ZMIANY ZALUDNIENIA	12
1.3. MIGRACJE LUDNOŚCI	19
1.3.1. NAPŁYW I ODPIYW LUDNOŚCI	19
1.3.2. KIERUNKI NAPŁYWU MIGRACYJNEGO	26
1.3.3. KIERUNKI ODPIYWU MIGRACYJNEGO	28
1.3.4. NAPŁYW MIGRACYJNY DO GMIN	30
1.3.5. ODPIYW MIGRACYJNY Z GMIN	31
1.3.6. STRUKTURA WYKSZTAŁCENIA MIGRANTÓW	32
1.4. STRUKTURA PŁCI I WIEKU LUDNOŚCI	34
1.4.1. STRUKTURA PŁCI LUDNOŚCI	34
1.4.2. STRUKTURA WIEKU LUDNOŚCI	37
1.5. PROGNOZOWANE ZMIANY W LICZBIE I STRUKTURZE LUDNOŚCI	46
1.6. SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA RYNKU PRACY	51
ROZDZIAŁ 2. UWARUNKOWANIA GOSPODARCZE RYNKU PRACY PODREGIONU RYBNICKIEGO	60
2.1. RYS HISTORII ROZWOJU GOSPODARCZEGO PODREGIONU RYBNICKIEGO	60
2.2. POZIOM ROZWOJU GOSPODARKI PODREGIONU RYBNICKIEGO	62
2.2.1. BAZA GOSPODARCZA	62
2.2.2. PRACUJĄCY W GOSPODARCE	69
2.2.3. FUNKCJE EGZOGENICZNE GMIN	77
2.2.4. FUNKCJONOWANIE GOSPODARKI PODREGIONU	79
2.2.5. PERSPEKTYWY GOSPODARCZE	83
ROZDZIAŁ 3. KLASYFIKACJA RYNKÓW PRACY ORAZ STRUKTUR BEZROBOCIA W PODREGIONIE RYBNICKIM	86
3.1. RYNKI PRACY	86
3.1.1. KLASYFIKACJA WIELKOŚCI RYNKÓW PRACY	86
3.1.2. ODDZIAŁYWANIE RYNKÓW PRACY	91
3.2. DYNAMIKA ZMIAN ORAZ POZIOM WAHAŃ LICZBY PRACUJĄCYCH	93
3.3. SPOŁECZNO-GOSPODARCZE SKŁADOWE RYNKU PRACY	97
3.3.1. AKTYWNOŚĆ GOSPODARCZA MIESZKAŃCÓW PODREGIONU	97

3.3.2. RYNEK PRACY W ŚWIECIE RUCHLIWOŚCI PRZESTRZENNEJ ORAZ STRUKTURY WIEKU LUDNOŚCI	99
3.3.3. POZIOM WYNAGRODZEŃ	101
3.4. IDENTYFIKACJA SPECYFICZNYCH PROBLEMÓW BEZROBOCIA	102
3.5. PROGNOZA ROZMIARÓW BEZROBOCIA W PODREGIONIE RYBNICKIM	107
ROZDZIAŁ 4. LOKALNE RYNKI PRACY. STUDIUM PRZYPADKÓW	111
4.1. RADLIN	111
4.2. PIETROWICE WIELKIE	116
ROZDZIAŁ 5. MODEL RYNKU PRACY PODREGIONU RYBNICKIEGO ORAZ POTENCJALNE SCENARIUSZE DAŁSZYCH PRZEMIAN GOSPODARCZYCH	121
5.1. UJĘCIE MODELOWE RYNKU PRACY PODREGIONU RYBNICKIEGO	121
5.2. WNIOŚKI Z KONSULTACJI RYNKU PRACY W PODREGIONIE RYBNICKIM	122
5.3. POTENCJALNE SCENARIUSZE PRZEMIAN GOSPODARCZYCH PODREGIONU	124
PODSUMOWANIE	129
REKOMENDACJE	132
LITERATURA I MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE.	136
SPIS RYCIN I TABEL.	139

WPROWADZENIE

Niniejsza książka stanowi kompendium wiedzy na temat rynku pracy w podregionie rybnickim. Celem opracowania jest diagnoza uwarunkowań społecznych i gospodarczych rynku pracy badanego obszaru, a także nakreślenie scenariuszy dalszych zmian w tej części województwa. Obszar analizy obejmuje 25 gmin. Składa się on z trzech miast na prawach powiatu: Rybnika, Jastrzębia-Zdrój i Żor oraz trzech powiatów: raciborskiego, rybnickiego i wodzisławskiego. Podregion rybnicki położony jest w południowo-zachodniej części województwa śląskiego a jego ogólna powierzchnia to 1352,4 km².

Opracowanie to należy traktować jako szczegółowy suplement do raportu przygotowanego dla całego województwa pt. „Społeczno-gospodarcze oraz przestrzenne kierunki zmian regionalnego oraz lokalnych rynków pracy województwa śląskiego”. Szereg informacji o podregionie z punktu widzenia całości województwa znalazło się właśnie w tamtym opracowaniu.

Niniejsza publikacja jest efektem badań przeprowadzonych w ramach projektu badawczego pt.: „Społeczno-gospodarcze i przestrzenne kierunki zmian regionalnego oraz lokalnych rynków pracy województwa śląskiego – SGP WSL” realizowanego w ramach Priorytetu VIII Regionalne Kadry Gospodarki, Działania 8.1 Rozwój pracowników i przedsiębiorstw w regionie, Poddziałania 8.1.2 Wsparcie procesów adaptacyjnych i modernizacyjnych w regionie, Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Rozdział pierwszy dotyczy uwarunkowań demograficzno-społecznych. Nakreślono w nim kierunek przemian demograficznych zachodzących w podregionie rybnickim. Szczególną uwagę przywiązano do zjawisk migracji, kształtujących poziom zasobów pracy.

Kolejna część pracy poświęcona jest wątkom gospodarczym, w tym ujęciu sektorowemu gospodarki. Zaprezentowano w nim największych pracodawców z podregionu rybnickiego.

W rozdziale trzecim dokonano klasyfikacji rynków pracy oraz zjawisk związanych z bezrobociem. W tej części pracy przeprowadzono grupowanie gmin, według kryterium wyróżniających się wartości opisujących badane zagadnienie.

Rozdział czwarty poświęcony jest prezentacji studiów przypadku dwóch wybranych gmin Pietrowice Wielkie i Radlin. Rozważania obejmują kwestie zarówno społeczne jak i gospodarcze. Mają one charakter *case study* lokalnych

rynków pracy, ukazując dobre praktyki jak również wskazujące na pewne ograniczenia.

Ostatnia część książki poświęcona została próbie nakreślenia scenariuszy rozwoju. Zaprezentowano trzy różne warianty: pozytywny, neutralny oraz negatywny. Podjęto również próbę nakreślenia pewnych rekomendacji w zakresie dalszych działań. Ich upowszechnienie i wdrożenie należy traktować jako element dobrych praktyk.

Oddając w ręce Czytelników niniejsze opracowanie liczymy, że będzie ono pomocne w działaniach bieżących wspomagających rynek pracy. Publikacja kierowana jest do władz samorządowych, instytucji rynku pracy, przedstawicieli administracji rządowej w terenie, a także przedsiębiorców, mieszkańców oraz wszystkich, których interesują zagadnienia rynku pracy.

Zdajemy sobie sprawę, że prezentowany obraz jest efektem projekcji statystycznej sytuacji i w niektórych przypadkach może różnić się od jego postrzegania na poziomie gminnym. Niedoskonałość danych statystycznych, a także stopień skomplikowania rzeczywistości sprawia, że przedstawiony obraz może zawierać pewne zniekształcenia. Zespół autorów dołożył wszelkich starań aby prezentowane zestawienia oraz rekomendacje były jak najbardziej adekwatne do stanu faktycznego. Liczymy, że wskazane przez nas szczególne wymiary rynku pracy mogą być sygnałem do bieżącego monitoringu stanu lokalnej gospodarki.

Uwagi metodologiczne. W opracowaniu dotyczącym rynków pracy niezwykle istotna jest identyfikacja wszystkich jego elementów, a takim niewątpliwie jest liczba pracujących. Niestety, ogólnie dostępne dane statystyczne GUS nie ujmuje całości pracujących, lecz tylko tę część, która pracuje w podmiotach zatrudniających ponad 9 osób. Nie uwzględniają też pracujących w rolnictwie indywidualnym.

Biorąc pod uwagę te ograniczenia, podjęto działania, które przynajmniej częściowo mają za zadanie eliminację głównych problemów oficjalnych danych dotyczących pracujących. W tym celu zakupiono w Urzędzie Statystycznym w Katowicach bazę danych o wszystkich pracujących w podmiotach gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON (z uwzględnieniem podmiotów do 9 zatrudnionych). Baza ta ma jednak kilka zasadniczych wad:

- po pierwsze – przeszacowuje nieco ogólną liczbę pracujących,
- po drugie – stwarza pewne problemy przy analizach pracujących na poziomie lokalnym.

Wynika to ze sposobu rejestracji i charakteru podmiotów gospodarczych w systemie REGON. Podmioty rejestrowane są w miejscu siedziby firmy i to tu właśnie przypisywani są wszyscy pracujący niezależnie od ich faktycznego miejsca pracy. Tym samym w dużych podmiotach gospodarczych, posiadających kilka zakładów zlokalizowanych w więcej niż jednej gminie, zostaną oni ujęci jedynie w miejscu rejestracji spółki. W związku z tym w niektórych gminach w stosunku do rzeczywistej liczby otrzymujemy „zbyt dużo” pracujących (dotyczy to zwłaszcza Katowic), podczas gdy w mniejszych gminach jest ich „zbyt mało”. W przypadku województwa śląskiego dotyczy to głównie spółek węglowych, gdyż każda z kopalń z reguły zatrudnia po 3–4 tys. pracujących. Te dane mogą całkowicie zmienić rozmiary lokalnego rynku pracy i jego charakter.

Dlatego by ograniczyć ten problem (nie jest możliwe całkowite wyeliminowanie go) w przypadku kilku dużych spółek – Kompanii Węglowej S.A., Katowickiego Holdingu Węglowego S.A., Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A. oraz Fiata Auto Poland S.A. – dla których możliwe było pozyskanie danych o zatrudnieniu w konkretnych zakładach, dokonano korekty pracujących w gminach, gdzie zakłady te są zlokalizowane.

Jak to zostało zasygnalizowane powyżej, procedurę korekty przeprowadzono tylko dla kilku największych podmiotów. Problemy tego typu mogą pogłębiać się schodząc na bardziej szczegółowe poziomy danych np. sekcji. Tutaj brak lub nadmiar nawet jednego zakładu może całkowicie zmienić charakter gospodarczy gminy. Dlatego, by nie popełniać błędów zrezygnowano całkowicie z analizy struktury pracujących w układzie sekcji i na poziomie gmin.

Natomiast by pozyskać dane o zatrudnieniu w rolnictwie indywidualnym, dokonano szacunków liczby pracujących wykorzystując materiały Powszechnych Spisów Rolnych z 2002 i 2010 r. Były to dane o indywidualnych gospodarstwach rolnych o powierzchni powyżej 1 ha, które prowadziły działalność rolniczą. Każdemu z tych gospodarstw przypisano jedną osobę pracującą, niezależnie czy produkcja odbywała się wyłącznie i głównie na potrzeby własne, czy też przeznaczona była głównie na rynek.

W konsekwencji w miarę pełne dane o pracujących dotyczą 2002 i 2010 r., dlatego zwłaszcza dla tych dwóch przekrojów czasowych przeprowadzona będzie analiza, w której wykorzystane zostaną dane dotyczące liczby pracujących. Jedynie w rozdziale 3 dane dotyczące pracujących pochodzą bezpośrednio z bazy REGON i nie obejmują pracujących w rolnictwie indywidualnym.

Podobne problemy metodologiczne występują przy analizie migracji. Prowadzenie dokładnych badań przez Główny Urząd Statystyczny odnośnie

rozmiarów i kierunków migracji jest utrudnione, bowiem obowiązku zgłaszania wyjazdu nie dopełnia znaczna część wyjeżdżających osób. Zebrane dane pokazują jednak trendy związane ze skalą oraz kierunkami migracji. Większość danych została pozyskana z Banku Danych Lokalnych GUS, a dane dotyczące kierunków migracji zakupiono bezpośrednio w GUS.

Nazewnictwo obszaru badań. Podział województwa śląskiego na jednostki statystyczne (NTS-3) wyróżnia 8 podregionów: bielski, bytomski, częstochowski, gliwicki, katowicki, rybnicki, sosnowiecki i tyski (por. mapa na wkladce). W nawiązaniu do tego podziału opracowano problematykę rynku pracy poszczególnych podregionów: bielskiego, częstochowskiego i rybnickiego. Jednak pięć kolejnych podregionów, położonych w środkowej części województwa (bytomski, gliwicki, katowicki, sosnowiecki i tyski), potraktowano łącznie nazywając ten obszar (na potrzeby niniejszego opracowania) subregionem centralnym.

Autorzy zdają sobie sprawę z istnienia niejednolitego nazewnictwa tak wyróżnionych obszarów, zapisanego w różnych dokumentach. Przykładowo, zgodnie ze strategią rozwoju województwa śląskiego obszar województwa został podzielony na 4 subregiony planistyczne: północny, południowy, zachodni i środkowy. Jednak przestrzennie są to te same obszary co podregiony częstochowski, bielski, rybnicki oraz subregion centralny. Z tych też powodów tytuły czterech opracowań częściowych brzmią odpowiednio:

Rynek pracy w podregionie bielskim.

Rynek pracy w podregionie częstochowskim.

Rynek pracy w podregionie rybnickim.

Rynek pracy w subregionie centralnym województwa śląskiego.

Autorzy

ROZDZIAŁ 1

DEMOGRAFICZNE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA

RYNKU PRACY W PODREGIONIE RYBNICKIM

1.1. ROZMIESZCZENIE LUDNOŚCI

W 2012 r. podregion rybnicki zamieszkiwało 639,5 tys. osób, z czego 490,5 tys., tj. 76,7% mieszkało w miastach, zaś 149,0 tys. osób, tj. 23,3% – na wsi. Podregion rybnicki stanowił 13,9% ogólnego zaludnienia województwa śląskiego oraz 11,0% jego powierzchni. W 2010 r. skupiał on 221,6 tys. pracowników, tj. 11,1% ogółu pracujących w województwie śląskim (bez rolnictwa indywidualnego), zatem nieco mniej w stosunku do udziału w zaludnieniu. Największe rynki pracy stanowią miasta Rybnik i Jastrzębie-Zdrój, w które obejmują łącznie 59,4% ogółu pracujących w podregionie. Znaczny udział w ogólnej liczbie pracujących posiadają także powiaty raciborski (16,0%) i wodzisławski (18,2%), natomiast Żory (8,7%) i powiat rybnicki (7,7%) spełniają głównie funkcję mieszkaniową w stosunku do wymienionych rynków pracy.

Rozmieszczenie ludności jest nierównomierne o czym świadczy procentowy udział poszczególnych powiatów, a także poszczególnych miast i gmin wiejskich w zaludnieniu całego podregionu (tab. 1.1). Miasto Rybnik oraz powiat rybnicki zamieszkuje łącznie 217,4 tys. osób, tj. 34,0% ludności podregionu rybnickiego, zajmując 27,5% jego powierzchni. Znaczny udział w potencjale demograficznym podregionu posiada także silnie zurbanizowany powiat wodzisławski, stanowiący 24,8% zaludnienia podregionu oraz 21,2% jego obszaru. W latach 1999–2012 nastąpiły niewielkie zmiany udziału poszczególnych powiatów w zaludnieniu podregionu rybnickiego – zwiększył się nieco udział powiatu wodzisławskiego i rybnickiego, zaś zmalał udział powiatu raciborskiego oraz miasta Jastrzębie-Zdrój.

Gęstość zaludnienia w podregionie rybnickim wynosi 473 osób/km² i jest wyższa niż średnio w województwie śląskim. Waha się ona od 1462 osób/km² w Rydułtowach i 1396 osób/km² w Radlinie do 70 osób/km² w silnie zalesionych gminach wiejskich Rudnik i Kuźnia Raciborska. Zaznacza się wyraźna dualność podregionu w zakresie zaludnienia – gęsto zaludnionej części wschodniej towarzyszy zdecydowanie słabiej zaludniona część zachodnia.

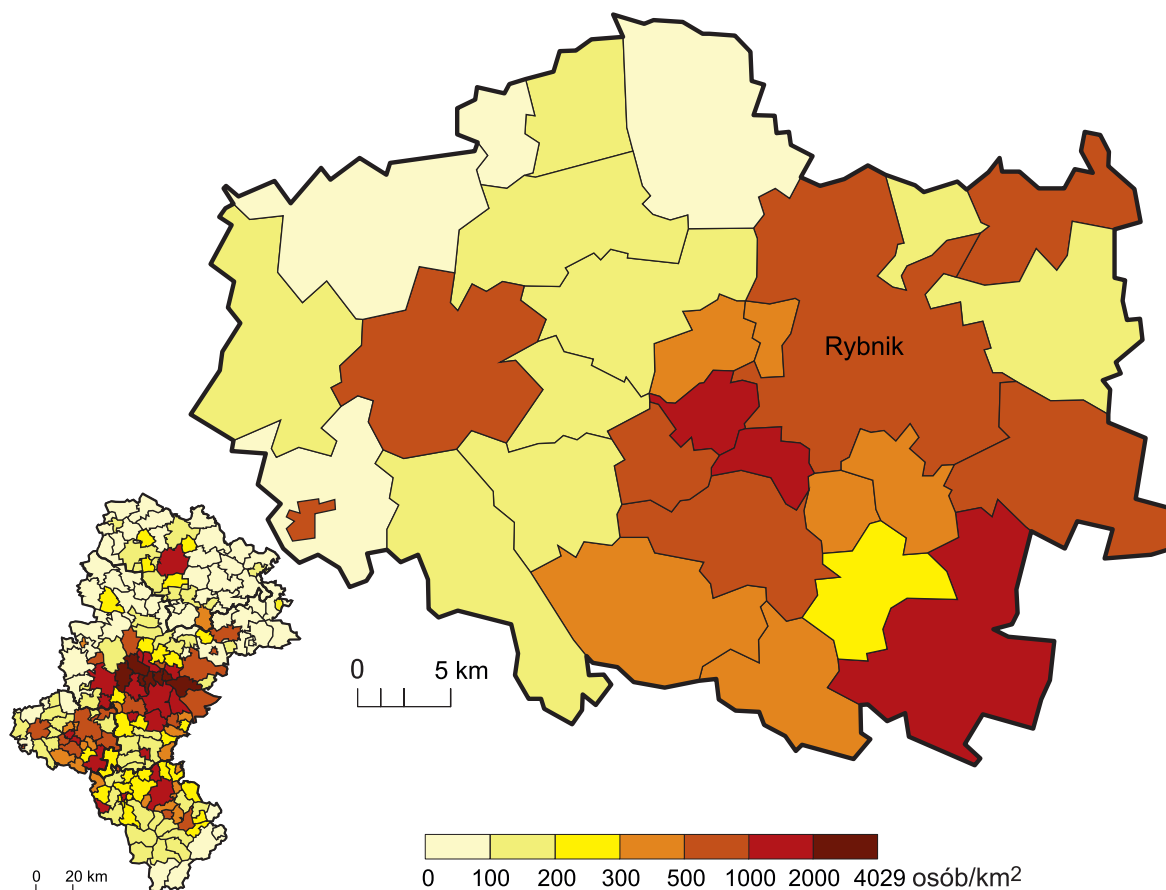
Tab. 1.1. Rozmieszczenie ludności w podregionie rybnickim w latach 1999 i 2012

Powiaty, MIASTA i gminy wiejskie	Liczba ludności ogółem		Udział gmin w zaludnieniu podregionu		Powierz- chnia w km ²	Udział gmin w powierzch. podregionu	Gęstość zalud- nienia (osób/km ²)
	1999	2012	1999	2012	2012	2012	2012
Województwo śląskie	4 776 856	4 615 870	100,0	100,0	12333	100,0	374
Podregion rybnicki	650 253	639 490	13,6	13,9	1353	11,0	473
			100,0	100,0		100,0	
RYBNIK	143 557	140 789	22,1	22,0	148	10,9	951
JASTRZĘBIE-ZDRÓJ	98 002	91 723	15,1	14,3	85	6,3	1079
ŻORY	63 683	62 052	9,8	9,7	65	4,8	955
Powiat rybnicki	72 925	76 597	11,2	12,0	224	16,6	342
CZERWIONKA- LESZCZYNY	29 246	28 534	4,5	4,5	38	2,8	751
Czerwionka-Leszczyny	12 125	13 447	1,9	2,1	77	5,7	175
Gaszowice	8 429	9 220	1,3	1,4	20	1,5	461
Jejkowice	3 427	3 990	0,5	0,6	8	0,6	499
Lyski	8 801	9 490	1,3	1,5	57	4,2	167
Świerklany	10 897	11 916	1,7	1,9	24	1,8	497
Powiat wodzisławski	155 782	158 400	24,0	24,8	287	21,2	552
PSZÓW	14 285	14 269	2,2	2,2	20	1,5	714
RADLIN	17 858	18 146	2,8	2,8	13	1,0	1396
RYDUŁTOWY	22 273	21 928	3,4	3,4	15	1,1	1462
WODZISŁAW ŚLĄSKI	50 123	49 238	7,7	7,7	50	3,7	985
Godów	12 334	13 305	1,9	2,1	38	2,8	350
Gorzyce	18 935	20 644	2,9	3,2	64	4,7	323
Lubomia	7 978	8 009	1,2	1,3	42	3,1	191
Marklowice	4 991	5 452	0,8	0,9	14	1,0	389
Mszana	7 005	7 409	1,1	1,2	31	2,3	239
Powiat raciborski	116 304	109 929	17,8	17,2	544	40,2	202
RACIBÓRZ	60 741	56 084	9,3	8,8	75	5,5	748
Kornowac	4 657	5 012	0,7	0,8	26	1,9	193
Krzanowice *)	6 360	5 882	1,0	0,9	47	3,5	125
KRZANOWICE	–	2 218	–	0,3	4	0,3	555
Krzanowice	–	3 664	–	0,6	43	3,2	85
Krzyżanowice	11 710	11 439	1,8	1,8	70	5,2	163
KUŹNIA RACIBORSKA	5 924	5 504	0,9	0,9	31	2,3	178
Kuźnia Raciborska	6 742	6 525	1,0	1,0	96	7,1	68
Nędza	7 352	7 348	1,1	1,1	57	4,2	129
Pietrowice Wielkie	7 362	6 957	1,1	1,1	68	5,0	102
Rudnik	5 456	5 178	0,8	0,8	74	5,5	70

*) Krzanowice – gmina wiejska przed nadaniem praw miejskich KRZANOWICOM

KRZANOWICE – miasto; Krzanowice – gmina wiejska

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa

Ryc. 1.1. Gęstość zaludnienia w gminach podregionu rybnickiego w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa

Środkowa i południowo-wschodnia (rybnicko-jastrzębska) część podregionu jest zdecydowanie gęściej zaludniona, czemu sprzyja ukształtowanie terenu (Płaskowyż Rybnicki), lecz przede wszystkim uwarunkowane jest to zasobnością złóż węgla kamiennego. Pas najgęściej zaludnionych obszarów ciągnie się od Czerwionki-Leszczyn przez Rybnik, Wodzisław Śląski po gminę Gorzyce na południu oraz miasta Jastrzębie-Zdrój i Żory w części wschodniej (ryc. 1.1). Wyraźnie słabiej zaludniona jest zachodnia część podregionu (Ziemia Raciborska). Jeszcze w drugiej połowie XIX wieku głównym ośrodkiem rozwoju sieci osadniczej obecnej konurbacji rybnickiej był Racibórz, zaś w 1935 r. zarysowały się w jej strukturze przestrzennej trzy ośrodki wzrostu: Jastrzębie-Zdrój, Rybnik i Wodzisław Śląski. Od lat 60. XX wieku Rybnicki Okręg Węglowy był jednym z najbardziej dynamicznie rozwijających się rejonów górniczych w kraju. W oparciu o napływ siły roboczej szybko rozwijały się zarówno miasta górnicze, jak i osiedla mieszkaniowe w ich strefach podmiejskich (Spórna, 2012).

W rezultacie silnego inwestowania w przemysł oraz w infrastrukturę miejską osiągnięty został wysoki poziom zurbanizowania tego najmniejszego

powierzchniowo podregionu. W aż 11 miastach mieszka 3/4 jego ludności. Jednak udział ludności miejskiej nieznacznie maleje z 77,8% w 1999 r. do 76,7% w 2012 r. (tab. 1.2). Przyczyn tego zjawiska jest kilka. Z jednej strony są to procesy suburbanizacji obszarów wiejskich w zapleczu Rybnika, zaś z drugiej strony intensywny odpływ migracyjny poza podregion. Część osób, która napłynęła do ROW-u za pracę w latach 60. czy 70. XX wieku, obecnie, po ukończeniu okresu aktywności zawodowej powraca w rodzinne strony. Natomiast młodzi ludzie, którzy nie widzą tu dla siebie perspektyw (brak pracy) odpływają poza podregion lub nawet poza granice kraju.

Tab. 1.2. Poziom urbanizacji w podregionie rybnickim

Wyszczególnienie	Liczba ludności		Udział w zaludnieniu		Powierzchnia w km ²		Udział w powierzchni		Gęstość zaludn. (osób/km ²)	
	1999	2012	1999	2012	1999	2012	1999	2012	1999	2012
Podregion rybnicki	650253	639490	100,0	100,0	1341	1353	100,0	100,0	485	473
Obszary wiejskie	144561	149005	22,2	23,3	813	809	60,6	59,8	178	184
Miasta	505692	490485	77,8	76,7	528	544	39,4	40,2	958	902
w tym:										
duże	143557	140789	28,4	28,7	135	148	25,6	27,2	1063	951
średnie	324068	309559	64,1	63,1	328	328	62,1	60,3	988	944
małe	38067	40137	7,5	8,2	65	68	12,3	12,5	586	590

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa

Najwięcej jest miast średniej wielkości: Jastrzębie-Zdrój, Żory, Wodzisław Śląski, Racibórz, Rydułtowy i Czerwionka-Leszczyny, które łącznie zamieszkuje 63,1% ludności miejskiej podregionu. Do początku lat 90. XX w. Jastrzębie-Zdrój i Wodzisław Śląski były dużymi miastami (liczyły powyżej 100 tys. mieszkańców). Jednak znaczny odpływ migracyjny z Jastrzębia oraz administracyjny rozpad Wodzisławia na kilka mniejszych miast spowodował, iż obecnie jedynym dużym miastem jest Rybnik, skupiający 28,7% ludności miejskiej podregionu.

1.2. ZMIANY ZALUDNIENIA

W latach 1999–2012 liczba ludności podregionu rybnickiego zmniejszyła się z 650,3 tys. do 639,5 tys. osób, tj. do 98,3% stanu wyjściowego (tab. 1.3). Najszybszy wzrost zaludnienia – do 105,0% – wykazywał powiat rybnicki, stagnację zaludnienia powiat wodzisławski, zaś najsilniejszy spadek zaludnienia wystąpił w powiecie raciborskim (do 94,5%) oraz w mieście Jastrzębie-Zdrój (do 93,6%).

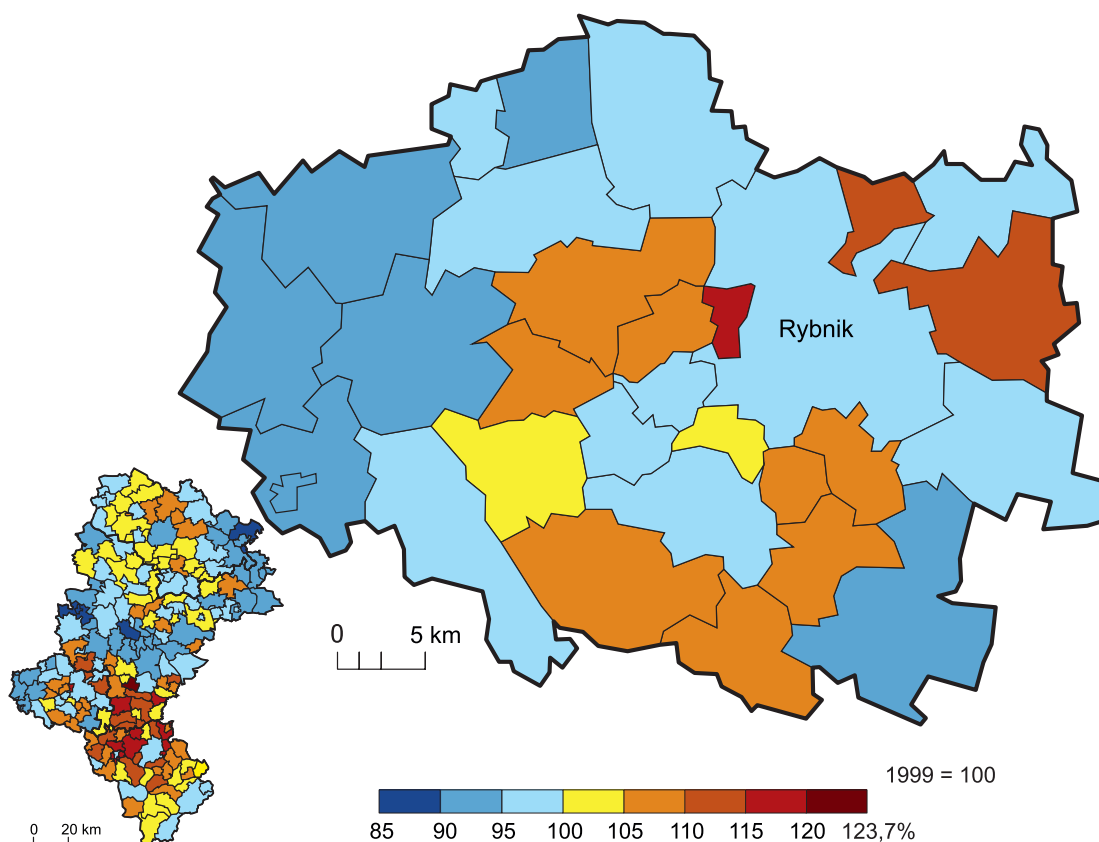
Tab. 1.3. Dynamika zaludnienia w podregionie rybnickim w latach 1999–2012

Miasta na prawach powiatu, Powiaty, MIASTA i gminy wiejskie	Liczba ludności			Przyrost / ubytek liczby ludności	Dynamika zaludnienia		
					1999– 2006 (1999 =100)	2006– 2012 (2006 =100)	1999– 2012 (1999 =100)
Województwo śląskie	4776856	4669137	4615870	-160986	97,7	98,9	96,6
Podregion rybnicki	650253	638598	639490	-10763	98,2	100,1	98,3
Rybnik	143557	141388	140789	-2768	98,5	99,6	98,1
Jastrzębie-Zdrój	98002	94716	91723	-6279	96,6	96,8	93,6
Żory	63683	62416	62052	-1631	98,0	99,4	97,4
Powiat rybnicki	72925	73652	76597	3672	101,0	104,0	105,0
Powiat wodzisławski	155782	155222	158400	2618	99,6	102,0	101,7
Powiat raciborski	116304	111204	109929	-6375	95,6	98,9	94,5
Obszar wzrostu zaludnienia							
Jejkowice	3427	3702	3990	563	108,0	107,8	116,4
Czerwionka-Leszczyny	12125	12526	13447	1322	103,3	107,4	110,9
Gaszowice	8429	8744	9220	791	103,7	105,4	109,4
Świerklany	10897	11266	11916	1019	103,4	105,8	109,4
Marklowice	4991	5116	5452	461	102,5	106,6	109,2
Gorzyce	18935	19668	20644	1709	103,9	105,0	109,0
Godów	12334	12496	13305	971	101,3	106,5	107,9
Lyski	8801	8947	9490	689	101,7	106,1	107,8
Kornowac	4657	4765	5012	355	102,3	105,2	107,6
Mszana	7005	7023	7409	404	100,3	105,5	105,8
Obszar stagnacji zaludnienia							
RADLIN	17858	17656	18146	288	98,9	102,8	101,6
Lubomia	7978	7999	8009	31	100,3	100,1	100,4
Nędza	7352	7204	7348	-4	98,0	102,0	99,9
PSZÓW	14285	14056	14269	-16	98,4	101,5	99,9
RYDUŁTOWY	22273	21915	21928	-345	98,4	100,1	98,5
WODZISŁAW ŚL.	50123	49293	49238	-885	98,3	99,9	98,2
RYBNIK	143557	141388	140789	-2768	98,5	99,6	98,1
Obszar regresu zaludnienia							
Krzyżanowice	11710	11466	11439	-271	97,9	99,8	97,7
CZERWIONKA-LESZCZYNY	29246	28467	28534	-712	97,3	100,2	97,6
ŻORY	63683	62416	62052	-1631	98,0	99,4	97,4
Kuźnia Raciborska	6742	6650	6525	-217	98,6	98,1	96,8
Obszar silnego regresu zaludnienia							
Rudnik	5456	5245	5178	-278	96,1	98,7	94,9
Pietrowice Wielkie	7362	7172	6957	-405	97,4	97,0	94,5
JASTRZĘBIE-ZDRÓJ	98002	94716	91723	-6279	96,6	96,8	93,6
KUŹNIA RACIBORSKA	5924	5487	5504	-420	92,6	100,3	92,9
Krzanowice	6360	6045	5882	-478	95,0	97,3	92,5
RACIBÓRZ	60741	57170	56084	-4657	94,1	98,1	92,3

KUŹNIA RACIBORSKA – miasto; Kuźnia Raciborska – gmina wiejska

Źródło: obliczenia własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa

W obrębie podregionu rybnickiego występowały zatem obszary o odmiennych tendencjach przemian: wzrostu zaludnienia, stagnacji oraz spadku liczby ludności (ryc. 1.2).

Ryc. 1.2. Dynamika zaludnienia w gminach podregionu rybnickiego w latach 1999–2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa

Wzrost zaludnienia wykazywały wszystkie gminy wiejskie położone w bezpośrednim zapleczu Rybnika, a zwłaszcza Jejkowice (wzrost do 116,4% stanu z 1999 r.), Czerwionka-Leszczyny (do 110,9%), Gaszowice, Świerklany (do 109,4%), Marklowice (do 109,2%) czy w zapleczu Wodzisławia Śląskiego – Gorzyce (do 109,0%). Niektóre z wymienionych gmin wiejskich, np. Świerklany czy Marklowice, sąsiadują z kilkoma miastami. Obszary te stanowią wyraźną strefę suburbanizacji ośrodków miejskich podregionu, w tym głównie Rybnika.

Obszar stagnacji zaludnienia obejmował zasadniczo miasta badanego podregionu, zarówno małe (Pszów, Radlin), średnie (Rydułtowy, Wodzisław Śląski), jak i miasto główne podregionu czyli Rybnik. Jednak w większych miastach stagnacja ta bardziej skłaniała się w stronę ubytku ludności. Stagnację zaludnienia wykazywały także niektóre gminy wiejskie położone w zapleczu Raciborza (Nędza, Lubomia).

Obszar **wyraźnego spadku liczby ludności** obejmował miasta Jastrzębie-Zdrój, Racibórz, Kuźnia Raciborska oraz gminy wiejskie położone peryferyjnie przy zachodniej granicy województwa: Pietrowice Wielkie, Krzanowice, Rudnik.

Zwraca zatem uwagę fakt, że zarówno w rozmieszczeniu ludności, jak i w dynamice zaludnienia zaznacza się wyraźny podział podregionu rybnickiego na dwa obszary:

- północna i wschodnia część podregionu, gdzie do końca lat 80. XX w. trwał wzrost zaludnienia, który obecnie został znacznie spowolniony a w miastach zaznaczył się spadek zaludnienia;
- zachodnia część podregionu, charakteryzująca się od lat 90. XX w. spadkiem ogólnej liczby ludności.

Odbywający się w poprzednich dekadach dynamiczny rozwój pierwszego z wymienionych obszarów uległ spowolnieniu w latach 90. XX wieku, zaś w okresie 1999–2012 w jego miastach pojawił się mniej lub bardziej nasilony spadek liczby ludności. Pozostały jedynie dwa obszary wzrostu zaludnienia na obszarach wiejskich: jeden w zapleczu Rybnika (Gaszowice, Jejkowice, Kornowac, Lyski), zaś drugi, położony w zapleczu kilku miast (Rybnika, Wodzisławia Śląskiego, Jastrzębia Zdrój a także Radlina i Żor), obejmujący gminy Gorzyce, Godów, Mszana, Marklowice i Świerklany.

Przyczyn rozszerzania się obszarów stagnacji oraz regresu zaludnienia jest kilka. Oddziałują one z jednej strony na obniżanie się przyrostu naturalnego, zaś z drugiej strony na odwracanie dotychczasowych kierunków migracji (Runge A., 2010).

Podregion rybnicki, za wyjątkiem powiatu raciborskiego, od lat 60. XX wieku stanowił obszar intensywnego napływu migracyjnego ludności, w tym głównie młodych mężczyzn do pracy w górnictwie. W połączeniu z wkraczaniem pokolenia wyżu demograficznego w wiek zakładania rodzin w połowie lat 70. oraz z utrzymującym się tradycjonalizmem norm społecznych, podregion posiadał najmłodszą ludność w całym województwie śląskim (Runge, 2003; Spórna, 2012).

W latach 1999–2011 w podregionie rybnickim przyrost naturalny spowodował w sumie wzrost zaludnienia o 14,9 tys. osób, z czego 5,1 tys. w Żorach, zaś 4,1 tys. osób w Jastrzębiu-Zdroju (tab. 1.4). Przyrost naturalny przyczyniał się do wzrostu zaludnienia w tych miastach, do których młodzi migranci kierowali się ze względu na miejsca pracy (Jastrzębie-Zdrój) bądź ze względu na mieszkania (Żory). Dość duży przyrost naturalny wystąpił także w Rybniku. Natomiast w powiecie raciborskim, który od wielu lat charakteryzował się odpływem młodej ludności, wystąpił ubytek naturalny (Kantor-Pietraga, Runge, 2005). Poziom przyrostu

naturalnego, choć obecnie najwyższy w województwie, to w porównaniu z latami 80. XX wieku jest dość niski. W 1988 r., zatem już po zakończeniu wyżu demograficznego, przyrost naturalny na 1000 ludności wynosił w Jastrzębiu Zdroju 11,8‰, a w 2011 r. tylko 2,0‰; w Żorach odpowiednio: 9,5‰, a obecnie 4,7‰; w gminie Świerklany 10,7‰, a obecnie 5,6‰, w gminie Mszana 12,3‰, a obecnie 4,5‰.

Tab. 1.4. Składowe przyrostu/ubytku rzeczywistego ludności w latach 1999–2011

Miasta na prawach powiatu, Powiaty	Przyrost naturalny	Saldo migracji	Przyrost / ubytek rzeczywisty	Typ przemian demograficznych
	suma z lat 1999–2011			wg J. Webb’a
Województwo śląskie	-55 036	-111 681	-166 717	G
Podregion rybnicki	14 890	-26 605	-11 715	H
Rybnik	3 371	-5 230	-1 859	H
Jastrzębie-Zdrój	4 550	-10 774	-6 224	H
Żory	5 056	-6 925	-1 869	H
Powiat rybnicki	1 118	2 113	3 231	C
Powiat wodzisławski	1 628	-602	1 026	A
Powiat raciborski	-833	-5 187	-6 020	G

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa

Wielkość przyrostu naturalnego nie wystarczyła, by pokryć straty migracyjne jakie podregion ponosi od końca lat 80. XX wieku. Reprezentuje on typ H przemian demograficznych, charakteryzujący się ubytkiem ludności na skutek intensywnego odpływu migracyjnego (ujemne saldo migracji tak duże, iż jego bezwzględna wartość jest większa od przyrostu naturalnego). W latach 1999–2011 podregion rybnicki utracił w wyniku migracji 26,6 tys. osób, z czego najwięcej z Jastrzębia-Zdroju, Żor i powiatu raciborskiego (tab. 1.4). Jedynie powiat rybnicki charakteryzuje się dodatnim saldem migracji. Badania przeprowadzone dla lat 1977–2006 wskazywały jeszcze dwudzielny układ kształtowania się sumarycznego salda migracji: część północna (Rybnik, Żory) wykazywała bilans dodatni, zaś południowa (Jastrzębie-Zdrój, Wodzisław Śląski) – bilans ujemny (Kłosowski, Runge, 2010).

Bilans przyrostu naturalnego i salda migracji daje w rezultacie faktyczny przyrost zaludnienia w powiecie rybnickim (dzięki napływowi migracyjnemu oraz przyrostowi naturalnemu – typ C przemian demograficznych) oraz w powiecie wodzisławskim, gdzie ujemne straty migracyjne są na tyle niewielkie, że przyrost naturalny je rekompensuje (przyrost rzeczywisty następuje wyłącznie dzięki przyrostowi naturalnemu – typ A przemian demograficznych). W miastach

na prawach powiatu występuje typ H przemian (przyrostowi naturalnemu towarzyszy silny odpływ migracyjny), zaś w powiecie raciborskim typ G, w którym ubytek ludności spowodowany jest odpływem migracyjnym, ale także ubytkiem naturalnym.

Większość odpływu migracyjnego kieruje się do innych miast i gmin województwa śląskiego, w tym do gmin wiejskich powiatu rybnickiego. Wskazuje to na powroty migrantów w rodzinne strony oraz na suburbanizację obszarów wiejskich w zapleczu Rybnika. Część migrantów kieruje się poza podregion powracając na Podbeskidzie, skąd napływali oni od lat 60. XX wieku. Jednak znaczna część migrantów decyduje się na emigrację zagraniczną (tab. 1.5).

Dominujący udział migracji zagranicznych w ogólnym saldzie notował powiat raciborski. Okazuje się, że w ruchu wewnętrznym powiat ten miał niewielki, lecz dodatni bilans migracyjny (reemigracja z Rybnickiego Okręgu Węglowego). Jednak utrata siły przyciągania przez górnicze miasta Ziemi Rybnickiej oraz przez ośrodki przemysłowe konurbacji katowickiej spowodowała, że obecnie odpływ migracyjny z powiatu kieruje się za granicę. Zdecydowanie mniejszy bilans migracji zagranicznych posiadały silnie emigracyjne miasta Jastrzębie-Zdrój i Rybnik oraz powiat wodzisławski. Powiat wodzisławski w ruchu wewnętrznym charakteryzuje się napływem migrantów, zaś w ruchu zewnętrznym ich odpływem za granicę.

Tab. 1.5. Sumaryczne saldo migracji w latach 1999–2011 w powiatach podregionu rybnickiego

Miasta na prawach powiatu, Powiaty	Suma salda migracji w latach 1999–2011		
	ogółem	wewnętrznych	zagranicznych
Podregion rybnicki	-26 605	-14 477	-12 128
Rybnik	-5 230	-3 473	-1 757
Jastrzębie-Zdrój	-10 774	-9 364	-1 410
Żory	-6 925	-6 482	-443
Powiat rybnicki	2 113	2 703	-590
Powiat wodzisławski	-602	1 261	-1 863
Powiat raciborski	-5 187	878	-6 065

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa

Szczególnie dużą łatwość podejmowania decyzji o migracji posiadają ci, którzy już choć raz migrowali a przecież znaczną część ludności podregionu, zwłaszcza miast górniczych czy ich satelitów-sypialni, stanowi ludność napływowa (tab. 1.6). Ludność tą z podregionem łączy na ogół tylko miejsce pracy zatem, gdy brakuje miejsc pracy, „ptoki” i „krzoki” (lub tylko ich dzieci) emigrują w poszukiwaniu jej, choćby za granicą kraju (Kurpanik, 2012a).

Tab. 1.6. Udział ludności napływowej w ogólnej liczbie ludności w podregionie rybnickim w 2002 r.

Miasta na prawach powiatu, Powiaty, MIASTA i gminy wiejskie	Liczba ludności napływowej (stan na 2002 r.)			
	ogółem	%	w tym przybyłej w latach	
			w 1988 r. i wcześniej	1989–2002
Rybnik	51 992	36,4	41 513	10 479
Jastrzębie-Zdrój	51 969	53,5	44 982	6 987
Żory	35 529	56,0	29 351	6 178
Powiat rybnicki	26 630	36,5	18 163	8 467
Powiat wodzisławski	59 367	38,2	42 042	17 325
Powiat raciborski	43 808	38,3	30 075	13 733
ŻORY	35 529	56,0	29 351	6 178
JASTRZĘBIE-ZDRÓJ	51 969	53,5	44 982	6 987
WODZISŁAW ŚLĄSKI	22 893	46,0	18 569	4 324
RACIBÓRZ	26 890	45,2	19 552	7 338
RADLIN	7 377	41,6	4 947	2 430
KUŹNIA RACIBORSKA	2 772	47,7	1 993	779
Kuźnia Raciborska	2 268	34,2	1 346	922
RYDUŁTOWY	8 650	39,2	6 004	2 646
CZERWIONKA-LESZCZYNY	11 760	40,6	9 008	2 752
Czerwionka-Leszczyne	4 206	34,6	2 800	1 406
PSZÓW	5 231	36,9	3 279	1 952
RYBNIK	51 992	36,4	41 513	10 479
Gaszowice	2 979	35,0	1 759	1 220
Lyski	3 064	34,8	1 842	1 222
Jejkowice	1 185	34,0	708	477
Kornowac	1 548	33,2	946	602
Mszana	2 204	31,8	1 276	928
Marklowice	1 598	31,7	986	612
Świerklany	3 436	31,2	2 046	1 390
Nędza	2 262	30,7	1 268	994
Gorzyce	5 608	29,2	3 468	2 140
Godów	3 586	29,0	2 174	1 412
KRZANOWICE	569	24,6	314	255
Krzanowice	1 202	30,4	725	477
Lubomia	2 220	27,8	1 339	881
Pietrowice Wielkie	2 014	27,7	1 257	757
Rudnik	1 487	27,7	930	557
Krzyżanowice	2 796	24,3	1 744	1 052

Źródło: Migracje ludności. Województwo śląskie, NSP 2002, 2004, Urząd Statystyczny w Katowicach

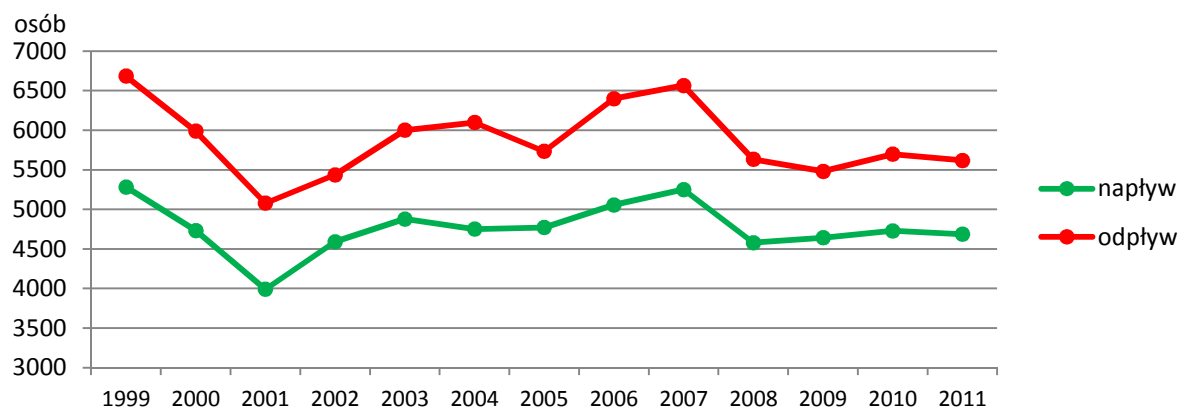
W 2002 r. ponad połowa mieszkańców Żor (56,0%) i Jastrzębia-Zdroju (53,5%) urodzona była poza miejscem zamieszkania (tab. 1.6). Jednak ich dzieci (wyż demograficzny przełomu lat 70. i 80. XX w.) urodziły się już tutaj, zatem sądzić należy, iż w latach 60. i 70. XX w. udział ludności napływowej w ogólnej liczbie ludności był jeszcze wyższy.

1.3. MIGRACJE LUDNOŚCI

1.3.1. NAPŁYW I ODPŁYW LUDNOŚCI

Rozwój ludnościowy podregionu rybnickiego w dużej mierze warunkowany był i jest migracjami. Obszar ten posiada specyficzny charakter ze względu na przemiany gospodarcze jakie zachodziły w związku z uprzemysłowieniem regionu. Istotne różnice obserwujemy nie tylko w złożoności przemian gospodarczych, ale również w zachowaniach migracyjnych i innych elementach ludnościowych.

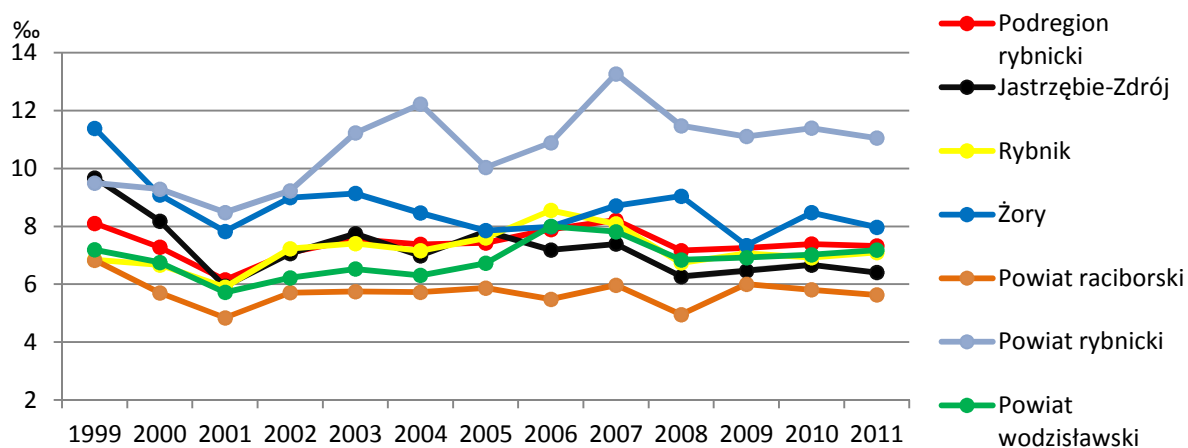
Podregion rybnicki w analizowanych latach 1999–2011 wykazywał ujemne saldo migracji, którego średnie roczne wartości kształtowały się na poziomie – 1000 osób. Sumarycznie w analizowanych latach do podregionu napłynęło prawie 62 tys. osób, a odpłynęło 76 tys. osób, w związku z tym podregion zmniejszył się o ponad 15 tys. mieszkańców (ryc. 1.3).

Ryc. 1.3. Migracje do podregionu rybnickiego na pobyt stały w latach 1999–2011

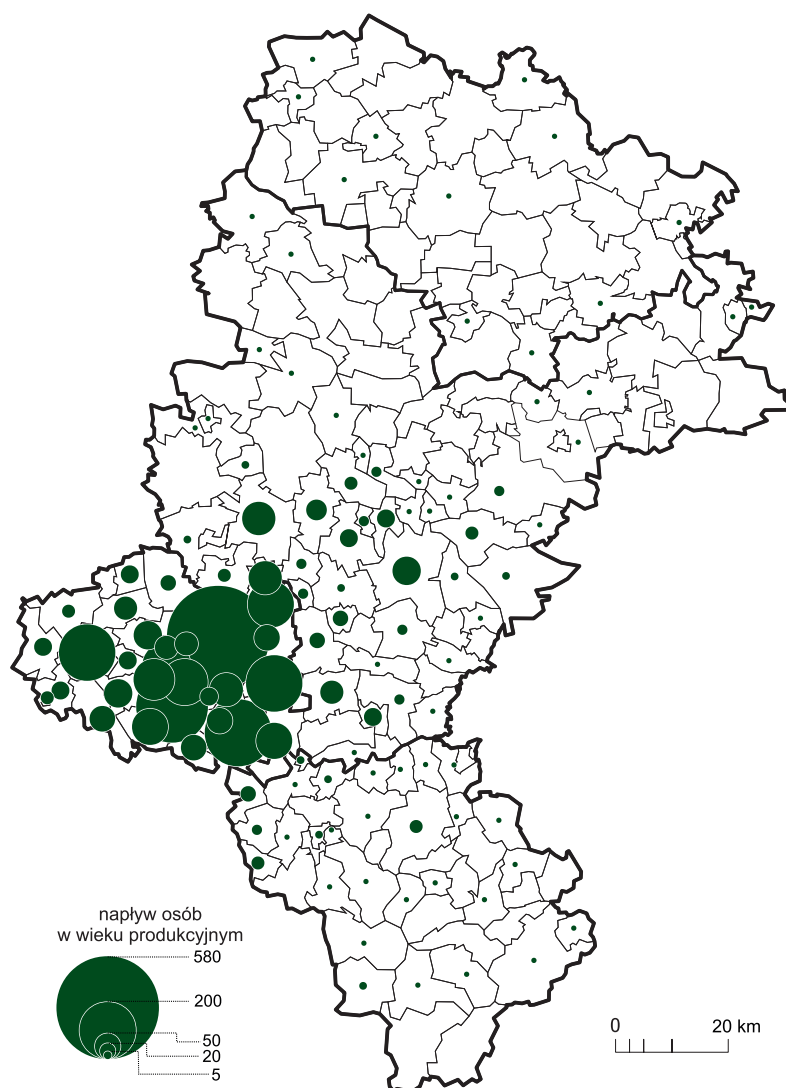
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Napływ migracyjny. Największy napływ migracyjny w latach 1999–2011 można było zaobserwować w powiecie rybnickim, w którym kształtował się w ostatnich latach na poziomie 11‰ i znacząco dominował nad pozostałymi powiatami podregionu (ryc. 1.4). Najmniejszy napływ migracyjny w analizowanych latach wystąpił do powiatu raciborskiego i sumarycznie wyniósł 20 tys.

Ryc. 1.4. Napływ migracyjny ogółem do powiatów w podregionie rybnickim w latach 1999–2011 na 1000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ryc. 1.5. Gminy z których nastąpił napływ migracyjny osób w wieku produkcyjnym do podregionu rybnickiego z woj. śląskiego w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Badania kierunków napływu (ryc. 1.5) wskazują, iż zgodnie z prawem migracji Ravensteina znacząca część migrantów wybiera najbliższą okolicę. Migranci w wieku produkcyjnym przenoszą się do gmin położonych w niewielkich odległościach, gdzie znajdują pracę lub zawierają związki małżeńskie. Wraz ze wzrostem odległości ilość migrantów maleje.

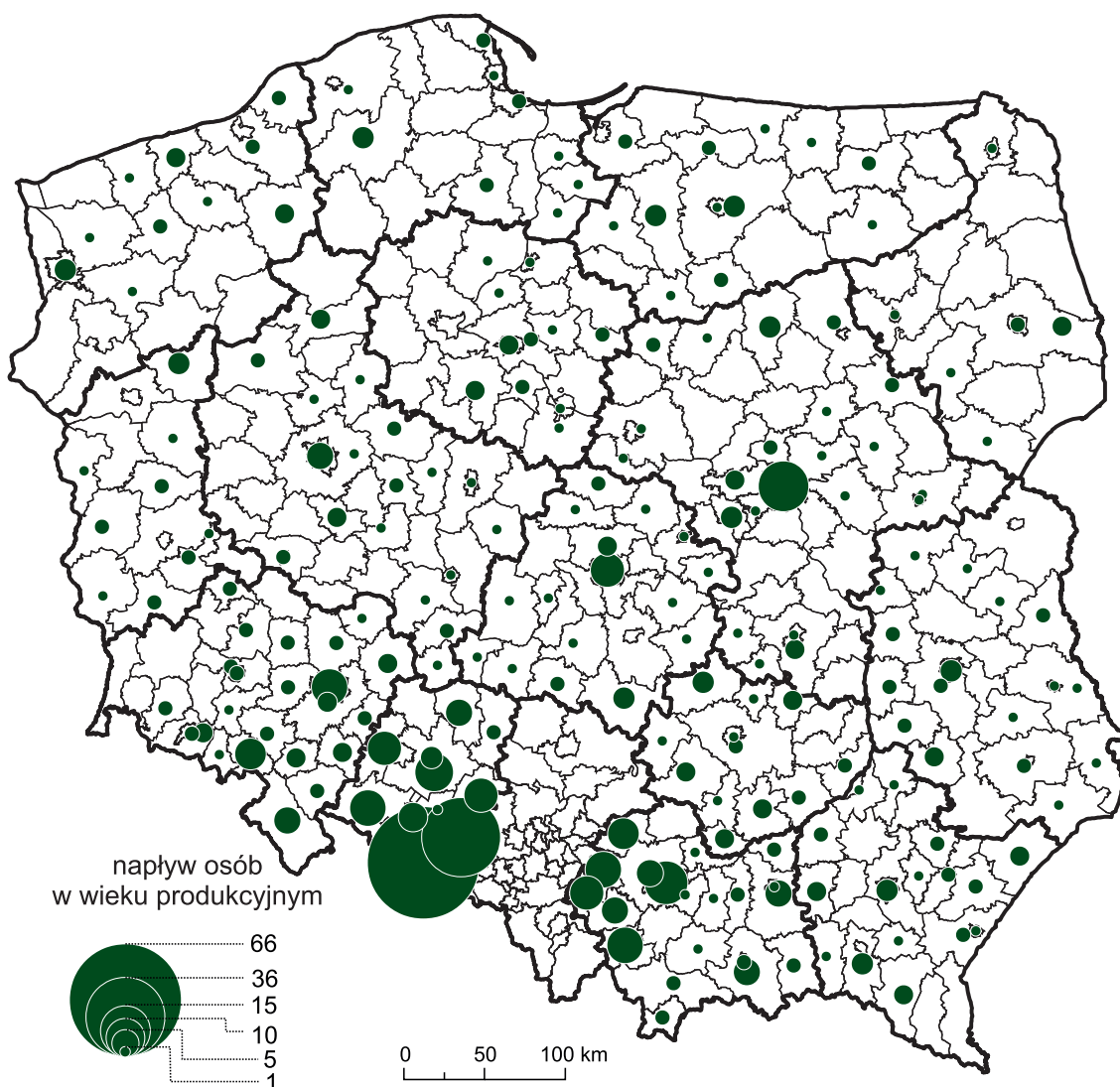
Analiza dominujących kierunków napływu osób w wieku produkcyjnym do podregionu rybnickiego wyznaczonych metodą K. Doi (1957) wskazuje, że najwięcej osób pochodzi z Rybnika, a udział migrantów kształtował się w latach 2007–2011 średnio na poziomie 15% (tab. 1.7). Znaczący napływ nastąpił również z Wodzisławia Śląskiego (około 8%), Jastrzębia-Zdroju i Żor (7%).

Kierunki napływu osób w wieku produkcyjnym do podregionu rybnickiego spoza woj. śląskiego wskazują, że istotną rolę odgrywają mieszkańcy powiatów położonych najbliżej podregionu (ryc. 1.6). Dominuje powiat głubczycki z którego napłynęło w 2011 roku 66 osób oraz powiat kędzierzyńsko-kozielski z 36 imigrantami. Znaczącą rolę odgrywały również duże miasta takie jak Warszawa czy Kraków z których odnotowano napływ 16 i 12 osób.

Tab. 1.7. Dominujące kierunki napływu do podregionu rybnickiego z woj. śląskiego osób w wieku produkcyjnym wyznaczone metodą K. Doi w (%)

2007		2008		2009		2010		2011	
Rybnik	15,1	Rybnik	15,8	Rybnik	14,7	Rybnik	16,4	Rybnik	15,4
Wodzisław Śl.	8,9	Wodzisław Śl.	8,2	Wodzisław Śl.	8,1	Wodzisław Śl.	7,8	Wodzisław Śl.	8,2
Żory	8,6	Jastrzębie-Z.	8,1	Jastrzębie-Z.	7,2	Jastrzębie-Z.	6,6	Jastrzębie-Z.	7,1
Jastrzębie-Z.	8,6	Żory	7,7	Żory	7,0	Żory	6,6	Racibórz	5,5
Racibórz	4,8	Czerwionka-L	5,7	Racibórz	5,7	Racibórz	5,2	Żory	5,3
Czerwionka-L.	4,5	Racibórz	5,2	Czerwionka-L.	5,5	Czerwionka-L.	4,8	Czerwionka-L.	5,0
Rydułtowy	4,1	Rydułtowy	4,4	Rydułtowy	4,5	Rydułtowy	4,0	Rydułtowy	3,9
Radlin	3,7	Radlin	3,1	Radlin	4,3	Radlin	3,7	Radlin	3,9
Pszów	2,5	Pszów	2,7	Pawłowice	3,0	Pawłowice	2,9	Pszów	3,1
Gorzyce	2,4	Pawłowice	2,4	Pszów	2,5	Gorzyce	2,6	Gorzyce	2,3
Godów	2,2	Świerklany	2,2	Knurów	2,3	Świerklany	2,6	Pawłowice	2,3
Pawłowice	2,1	Knurów	2,1	Gorzyce	2,0	Pszów	2,3	Świerklany	2,2
Świerklany	2,0	Gorzyce	1,8	Świerklany	2,0	Knurów	2,3	Knurów	2,1
Knurów	1,9	Mszana	1,7	Godów	2,0	Gliwice	1,8	Gliwice	2,1
Gliwice	1,8			Gliwice	1,7	Lyski	1,7	Lyski	1,6
Mszana	1,8							Katowice	1,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

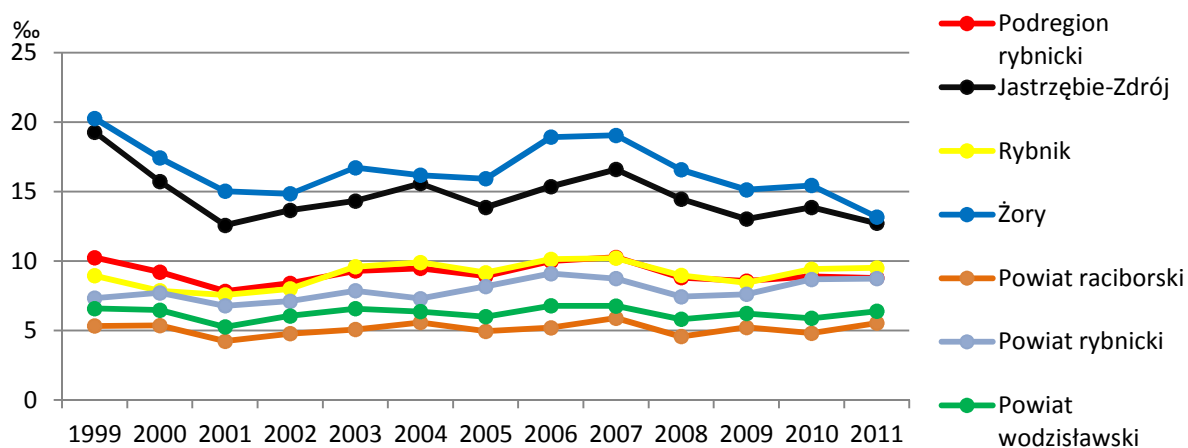

Ryc. 1.6. Powiaty z których nastąpił napływ migracyjny spoza woj. śląskiego osób w wieku produkcyjnym do podregionu rybnickiego w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

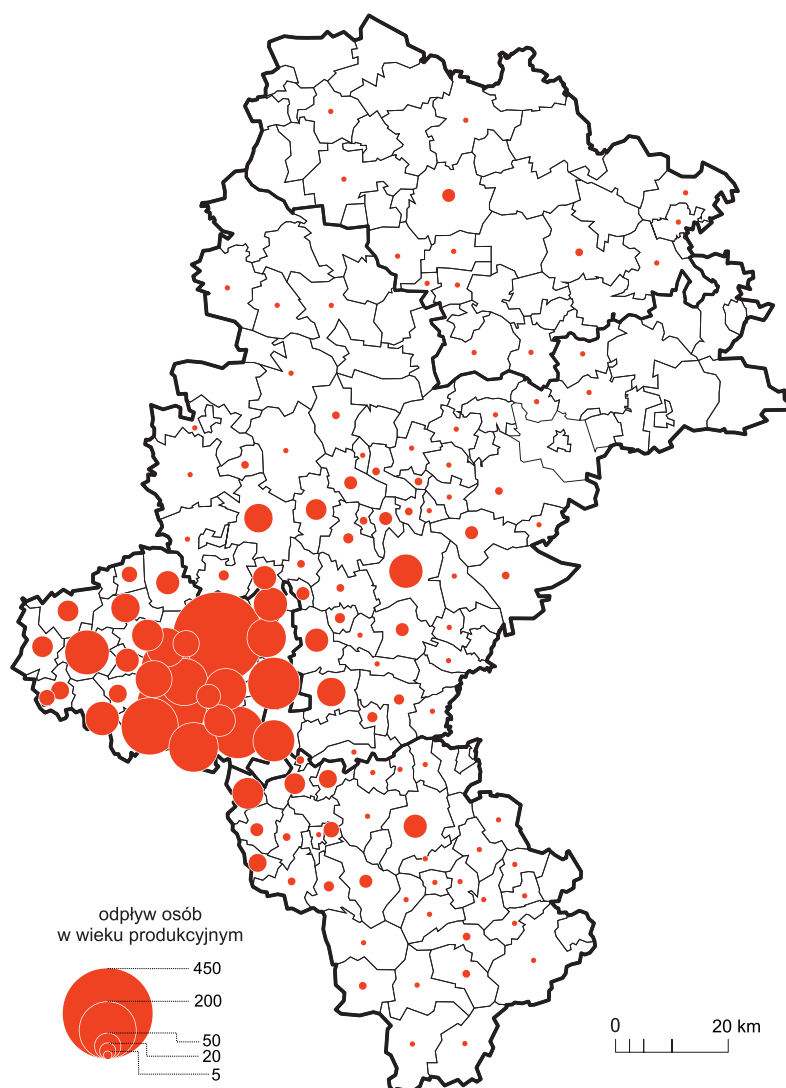
Odpływ migracyjny. Największy odpływ z podregionu wystąpił w powiecie Żory oraz Jastrzębie-Zdrój, a w analizowanych latach 1999–2011, wyjechało ponad 14 tys. osób z Żor i 20 tys. z Jastrzębia-Zdroju. Od 2007 roku notują one w odpływie tendencję spadkową, przy równoczesnym spadku napływu. Najmniejszy odpływ występował w powiecie raciborskim i kształtował się na poziomie 5‰ (ryc. 1.7).

Podobnie jak w napływie główne kierunki odpływu zamykają się na obszarze podregionu rybnickiego i prowadzą do najbliższych gmin (ryc. 1.8). Mieszkańcy podregionu przenoszą się w głównej mierze do Rybnika i Wodzisławia Śląskiego. Zgodnie z wyliczonymi metodą K. Doi dominującymi kierunkami, odpływ z podregionu do Rybnika stanowi 10%, a do Wodzisławia 7% (tab. 1.8). Kolejne miejsca zajmują Gorzyce, Czerwionka Leszczyny po około 5%.

Ryc. 1.7. Odpływ migracyjny ogółem z podregionu rybnickiego w latach 1999–2011 na 1000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ryc. 1.8. Gminy woj. śląskiego do których nastąpił odpływ migracyjny osób w wieku produkcyjnym z podregionu rybnickiego w 2011 r.

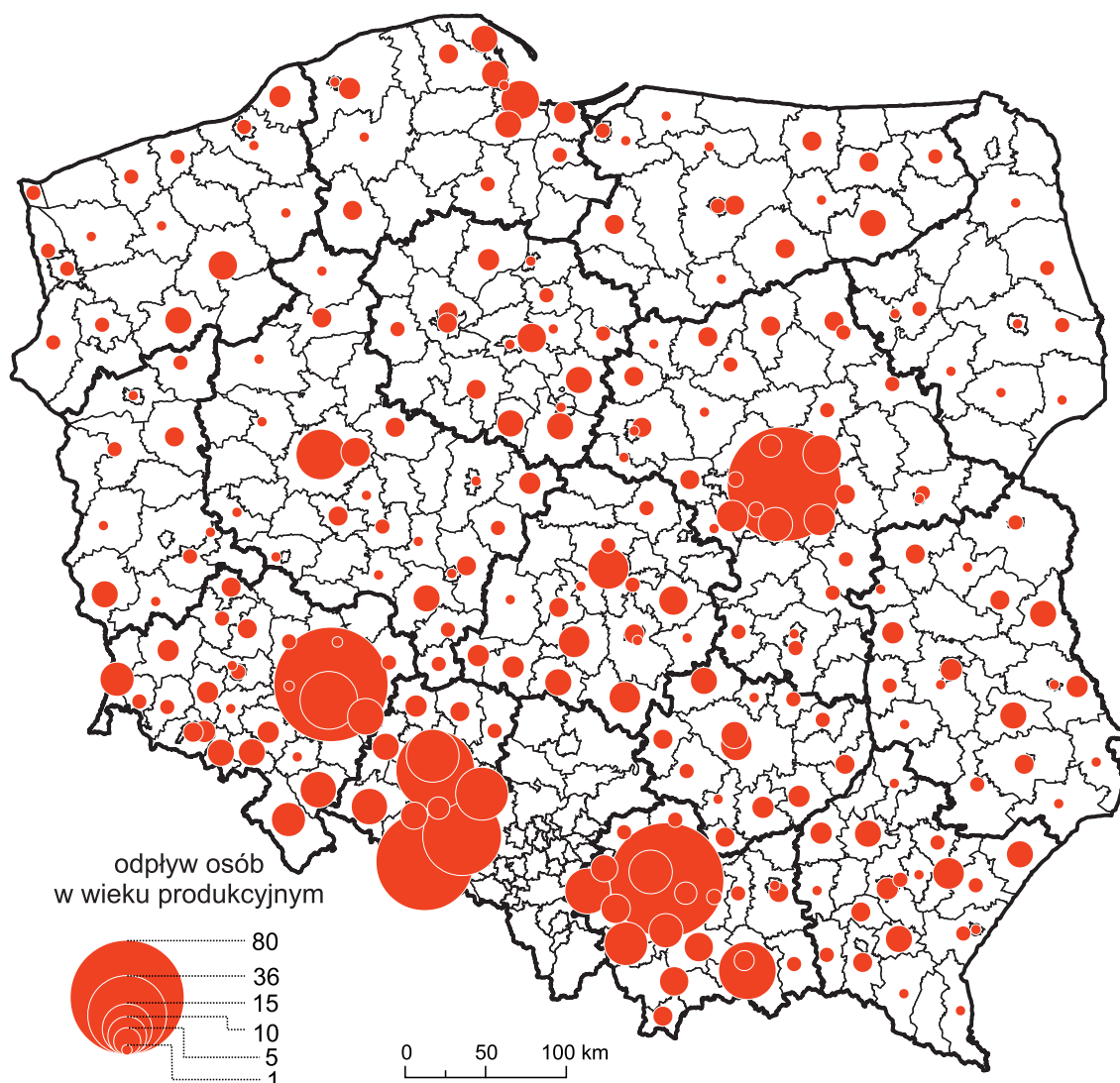
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tab. 1.8. Dominujące kierunki odpływu z podregionu rybnickiego do woj. śląskiego osób w wieku produkcyjnym wyznaczone metodą K. Doi (%)

2007		2008		2009		2010		2011	
Rybnik	11,1	Rybnik	10,7	Rybnik	11,7	Rybnik	11,0	Rybnik	11,1
Wodzisław Śl.	6,8	Wodzisław Śl.	6,5	Wodzisław Śl.	7,9	Wodzisław Śl.	7,4	Wodzisław Śl.	7,0
Radlin	4,4	Czerwionka-L.	5,3	Rydułtowy	4,6	Jastrzębie-Z	4,3	Gorzyce	5,1
Czerwionka-L.	4,4	Żory	4,9	Jastrzębie-Z	4,4	Pawłowice	4,0	Czerwionka-L.	4,6
Jastrzębie-Z	4,3	Jastrzębie-Z	4,6	Czerwionka-L.	4,1	Czerwionka-L.	3,9	Jastrzębie-Z	4,3
Gorzyce	4,3	Rydułtowy	4,0	Gorzyce	3,9	Racibórz	3,9	Żory	4,3
Rydułtowy	4,0	Gorzyce	3,8	Radlin	3,8	Rydułtowy	3,8	Godów	4,0
Żory	3,6	Radlin	3,4	Pawłowice	3,5	Żory	3,8	Rydułtowy	3,8
Pszów	3,1	Godów	3,4	Żory	3,3	Radlin	3,4	Radlin	3,4
Świerklany	3,1	Racibórz	3,2	Racibórz	3,2	Gorzyce	3,4	Racibórz	3,2
Racibórz	3,1	Gaszowice	2,9	Świerklany	3,0	Gaszowice	3,2	Pawłowice	2,9
Lyski	2,8	Pawłowice	2,9	Godów	2,5	Świerklany	3,1	Świerklany	2,7
Godów	2,7	Suszec	2,4	Pszów	2,3	Godów	2,9	Gaszowice	2,4
Pawłowice	2,6	Pszów	2,3	Lyski	2,2	Pszów	2,3	Pszów	2,2
Gaszowice	2,3	Świerklany	2,1	Gaszowice	2,2	Marklowice	2,0	Katowice	2,1
Mszana	1,8	Zebrzydowice	2,1	Suszec	2,0	Kuźnia Rac.	1,8	Krzyżanowice	1,9
Katowice	1,8	Mszana	2,0	Krzyżanowice	1,8	Lyski	1,8	Lyski	1,7
Zebrzydowice	1,6	Lyski	1,9	Zebrzydowice	1,8	Katowice	1,7	Mszana	1,7
Strumień	1,5	Katowice	1,8	Mszana	1,7	Krzyżanowice	1,7	Zebrzydowice	1,7
Kuźnia Rac.	1,5	Krzyżanowice	1,6	Lubomia	1,7	Mszana	1,7	Kuźnia Rac.	1,6
Suszec	1,5	Nędza	1,5	Katowice	1,7	Zebrzydowice	1,6	Gliwice	1,5
Jejkowice	1,4	Strumień	1,4	Gliwice	1,4	Suszec	1,5	Nędza	1,5
Krzyżanowice	1,3	Kuźnia Rac.	1,4	Nędza	1,4	Kornowac	1,3	Suszec	1,5
Marklowice	1,3								

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Analiza kierunków odpływu osób w wieku produkcyjnym z podregionu rybnickiego poza woj. śląskie wskazuje, iż najczęściej wybieranym kierunkiem dla mieszkańców podregionu jest Kraków (ryc. 1.9). W roku 2011 aż 80 osób właśnie tam wyjechało. Spośród dużych miast ważną rolę odgrywają również: Warszawa (71 osób), Wrocław (77 osób), Opole (36 osób). Są to przykłady typowych migracji edukacyjnych i za pracę, gdyż w dużych miastach jest je zdecydowanie łatwiej znaleźć. Ważnym kierunkiem odpływu do którego odpłynęło w 2011 r. 51 osób jest powiat głubczycki, jednak w tym przypadku główną przyczyną migracji był związek małżeński.

Ryc. 1.9. Powiaty do których nastąpił odpływ migracyjny z podregionu rybnickiego poza województwo śląskie osób w wieku produkcyjnym w 2011 r.

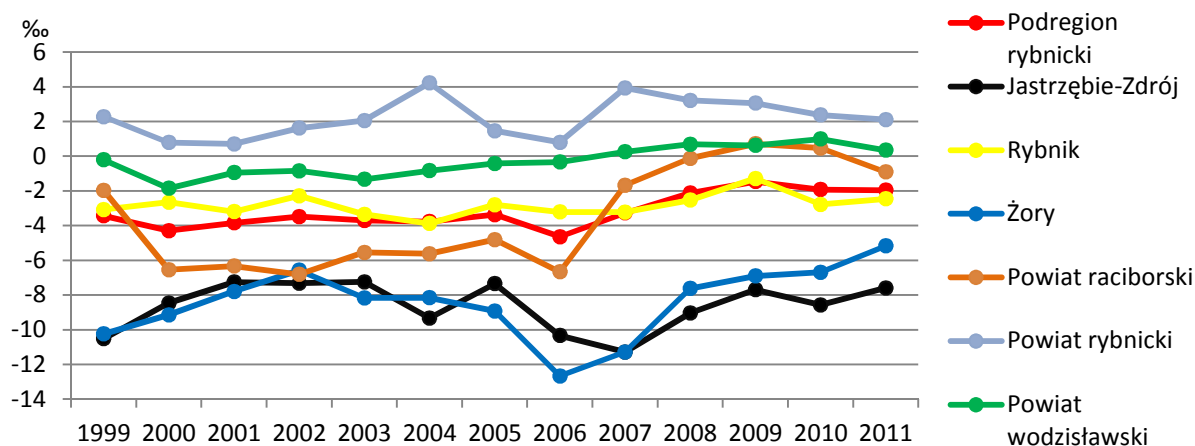
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Saldo migracji. W podregionie rybnickim w większości powiatów wystąpiło w latach 1999–2011 ujemne saldo migracji. Jedynie w powiecie rybnickim w analizowanych latach saldo migracji było dodatnie, a maksymalną wartość 4,2‰ osiągnęło w roku 2004. Od roku 2006 w większości powiatów saldo migracji zaczyna rosnąć, a w powiecie wodzisławski osiąga nawet wartości dodatnie (ryc. 1.10).

Migranci którzy kiedyś przyjeżdżali do pracy do podregionu rybnickiego zaczynają wracać w swoje rodzinne strony. Przyczynia się do tego zwłaszcza restrukturyzacja górnictwa, co powoduje znaczne zmniejszenie zatrudnienia. Analiza napływu migracyjnego w 2011 roku wskazuje, iż dla podregionu rybnickiego możemy wskazać trzy dominujące obszary przemieszczeń. Pierwszy z nich to obszar sąsiadujących gmin, drugim obszarem o mniejszej liczbie jest

konurbacja katowicka, a trzecią grupę reprezentuje ludność dużych miast takich jak: Warszawa, Wrocław, Kraków, Opole.

Struktura odpływu ludności wykazuje podobny charakter jak dla napływu, determinując trzy dominujące kierunki przemieszczeń. Pierwszy stanowią gminy najbliższe, drugi to konurbacja katowicka a trzeci to duże miasta.

Ryc. 1.10. Saldo migracji ogółem w podregionie rybnickim w latach 1999–2011 na 1000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

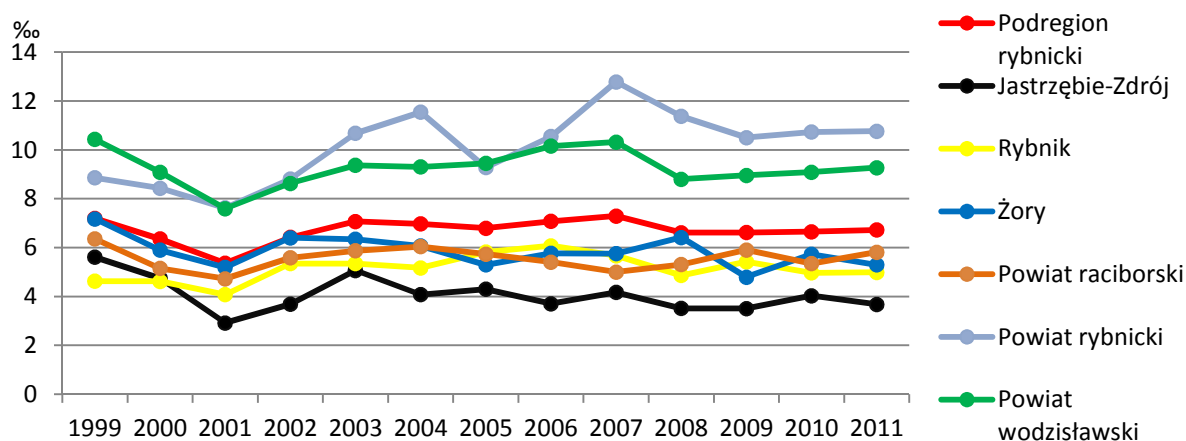
1.3.2. KIERUNKI NAPŁYWU MIGRACYJNEGO

Największy napływ migracyjny z miast odnotowano w gminach powiatu rybnickiego. Kształtuje się on w ostatnich latach na poziomie 11‰. Najmniejszy napływ z miast wystąpił do powiatu Jastrzębie-Zdrój (ryc. 1.11).

Dominującymi kierunkami napływu z miast do podregionu są takie gminy jak: Rybnik, z którego w 2011 r. do podregionu napłynęło 248 osób w wieku produkcyjnym, Wodzisław Śląski (144), Żory (141), Jastrzębie-Zdrój (140). Ponad 100 osób napłynęło również z Radlina (111), Czerwionki-L. (110) i Rydułtów (102).

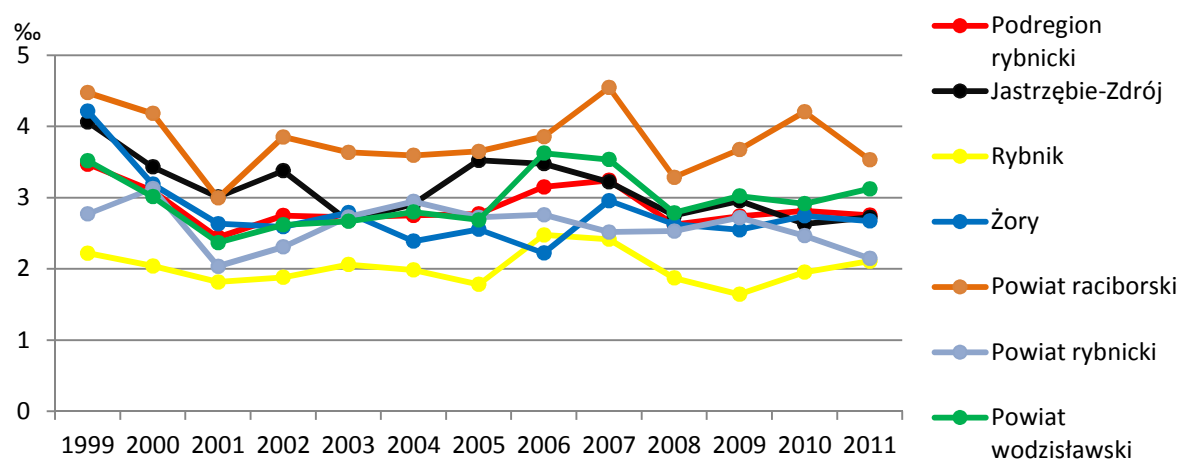
Napływ migracyjny ze wsi we wszystkich analizowanych powiatach kształtuje się na niskim poziomie i nie przekracza 5‰ (ryc. 1.12). Cechuje go również mała zmienność. Sumarycznie w latach 1999–2011 ze wsi do gmin podregionu napłynęło ponad 24 tys. ludności. Największy napływ migracyjny kierował się w 2011 roku z takich wsi jak Pawłowice (79 osób w wieku produkcyjnym), Świerklany (59), Gorzyce (55), Suszec (42), Lyski (40).

Napływ migracyjny z zagranicy do podregionu rybnickiego w latach 1999–2011 we wszystkich analizowanych powiatach rośnie (ryc. 1.13.). Największa imigracja obserwowana była w powiecie raciborskim, w którym sumarycznie napłynęło ponad 1,5 tys. osób. Dużą dynamikę napływu można było zaobserwować w Żorach, gdzie wartości napływu wzrosły z 0,3‰ w 2006 r. do 1,8‰ w 2009 r.

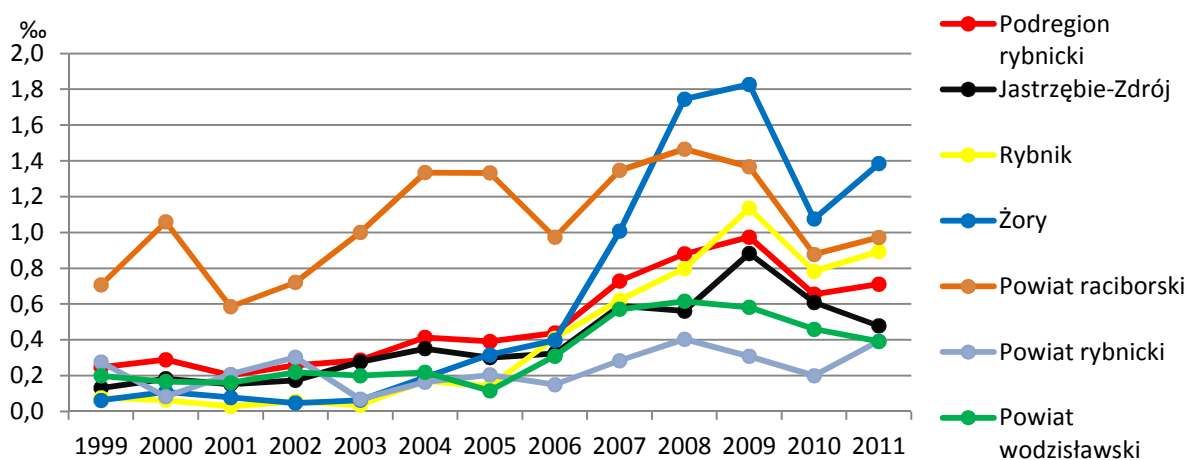
Ryc. 1.11. Napływ migracyjny z miast do podregionu rybnickiego w latach 1999–2011 na 1000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ryc. 1.12. Napływ migracyjny ze wsi do podregionu rybnickiego w latach 1999–2011 na 1000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ryc. 1.13. Napływ migracyjny z zagranicy do podregionu rybnickiego w latach 1999–2011 na 1000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

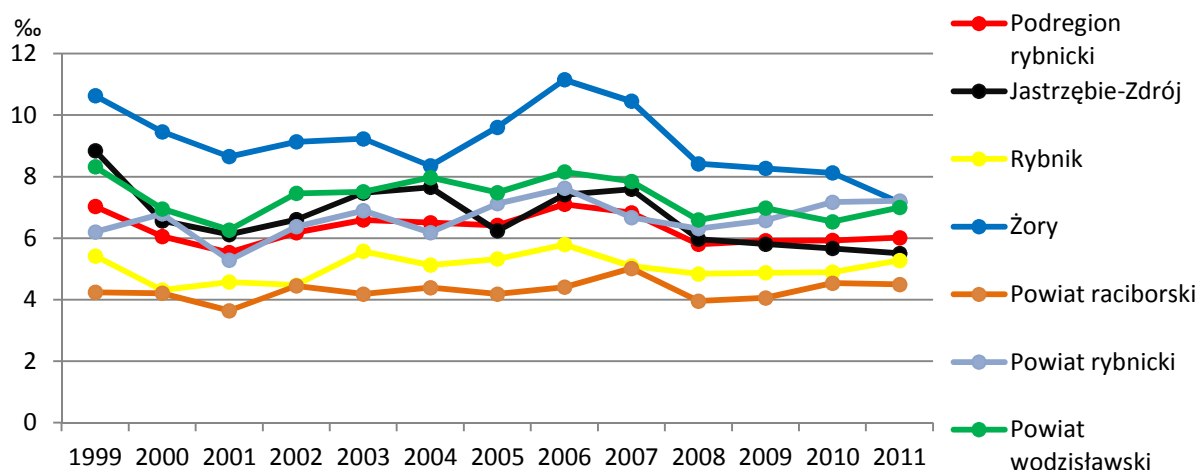
Dominującymi kierunkami napływu w 2011 r. były Niemcy (106 osób w wieku produkcyjnym) i Wielka Brytania (38 osób w wieku produkcyjnym). Kolejne miejsca zajmują Holandia (13) i Irlandia (10).

1.3.3. KIERUNKI ODPLYWU MIGRACYJNEGO

Największy odpływ migracyjny z gmin podregionu rybnickiego do miast wystąpił w powiecie Żory. Odpływ ten od roku 1999 utrzymywał się na wysokim poziomie, a w roku 2006 osiągnął nawet 11‰ (ryc. 1.14).

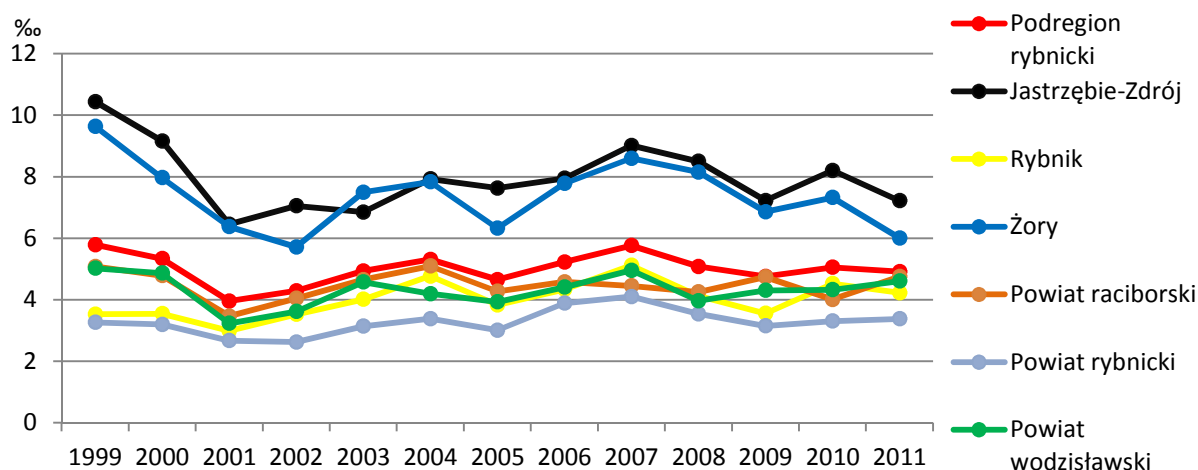
W analizowanych latach z gmin podregionu do miast wyjechało ponad 52 tys. osób. Osoby w wieku produkcyjnym najczęściej wyjeżdżały do Rybnika (447), Wodzisławia Śląskiego (280), Jastrzębia-Zdroju (171), Żor (171). Znaczącą rolę odegrały również Rydułtowy do których odpłynęło 151 osób w wieku produkcyjnym, Radlin (136) i Racibórz (129). Powiat Jastrzębie-Zdrój posiada najwyższe wartości odpływu na wieś i podobnie jak w Żorach wartości odpływu maleją (ryc. 1.15). W roku 2011 w obydwu powiatach kształtowały się na poziomie około 7‰. W roku 2011 najwięcej osób w wieku produkcyjnym odpłynęło do Gorzyc (204), Gdowa (160), Pawłowic (118), Świerklan (109), Gaszowic (98).

Odpływ migracyjny za granicę w latach 1999–2011 utrzymywał się na poziomie nie przekraczającym 3‰, wyjątek stanowił powiat raciborski w którym od 2000–2006 odpływ za granicę utrzymywał się na poziomie 8‰ (ryc. 1.16). W pozostałych powiatach możemy zaobserwować niewielki wzrost jedynie w 2006 roku. Spowodowane jest to tym, iż od 1 maja 2006 r. kolejne kraje zrezygnowały z ograniczeń względem Polski. Polacy mogli ubiegać się o pracę w Hiszpanii, Portugalii, Grecji, Finlandii. Od 21 lipca 2006 r. został otwarty rynek włoski. Spowodowało to odpływ migracyjny zauważalny prawie w każdym powiecie podregionu. Dominującymi kierunkami odpływu osób w wieku produkcyjnym w roku 2011 były Niemcy do których wyjechało 395 osób, Wielka Brytania (98), Holandia (46), Irlandia (16).

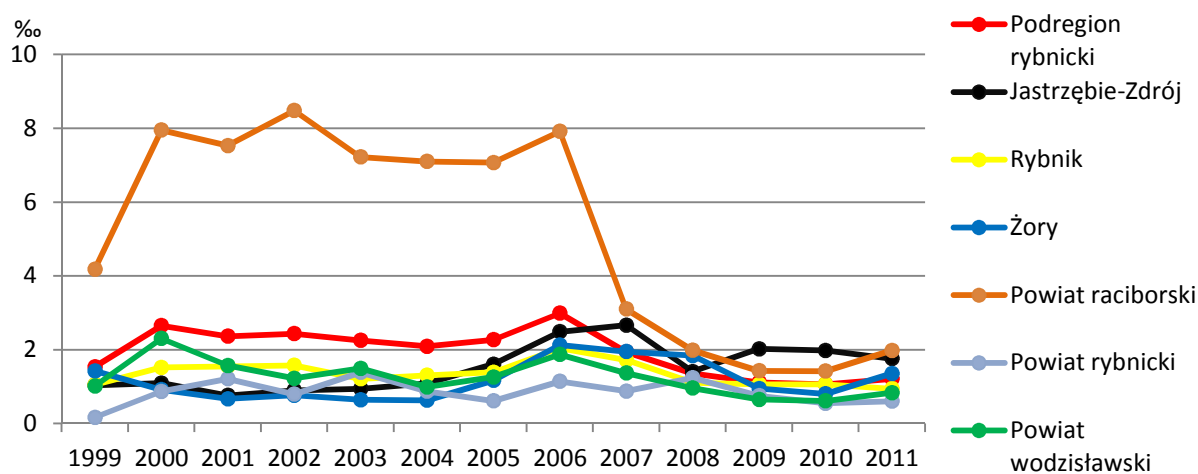
Ryc. 1.14. Odpływ migracyjny do miast z podregionu rybnickiego w latach 1999–2011 na 1000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ryc. 1.15. Odpływ migracyjny na wieś z podregionu rybnickiego w latach 1999–2011 na 1000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

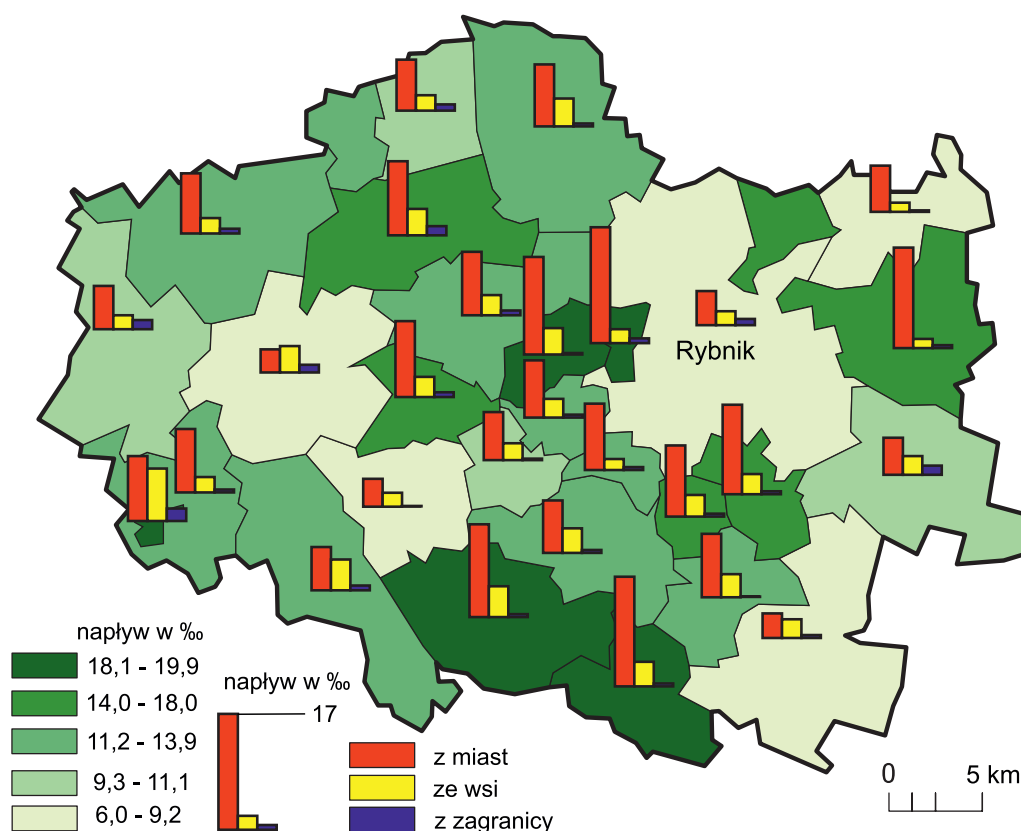

Ryc. 1.16. Odpływ migracyjny za granicę z podregionu rybnickiego w latach 1999–2011 na 1000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

1.3.4. NAPŁYW MIGRACYJNY DO GMIN

Największy napływ migracyjny w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w ostatnich latach odnotowały takie gminy jak Gdów, Jejkowice, Krzanowice, Gorzyce, Gaszowice (ryc. 1.17). Napływ do tych gmin kształtował się na poziomie ponad 18‰. Gminy te położone są w pobliżu dużych miast w ich strefie suburbanalnej i to jest przyczyną tak wysokiego napływu. Najmniejszy napływ występuje w gminach takich jak: Żory, Racibórz, Rybnik, Jastrzębie-Zdrój. Kształtował się on w roku 2011 na poziomie do 8‰.

Ryc. 1.17. Napływ migracyjny do gmin podregionu rybnickiego w 2011 r. na 1000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

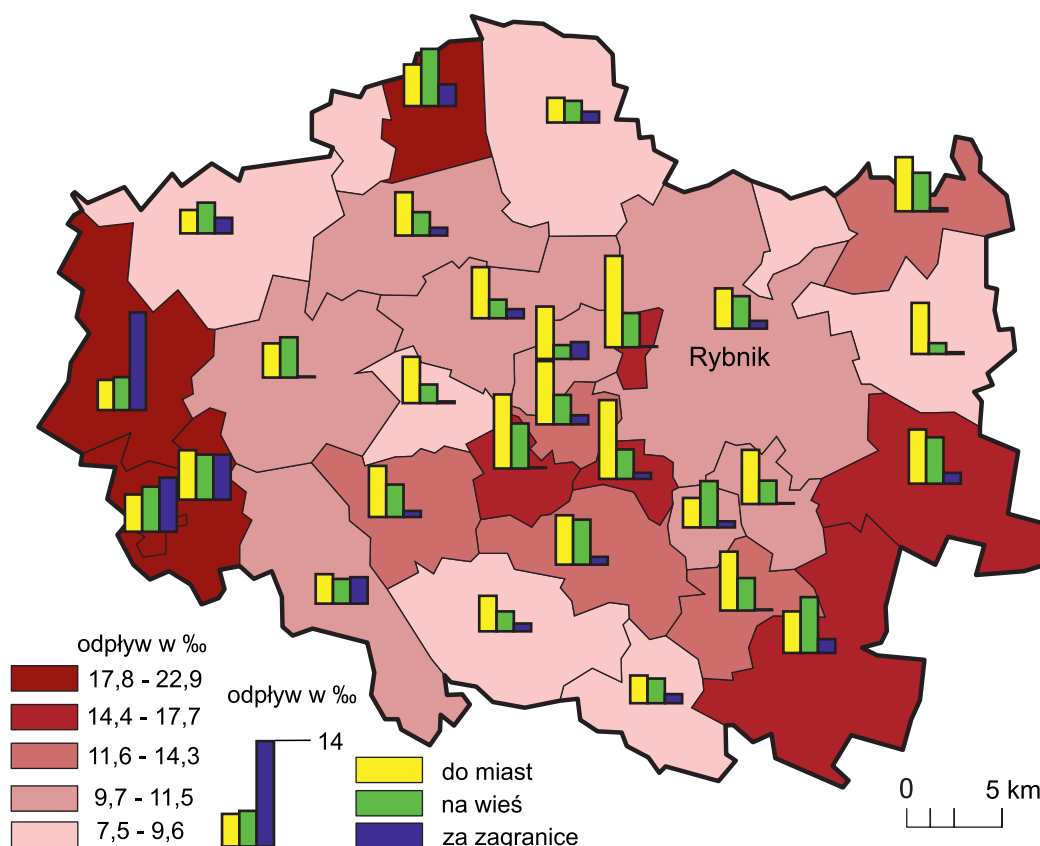
Migracje z miast w podregionie rybnickim utrzymywały się na stałym, wysokim poziomie. Sumarycznie od 1999 r. do gmin podregionu napłynęło ponad 56 tys. osób, najwięcej do powiatu wodzisławskiego, ponad 18 tys. Niewielkim zainteresowaniem cieszą się powiaty Jastrzębie-Zdrój czy Żory do których w latach 1999–2011 napłynęło z miast średnio po ponad 5 tys. osób.

Największy napływ migracyjny ze wsi wystąpił w gminach Gorzyce, Krzanowice, Krzyżanowice. Utrzymuje się na stałym poziomie, a jego maksymalne wartości nie przekraczają 8‰.

Analizując napływ migracyjny z zagranicy można zauważyć, iż podobnie jak w woj. śląskim w gminach podregionu rybnickiego następował wzrost napływu. Najwyższe wartości odnotowano w gminach: Krzanowice, Pietrowice Wielkie, Żory i Nędza, w analizowanych latach nastąpił tam wzrost o 1‰.

1.3.5. ODPLYW MIGRACYJNY Z GMIN

Gminy z największym odpływem migracyjnym to Krzanowice, Jejkowice, Kuźnia Raciborska, Pszów (ryc. 1.18). Odpływ w latach 1999–2011 kształtował się w nich na poziomie ponad 15‰. Najmniejszy odpływ odnotowały takie gminy jak Godów, Gorzyce, Czerwionka-Leszczyny, w których odpływ kształtował się na poziomie 8‰.

Ryc. 1.18. Odpływ migracyjny z podregionu rybnickiego w 2011 r. na 1000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Sumarycznie z gmin podregionu rybnickiego wyjechało ponad 110 tys. mieszkańców, najwięcej z Jastrzębia-Zdroju ponad 20 tys. i Rybnika prawie 19 tys. W odpływie dominują ludzie młodzi, dobrze wykształceni w związku z tym skutki odpływu migracyjnego to nie tylko zmniejszenie liczby ludności, ale deformacja struktur demograficznych i społeczno-zawodowych na obszarach emigracyjnych.

Odpływ migracyjny do miast w latach 1999–2011 największe wartości około 7‰ osiągał w Jejkowicach, Mszanie, Czerwionce-Leszczynach, Gaszowicach.

Największy odpływ migracyjny na wieś występuje w gminach Jastrzębie-Zdrój, Żory, Wodzisław Śląski, Krzanowice, Racibórz, w których kształtuje się na poziomie od 5 do 7‰ (ryc. 1.18). Sumarycznie z gmin podregionu rybnickiego odpłynęło na wieś w latach 1999–2011 ponad 41 tys. osób, najwięcej z Jastrzębia-Zdroju prawie 10 tys. i Rybnika ponad 7 tys. Największy odpływ migracyjny za granicę wystąpił w gminach Pietrowice Wielkie, Krzanowice, Krzyżanowice, Kuźnia Raciborska, Gaszowice. Odpływ w analizowanych gminach jest bardzo zmienny.

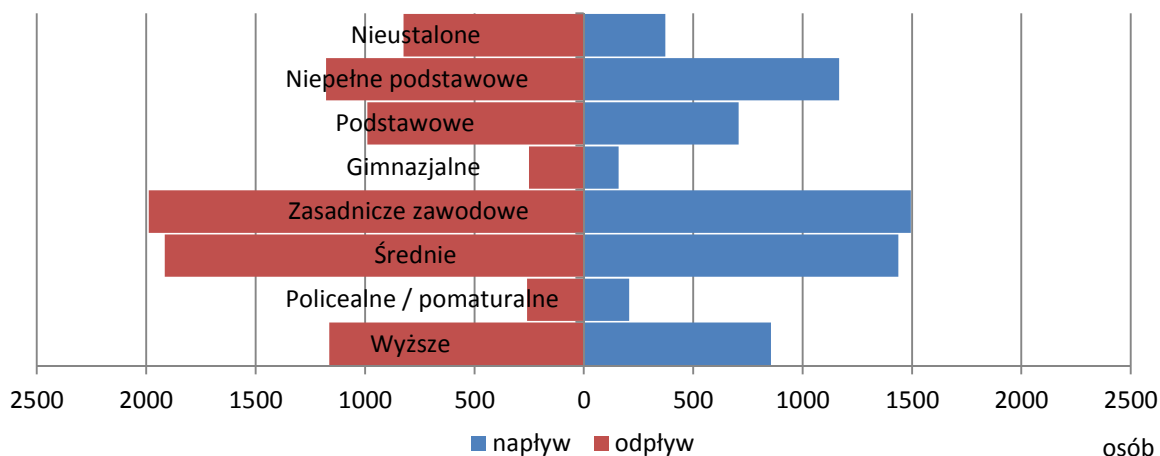
1.3.6. STRUKTURA WYKSZTAŁCENIA MIGRANTÓW

W strukturze wykształcenia zarówno w napływie jak i odpływie dominują migranci z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Rocznie przyjeżdża 1,4 tys., a wyjeżdża ponad 1,9 tys. takich osób. Drugą grupę stanowią osoby z wykształceniem średnim, których napłynęło w 2005 roku 1,4 tys., a odpłynęło 1,9 tys. (ryc. 1.19).

Analizując strukturę wykształcenia według płci można zauważyć, iż zarówno w napływie jak i odpływie jego wyższy poziom posiada więcej kobiet niż mężczyzn. Kobiety dominują pod względem wykształcenia średniego i wyższego. Mężczyźni przeważają nad kobietami pod względem wykształcenia zasadniczego zawodowego, a przewaga ta sięga nawet ponad 300 osób w napływie i 500 osób w odpływie. Duży napływ i odpływ obserwujemy zarówno u kobiet jak i u mężczyzn z wykształceniem niepełnym podstawowym (ryc. 1.20, 1.21).

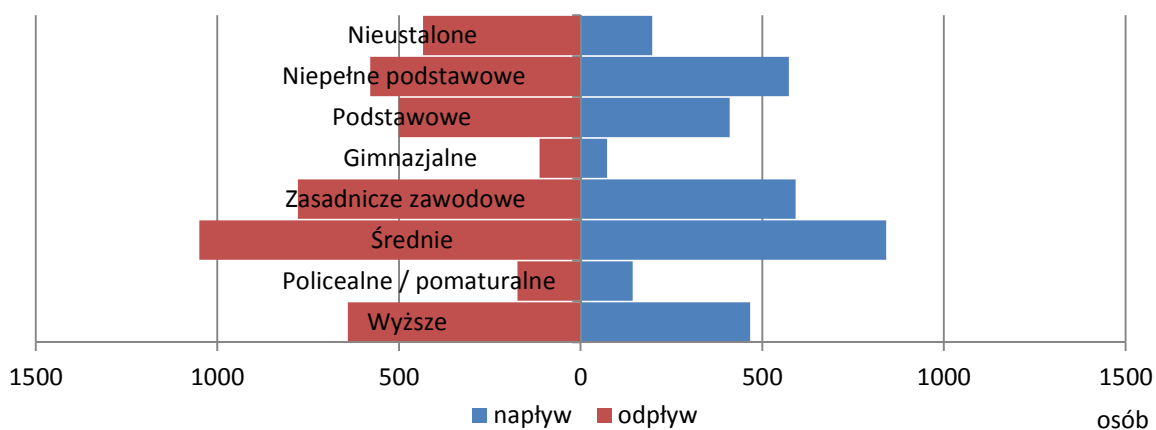
Migracje ludności są ściśle powiązane z sytuacją społeczną i ekonomiczną występującą na danym obszarze. Ich następstwa widoczne są w długotrwałych procesach dotyczących populacji zbudowanych z migrantów. Odegrały one zasadniczą rolę również w tworzeniu bilansu demograficznego podregionu rybnickiego.

W świetle przeprowadzonych badań nad zjawiskiem migracji ludności w podregionie rybnickim możemy stwierdzić, iż dużą rolę w kształtowaniu tego zjawiska odegrała transformacja gospodarcza lat 90. XX w. oraz otwarcie rynków pracy w UE.

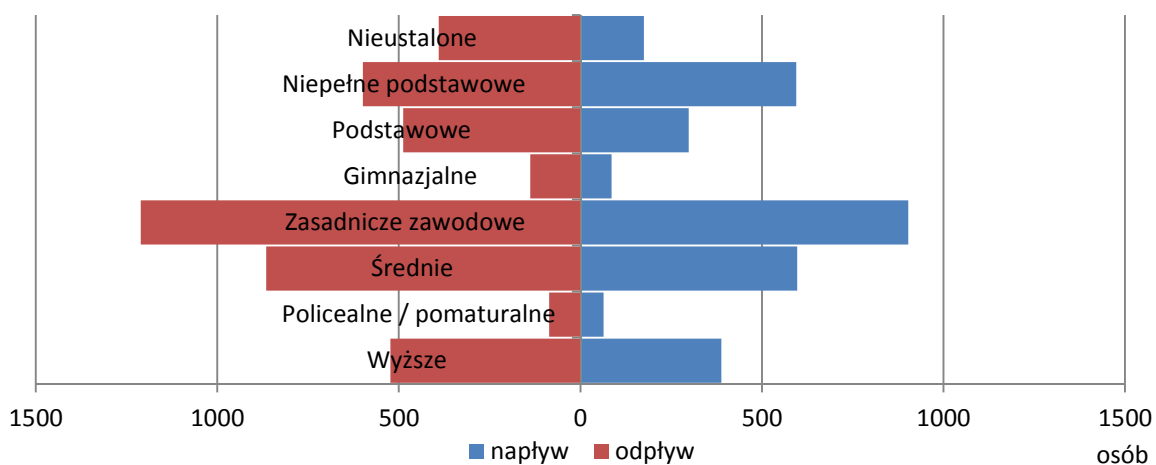
Ryc. 1.19. Struktura wykształcenia osób napływających i wyjeżdżających z podregionu rybnickiego w 2005 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ryc. 1.20. Struktura wykształcenia kobiet napływających i wyjeżdżających z podregionu rybnickiego w 2005 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ryc. 1.21. Struktura wykształcenia mężczyzn napływających i wyjeżdżających z podregionu rybnickiego w 2005 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

1.4. STRUKTURA PŁCI I WIEKU LUDNOŚCI

1.4.1. STRUKTURA PŁCI LUDNOŚCI

Podregion rybnicki charakteryzuje się niższym poziomem feminizacji wynoszącym poniżej 104 kobiet przypadających na 100 mężczyzn (lekka przewaga kobiet) w porównaniu do średniej dla województwa śląskiego oraz kraju (107 kobiet na 100 mężczyzn, tj. zwichnięta równowaga płci) – (Rosset, 1975). Jednak ten ogólny wskaźnik nie oddaje przestrzennego zróżnicowania struktury płci w podregionie (tab. 1.9, ryc. 1.22). Najwyższy współczynnik feminizacji występuje w powiecie raciborskim – 107 kobiet na 100 mężczyzn – ze względu na zaawansowane procesy starzenia (im starsze społeczeństwo, tym wyższy udział kobiet, gdyż żyją one dłużej niż mężczyźni). Do starzenia demograficznego przyczynił się wieloletni odpływ młodej ludności.

Z kolei silny napływ młodych mężczyzn do pracy w górnictwie w Jastrzębiu-Zdroju, Rybniku oraz w Żorach sprawił, iż miasta te posiadają bardzo niski współczynnik feminizacji (tab. 1.9). W 1999 r. zachodziła tu równowaga płci, a w 2012 r. na 100 mężczyzn przypadały zaledwie 103–104 kobiety, podczas gdy dla miast w kraju współczynnik ten wynosił 111 kobiet na 100 mężczyzn.

Na obszarach wiejskich poziom feminizacji jest dość zróżnicowany w zależności od zaawansowania procesu starzenia, który z kolei powodowany był wieloletnim odpływem migracyjnym młodej ludności (Heffner, 1998). Stąd najstarsze i najbardziej sfeminizowane są peryferyjnie położone obszary powiatu raciborskiego. Jednak w odróżnieniu od obszarów wiejskich w kraju, z których odpływały głównie kobiety, ze wsi raciborskiej zaznaczał się duży odpływ mężczyzn do pracy w górnictwie w miastach ROW-u. Z kolei ze wsi położonych bliżej większych miast migracje mogły odbywać się wahadłowo, zatem nie było silnego odpływu migracyjnego młodej ludności, a tym samym przyspieszonego starzenia się. Migracje stałe podejmowały głównie kobiety, stąd niski poziom feminizacji tych obszarów.

Ze względu na strukturę gospodarczą podregionu oferującą w miastach miejsca pracy głównie dla męskiej siły roboczej, zachodzi tu odwrotna prawidłowość niż w innych podregionach województwa czy na większości obszarów kraju. Najniższy poziom feminizacji obserwowany jest bowiem w miastach i na otaczających je obszarach wiejskich, zaś najwyższy w peryferyjnie położonych obszarach wiejskich.

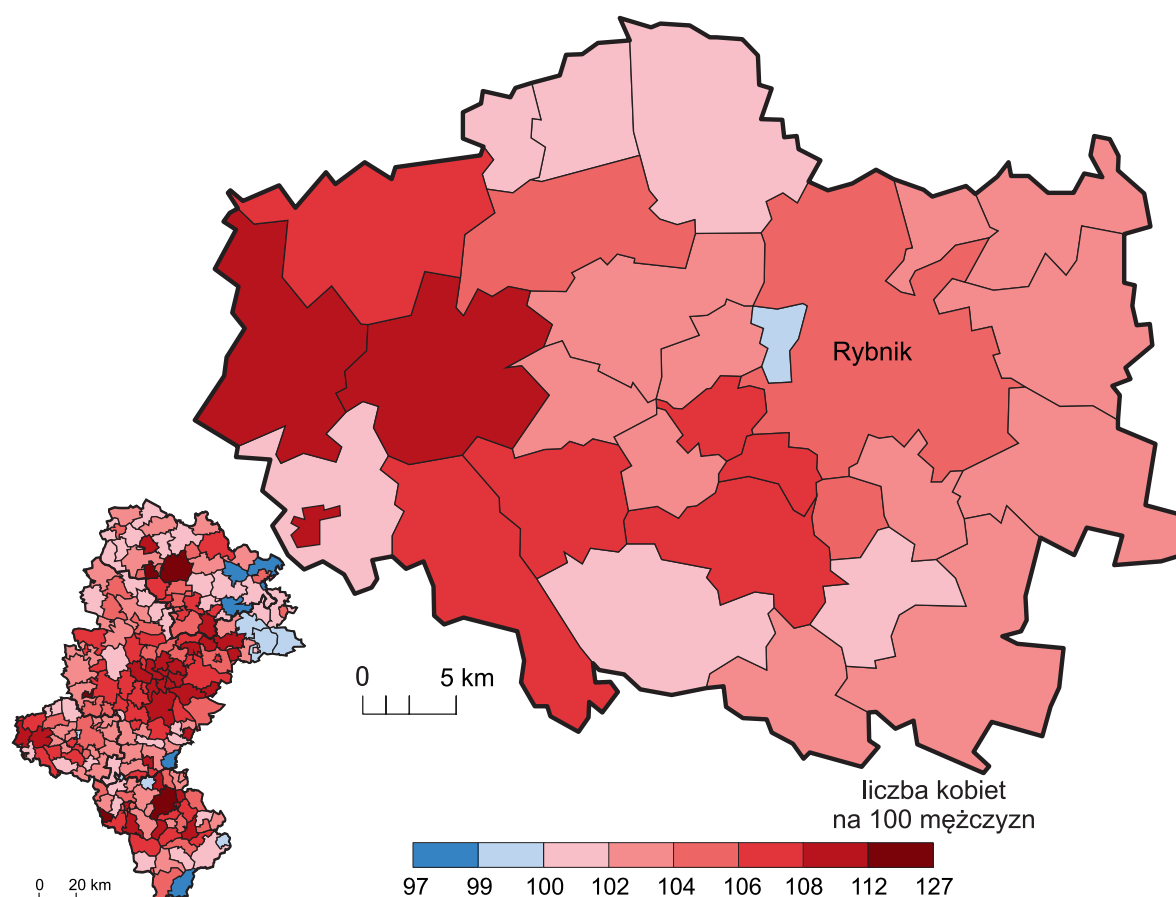
Obecnie kierunki migracji w większym stopniu nawiązują do tendencji ogólnokrajowych. Zmniejszenie liczby miejsc pracy w górnictwie głównych ośrodków przemysłowych nasila odpływ mężczyzn, zaś rozwój usług powoduje iż coraz więcej kobiet napływa do miast podregionu. Wskutek tego następuje

feminizacja miast oraz ich bezpośredniego zaplecza (Gaszowice, Godów). Z kolei na niektórych obszarach wiejskich zachodzi proces defeminizacji (Krzanowice) wskutek nasilenia odpływu kobiet.

Tab. 1.9. Struktura płci ludności w podregionie rybnickim w latach 1999–2012

Miasta na prawach powiatu, Powiaty	Liczba kobiet na 100 mężczyzn			
	1999	2002	2006	2012
Województwo śląskie	106,3	106,6	107,2	107,2
Podregion rybnicki	103,4	103,9	104,8	104,8
Rybnik	103,4	103,5	103,9	104,7
Jastrzębie-Zdrój	100,1	101,0	102,5	103,6
Żory	100,4	100,8	101,8	103,6
Powiat wodzisławski	105,8	106,2	106,5	105,3
Powiat rybnicki	101,8	102,0	102,8	102,9
Powiat raciborski	105,9	106,9	108,4	107,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa

Ryc. 1.22. Poziom feminizacji w podregionie rybnickim w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa

W niektórych gminach następuje utrwalanie dotychczasowych tendencji do nasilania się feminizacji wskutek emigracji młodzieży, co powoduje starzenie się ludności (Pietrowice Wielkie, Krzyżanowice, Rudnik) bądź do maskulinizacji w wyniku odpływu kobiet (Mszana, Jejkowice).

Z punktu widzenia rynku pracy istotne jest określenie struktury płci ludności w wieku produkcyjnym. Dla zachowania porównywalności zestawiono grupy wieku 18–59 lat dla kobiet i dla mężczyzn, pomijając grupę 60–64 lata (wiek produkcyjny tylko dla mężczyzn). Zarysowane powyżej procesy wskazują, iż w podregionie rybnickim w wieku produkcyjnym przeważają mężczyźni (99,4 kobiet na 100 mężczyzn), chociaż w województwie śląskim nastąpiło wyrównanie płci w wieku 18–59 lat (tab. 1.10). Największa przewaga mężczyzn zaznacza się w Jastrzębiu-Zdroju (96,4 kobiet na 100 mężczyzn), zaś przewaga kobiet wyraźna jest w Żorach (103,3) oraz w powiecie raciborskim (101,8).

Tab. 1.10. Struktura płci ludności w wieku produkcyjnym w podregionie rybnickim w 2012 r.

Miasta na prawach powiatu, Powiaty	Liczba ludności w wieku 18–59 lat			WF	Liczba ludności w wieku mobilnym (18–44 lata)			WF
	ogółem	mężczyźni	kobiety		ogółem	mężczyźni	kobiety	
Woj. śląskie	2 822 833	1 409 669	1 413 164	100,2	1 807 460	915 092	892 368	97,5
Podregion rybnicki	393 844	197 490	196 354	99,4	256 750	130 103	126 647	97,3
Rybnik	87 476	43 924	43 552	99,2	56 460	28 746	27 714	96,4
Jastrzębie-Zdrój	54 326	27 664	26 662	96,4	37 093	19 109	17 984	94,1
Żory	38 898	19 132	19 766	103,3	25 858	13 135	12 723	96,9
Powiat rybnicki	47 463	24 113	23 350	96,8	30 866	15 738	15 128	96,1
Powiat wodzisławski	96 102	48 186	47 916	99,4	62 269	31 424	30 845	98,2
Powiat raciborski	69 579	34 471	35 108	101,8	44 204	21 951	22 253	101,4

WF – współczynnik feminizacji oznaczający liczbę kobiet przypadających na 100 mężczyzn

Źródło: obliczenia własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa

Natomiast w wieku mobilnym, tj. 18–44 lata, zdecydowanie większa jest podaż męskiej siły roboczej (tab. 1.10). Nieznaczna przewaga żeńskiej siły roboczej utrzymuje się jedynie w powiecie raciborskim. Zróżnicowanie struktury płci ludności w wieku produkcyjnym wykazują natomiast Żory charakteryzujące się wyraźną przewagą mężczyzn w wieku mobilnym oraz dużą przewagą kobiet w wieku niemobilnym.

1.4.2. STRUKTURA WIEKU LUDNOŚCI

Zasadniczym czynnikiem kształtującym strukturę wieku ludności w Polsce oraz w województwie śląskim było wystąpienie niżu demograficznego w czasie II wojny światowej (w 2012 r. roczniki 67–73 lata), a po nim, zwłaszcza w latach 50. XX wieku – wyżu demograficznego (w 2012 r. roczniki 52–62). Te różne liczebnie pokolenia po osiągnięciu wieku rozrodczego dawały także różną liczebność dzieci (z niżu demograficznego urodziło się mniej liczne pokolenie obecnych 42–51-latków, zaś „echem” wyżu demograficznego są bardzo liczne roczniki obecnych 29–38-latków) – (ryc. 1.23). Konsekwencją zmieniającej się liczebności kolejnych pokoleń było zmienne zapotrzebowanie na rozwój infrastruktury społecznej (żłobki, przedszkola, szkoły) czy też na miejsca pracy i mieszkania (Rosner, Stanny, 2008). Cykliczność występowania wyżów i niżów, tj. od momentu urodzenia się pokolenia wyżu do momentu urodzenia się dzieci tego wyżu, stopniowo wydłużała się wskutek nasilających się przemian społecznych. Coraz dłuższe kształcenie się młodych ludzi, migracje za pracę, realizacja własnych planów i ambicji powodowały opóźnianie wieku zawierania małżeństw oraz urodzenia pierwszego dziecka. W rezultacie w latach 90. XX wieku nastąpiła depresja demograficzna jako wynik nałożenia się na siebie kilku niekorzystnych uwarunkowań:

- echa niżu demograficznego (pokolenie niżu z lat 60. rodziło swoje dzieci w drugiej połowie lat 80. i w latach 90.);
- transformacji gospodarczej, której skutkiem było pojawienie się i szybkie narastanie bezrobocia, utrata pracy i źródła dochodu, brak poczucia bezpieczeństwa socjalnego;
- urynkwienie cen mieszkań i wzrost kosztów utrzymania przy zamrożonych płacach utrudniające młodym ludziom założenie rodziny;
- nasilanie się przemian społecznych przez upowszechnianie się wzorców zachowań w zakresie wolnych związków, rodziny jednodzietnej, konieczność długiego kształcenia się oraz dyspozycyjności wobec pracodawcy.

Ponieważ w warunkach transformacji ustrojowo-gospodarczej na rynek pracy zaczęło wkraczać pokolenie wyżu demograficznego urodzonego w latach 70. i na początku lat 80., pogarszało to i tak trudną sytuację, powodując szybkie narastanie bezrobocia. Młodzież zmuszona została do poszukiwania pracy poza regionem, a nawet poza granicami kraju. Bez pracy i mieszkania młodzi ludzie nie mają warunków do zakładania rodzin. Dlatego też dzieci tego wyżu demograficznego z przełomu lat 70. i 80. jest mniej niż ich rodziców. Od 2004 r. nastąpił niewielki wzrost liczby urodzeń osiągając maksimum w latach 2009–2010, po czym liczba urodzeń ponownie maleje. Być może wprowadzenie rocznych urlopów

rodzicielskich sprzyjać będzie utrzymywaniu się większej liczby urodzeń. Pamiętać jednak należy, iż obecnie w wiek maksymalnej płodności wkraczają kobiety z niżu demograficznego drugiej połowy lat 80., a następne (młodsze) pokolenia są coraz mniej liczne.

W rezultacie pokolenie dzieci (0–14 lat) w podregionie rybnickim, które w 1988 r. stanowiło 27,2% ogółu ludności, obecnie obejmuje zaledwie 14,8% (tab. 1.11). Młodzież (15–24 lata), której część już wkroczyła na rynek pracy, a część jeszcze się uczy i w następnych latach zasili ten rynek, stanowi 12,5% ogółu ludności (w 1988 r. 14,7%).

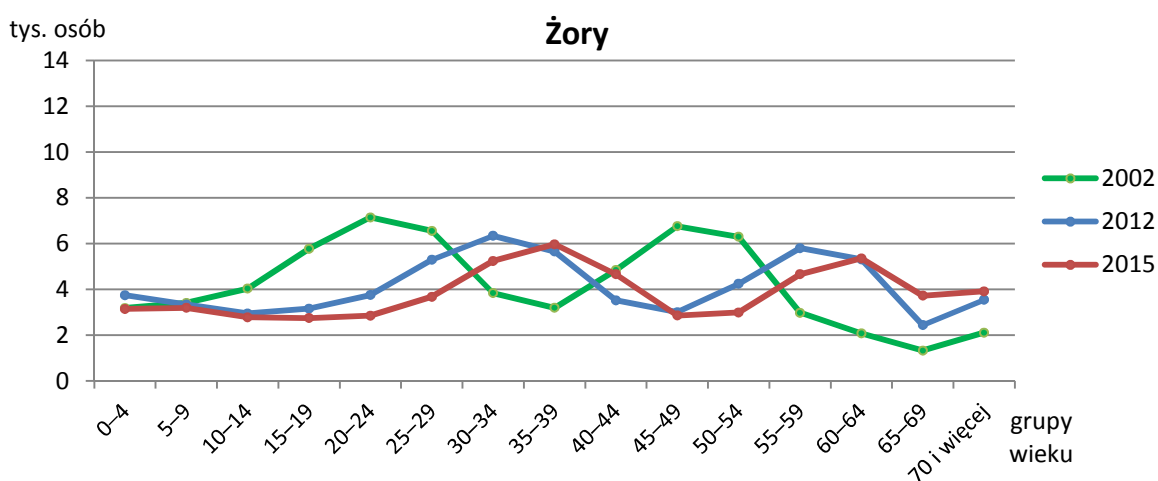
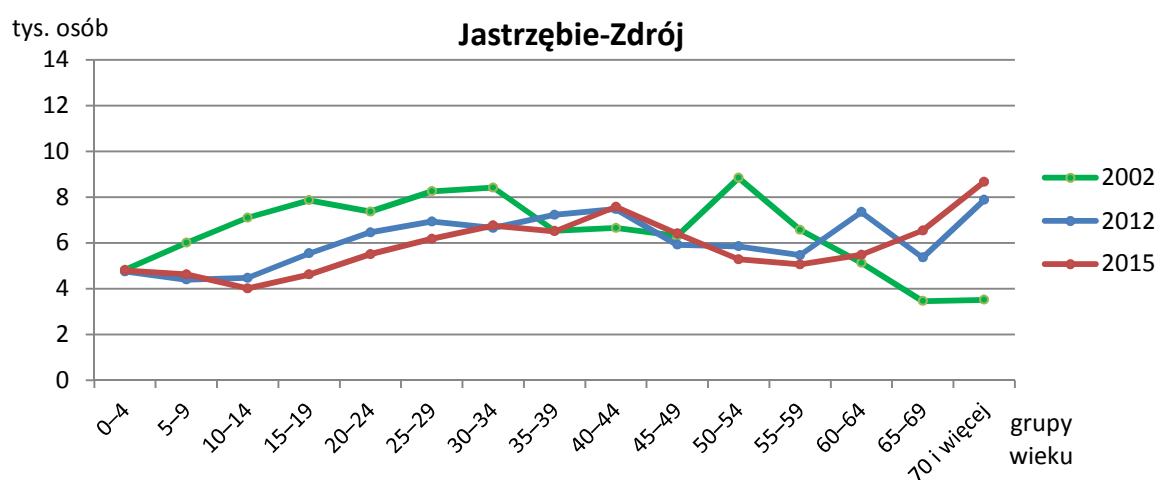
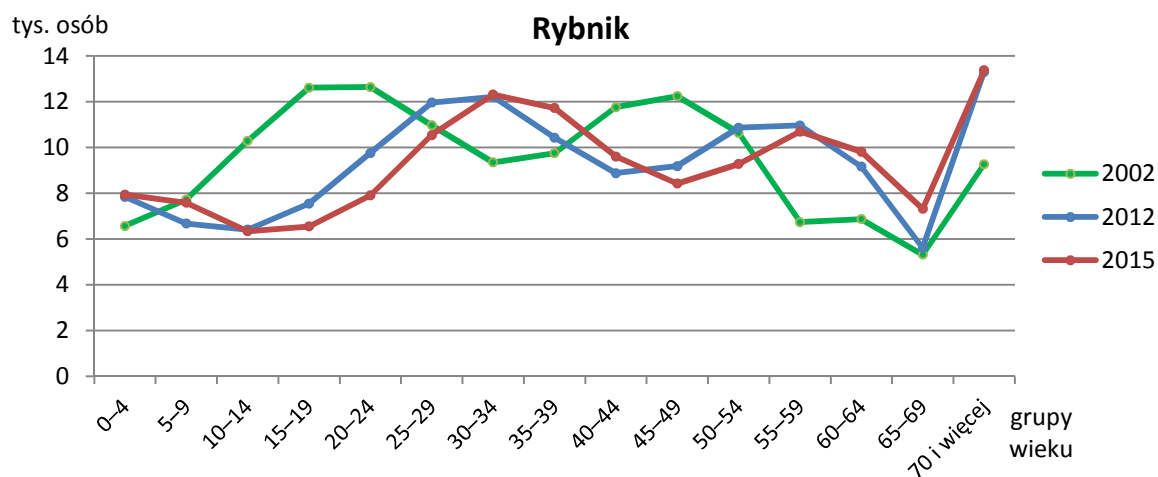
Tab. 1.11. Struktura wieku ludności w podregionie rybnickim w latach 1988–2012

Grupy wieku	1988	2002	2012	1988	2002	2012	
	liczba ludności			%			WF
Ogółem	652 276	645 244	639 490	100,0	100,0	100,0	104,8
0 – 4	58 048	30 580	34 295	8,9	4,7	5,4	94,9
5 – 9	62 462	36 560	30 549	9,6	5,7	4,8	95,2
10 – 14	57 012	46 652	30 077	8,7	7,2	4,7	95,4
15 – 19	49 448	56 351	35 717	7,6	8,7	5,6	95,3
20 – 24	46 143	54 295	44 394	7,1	8,4	6,9	96,8
25 – 29	54 788	50 929	52 667	8,4	7,9	8,2	97,2
30 – 34	58 213	45 116	52 703	8,9	7,0	8,2	97,8
35 – 39	56 790	44 714	48 590	8,7	6,9	7,6	98,0
40 – 44	40 293	51 102	43 336	6,2	7,9	6,8	97,6
45 – 49	39 753	51 036	42 942	6,1	7,9	6,7	98,4
50 – 54	35 314	48 988	47 732	5,4	7,6	7,5	102,8
55 – 59	28 559	31 390	46 420	4,4	4,9	7,3	109,0
60 – 64	20 650	32 707	42 831	3,2	5,1	6,7	116,8
65 – 69	16 136	25 412	26 399	2,5	3,9	4,1	118,6
70 – 74	9 728	} 39 412 ^{*)}	25 861	1,5	} 6,1 ^{*)}	4,0	129,9
75 – 79	9 970		17 955	1,5		2,8	146,8
80 i w.	8 470		17 022	1,3		2,7	232,2
wiek nieustal.	499	–	–	0,1	–	–	–

Uwaga: *) w 2002 r. ludność w wieku 70 i więcej lat

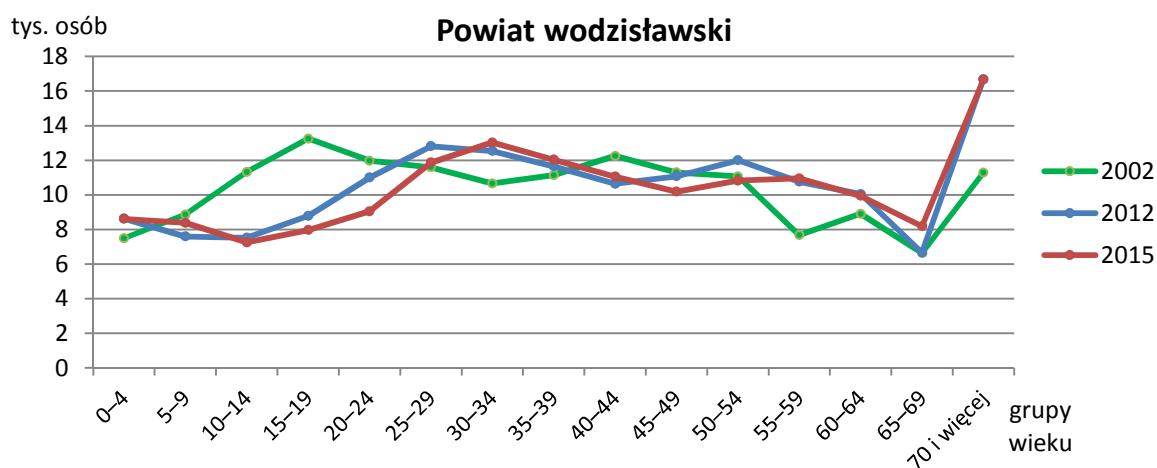
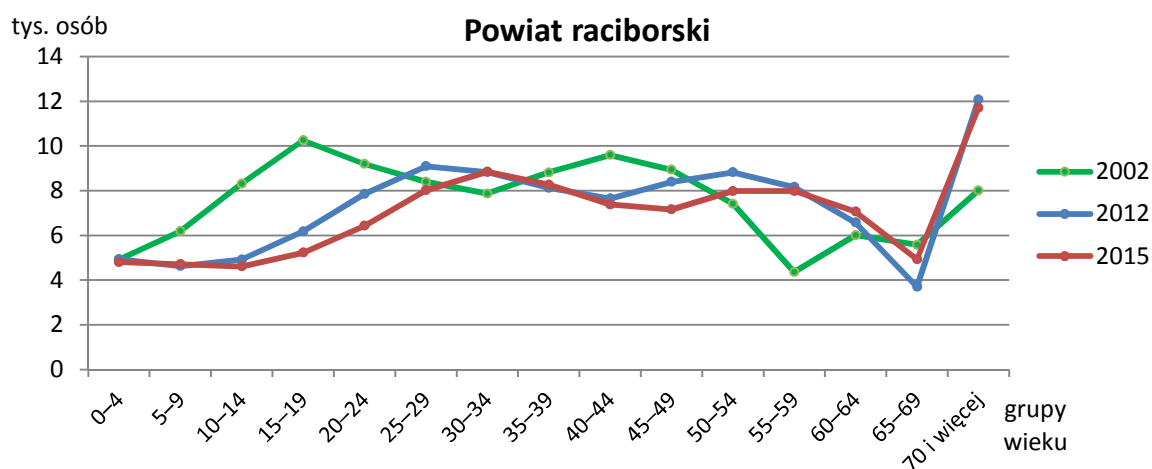
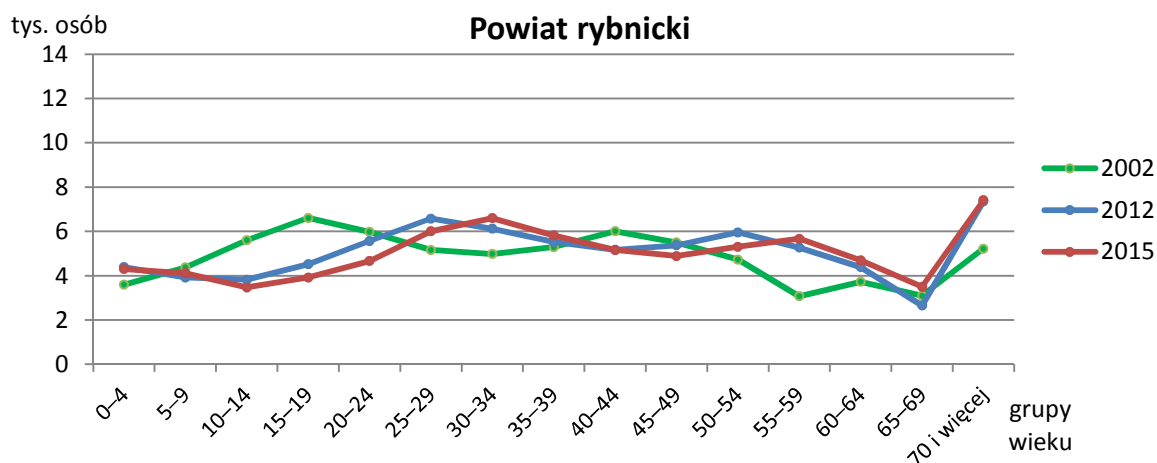
WF – współczynnik feminizacji oznaczający liczbę kobiet przypadających na 100 mężczyzn

Źródło: obliczenia własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa

Ryc. 1.23a. Struktura wieku ludności w miastach na prawach powiatu podregionu rybnickiego w latach 2002 i 2012 oraz prognoza na 2015 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS. Prognoza GUS

Ryc. 1.23b. Struktura wieku ludności w powiatach podregionu rybnickiego w latach 2002 i 2012 oraz prognoza na 2015 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS. Prognoza GUS

Strukturę wieku ludności podregionu rybnickiego zdominowały pokolenia dwóch wyżów demograficznych:

- wyżu powojennego (grupy wieku 50–59 lat stanowiące 14,7% ogółu ludności) oraz jego dzieci, tj.
- wyżu lat 70. i 80. XX w., (grupy wieku 25–34 lata obejmujące 16,5% ogółu ludności).

W latach 60. i 70. XX w. przewagę tę dodatkowo zwiększył napływ migracyjny ludności powojennego wyżu, która wówczas osiągała wiek aktywności zawodowej. To spowodowało, iż podregion rybnicki charakteryzował się najmłodszym społeczeństwem w stosunku do pozostałych obszarów województwa śląskiego. Jednak powojenny wyż demograficzny osiąga już wiek starości demograficznej, pokolenie jego dzieci wkracza w wiek dojrzałości, a ponadto zmniejsza się wskutek odpływu migracyjnego, zaś wnuków rodzi się mało. W wyniku tego w ostatnich latach bardzo szybko narasta proces starzenia się demograficznego. Przesuwanie w czasie i „spłaszczanie” (obniżanie liczebności grup wieku w miarę starzenia) wyżowych grup wieku szczególnie widoczne jest w powiecie raciborskim, w Rybniku i w Żorach (ryc. 1.23a–b). W Jastrzębiu-Zdroju prawidłowość ta jest nieco zatarta przez migracje.

Obecnie wielkość grupy wieku produkcyjnego względem grup nieprodukcyjnych jest korzystna. Jednak w kolejnych latach liczebność grupy produkcyjnej zmniejszy się wskutek wkraczania jej najstarszych roczników w wiek poprodukcyjny, co nie będzie uzupełniane młodymi rocznikami przechodzącymi z wieku przedprodukcyjnego w wiek produkcyjny. Należy zwrócić uwagę, iż najbardziej liczne grupy powojennego wyżu demograficznego (z lat 1950–1959) są już blisko 60 roku życia i będą wkraczać w wiek poprodukcyjny. Kobiety z tego wyżu przechodzą na emeryturę już od 2010 roku, a część z nich od 2005 r. (w wieku 55 lat). Prawidłowości te występują we wszystkich powiatach badanego podregionu (ryc. 1.23a–b, tab.1.12).

Obciążenie ekonomiczne. Silny napływ młodej ludności przy utrzymującym się tradycjonalizmie norm społecznych powodował, iż w podregionie rybnickim obciążenie grupy produkcyjnej przedprodukcyjną grupą wieku było znacznie wyższe niż przeciętnie w województwie śląskim. Natomiast obciążenie grupą poprodukcyjną było bardzo niewielkie – rekordowo niskie w Żorach (tab. 1.12).

Starzenie się grup wyżu powojennego o dużej liczbie osób przy coraz mniejszej liczebności najmłodszych grup wieku powoduje jednak stopniowe wyrównywanie się proporcji obciążenia grupy produkcyjnej tymi dwiema grupami nieprodukcyjnymi, a następnie wyższe obciążenie grupą poprodukcyjną. W latach 1999–2012 obciążenie grupą przedprodukcyjną zmniejszyło się prawie o połowę – z 40,4 do 27,9 osób – zaś znacznie wzrosło obciążenie grupą poprodukcyjną – odpowiednio z 17,8 do 26,7 osób na 100 osób w wieku produkcyjnym.

Tab. 1.12. Obciążenie ekonomiczne grupami nieprodukcyjnymi w podregionie rybnickim w latach 1999–2015 (stan i prognoza)

Miasta na prawach powiatu, Powiaty	W latach:	1999	2002	2006	2012	2015
	na 100 osób w wieku produkcyjnym przypada osób w wieku:					
Województwo śląskie	przedprodukcyjnym	37,6	32,7	28,1	26,4	26,9
	poprodukcyjnym	22,1	23,1	24,6	29,1	32,6
Podregion rybnicki	przedprodukcyjnym	40,4	35,2	30,0	27,9	28,9
	poprodukcyjnym	17,8	19,6	21,8	26,7	30,5
Rybnik	przedprodukcyjnym	40,3	34,5	29,1	27,5	29,4
	poprodukcyjnym	18,1	19,7	21,4	25,9	29,6
Jastrzębie-Zdrój	przedprodukcyjnym	38,5	34,7	31,1	29,3	30,1
	poprodukcyjnym	11,7	14,7	19,3	30,6	34,6
Żory	przedprodukcyjnym	36,8	30,4	26,8	28,6	29,5
	poprodukcyjnym	8,6	9,8	12,0	21,0	28,9
Powiat rybnicki	przedprodukcyjnym	44,3	38,9	32,3	29,7	29,5
	poprodukcyjnym	21,7	22,8	23,4	24,8	27,8
Powiat wodzisławski	przedprodukcyjnym	41,2	36,6	31,3	28,7	29,9
	poprodukcyjnym	21,4	23,2	25,0	28,5	31,3
Powiat raciborski	przedprodukcyjnym	41,0	35,6	29,1	24,8	25,4
	poprodukcyjnym	21,5	23,5	24,8	26,5	30,2

Źródło: obliczenia własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Prognoza demograficzna GUS

W całym podregionie rybnickim wyrównanie proporcji w obciążeniu grupą przedprodukcyjną i poprodukcyjną nastąpi wkrótce. Już zostało ono osiągnięte w powiecie wodzisławskim a w powiecie raciborskim i w Jastrzębiu-Zdroju proporcje uległy nawet odwróceniu, co oznacza, że grupa produkcyjna bardziej obciążona jest grupą poprodukcyjną niż przedprodukcyjną. W latach 2006–2012 obserwujemy gwałtowne narastanie obciążenia grupą poprodukcyjną w Żorach i w Jastrzębiu-Zdroju (tab. 1.12). Zasadniczo najwyższe obciążenie grupą poprodukcyjną posiadają miasta podregionu (m.in. Wodzisław Śląski, Jastrzębie-Zdrój, Rydułtowy). Jednocześnie w podregionie przewiduje się dalszy wzrost obciążenia grupą poprodukcyjną do 30,5 osób, w tym największy w Jastrzębiu-Zdroju do 34,6 osób. Obciążenie grupą przedprodukcyjną jest wciąż wysokie na obszarach wiejskich, gdzie utrzymuje się wyższy poziom diety (m.in. Świerklany, Jejkowice, Mszana) – (tab. 1.13). Najwyższe jest co prawda w Markłowicach, ale towarzyszy mu bardzo wysokie obciążenie grupą poprodukcyjną.

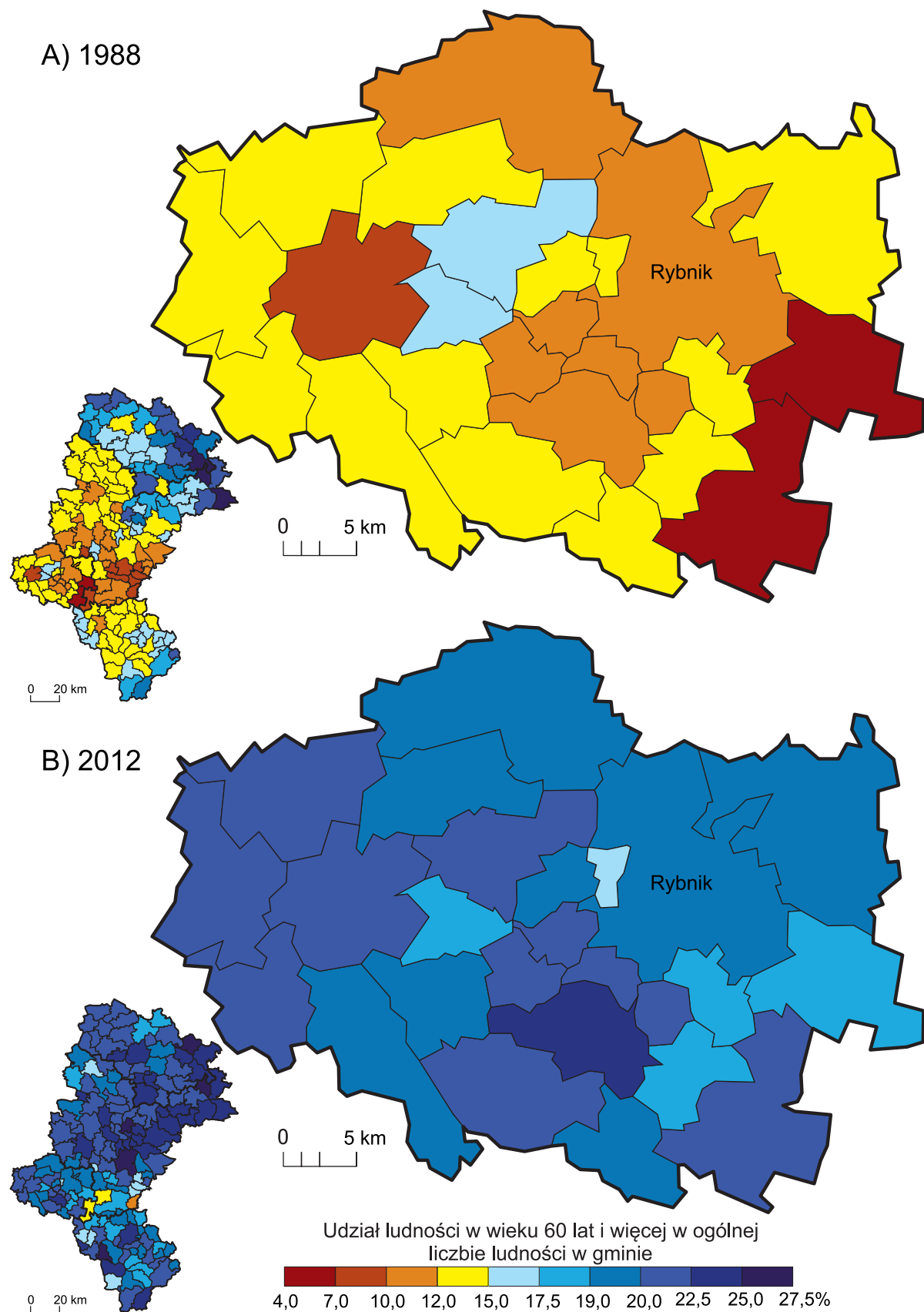
Tab. 1.13. Miasta i gminy wiejskie o największym obciążeniu wiekiem nieprodukcyjnym w stosunku do wieku produkcyjnego w 2012 r.

MIASTA i gminy wiejskie o największym obciążeniu grupą przedprodukcyjną	Obciążenie grupą:		MIASTA i gminy wiejskie o największym obciążeniu grupą poprodukcyjną	Obciążenie grupą:	
	przedprodukcyjną	poprodukcyjną		przedprodukcyjną	poprodukcyjną
Marklowice	34,6	30,8	WODZISŁAW ŚLĄSKI	27,4	31,2
Świerklany	33,7	22,9	Marklowice	34,6	30,8
Jejkowice	32,7	20,8	JASTRZĘBIE-ZDRÓJ	29,3	30,6
Mszana	31,2	24,0	RYDUŁTOWY	26,7	29,4
Kornowac	31,0	24,0	Rudnik	26,0	28,4
Gaszowice	30,8	25,4	PSZÓW	27,2	27,6
Gorzyce	30,7	26,9	KRZANOWICE	24,0	27,6
Czerwionka-Leszczyzny	30,3	27,4	Czerwionka-Leszczyzny	30,3	27,4
Godów	30,1	25,6	RADLIN	29,7	27,3
RADLIN	29,7	27,3	Kuźnia Raciborska	24,8	27,1
JASTRZĘBIE-ZDRÓJ	29,3	30,6	RACIBÓRZ	23,9	27,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa

Wskazuje to z jednej strony na kurczenie się przyszłych zasobów pracy, zaś z drugiej strony na żywiołowość procesów demograficznych obszarów o dużym udziale ludności napływowej. Jeśli ludzi z danym regionem łączy jedynie miejsce pracy to ten potencjał demograficzny w łatwy sposób może ulec przesunięciu poza region (Kurpanik, 2010). Przyczyną szybkiego wzrostu obciążenia grupą poprodukcyjną przy znacznym obciążeniu także grupą przedprodukcyjną jest emigracja ludności w wieku produkcyjnym.

Starzenie się ludności. Jeszcze w latach 80. XX wieku podregion rybnicki był najmłodszym demograficznie obszarem województwa śląskiego (Runge, 2003; Spórna, 2012). W 1988 r. udział ludności w wieku 60 i więcej lat kształtował się poniżej 5% w Jastrzębiu-Zdroju i w Żorach, co wg E. Rosseta (1975) oznacza młodość demograficzną. Rybnik oraz powiat raciborski były wówczas na przedpolu starzenia się, a powiaty rybnicki i wodzisławski charakteryzował początkowy stan starości demograficznej (ryc. 1.24a). W ciągu zaledwie 24 lat w podregionie rybnickim nie tylko udział, ale i liczba ludności w wieku 60 i więcej lat uległa podwojeniu (tab. 1.14). W latach 1988–2012 liczba ludności starej zwiększyła się z 65,0 tys. do 130,1 tys., tj. do 200,2% stanu wyjściowego, zaś udział w ogólnym zaludnieniu z 10,0% do 20,3% zatem z przedpola starzenia się do wysokiego stanu starości (ryc. 1.24b).

Ryc. 1.24. Poziom starości demograficznej w gminach podregionu rybnickiego w 1988 r. (A) i w 2012 r. (B)

Źródło: opracowanie własne na podstawie NSP 1988 oraz Banku Danych Lokalnych GUS

Tab. 1.14. Udział ludności w wieku 60 i więcej lat w ogólnej liczbie ludności

Miasta na prawach powiatu, Powiaty	1988	2002	2012	1988	2002	2012	1988–2012
	liczba osób w wieku 60 i w. lat			w %			Dynamika (1988=100)
Województwo śląskie	642 250	811 837	1 010 256	13,1	17,2	21,9	157,3
Podregion rybnicki	64 954	97 531	130 068	10,0	15,1	20,3	200,2
Rybnik	15 356	21 461	28 074	10,9	15	19,9	182,8
Jastrzębie-Zdrój	4 895	12 100	20 580	4,8	12,5	22,4	420,4
Żory	3 120	5 501	11 284	4,8	8,7	18,2	361,7
Powiat rybnicki	10 008	12 040	14 400	13,1	16,5	18,8	143,9
Powiat wodzisławski	19 177	26 829	33 389	12,4	17,3	21,1	174,1
Powiat raciborski	12 398	19 600	22 341	11,0	17,2	20,3	180,2

Źródło: obliczenia własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa

Gwałtownie wzrasta udział ludności starej w wyludniających się z młodzieży miastach. W latach 1988–2012 najszybszy, bo 4-krotny (sic!) wzrost liczby ludności w wieku 60 i więcej lat wystąpił w Jastrzębiu-Zdroju, a ponad 3,5-krotny w Żorach, a zatem w miastach, które „wyrósł” na ludności napływowej (por. tab. 1.6). Tempo, w jakim postępuje ten proces jest najszybsze w całym województwie. Liczba ludności w wieku 60 i więcej lat zwiększa się stosunkowo najwolniej w gminach wiejskich, które procesem starzenia objęte zostały najwcześniej ze względu na emigrację młodej ludności (Krzanowice, Krzyżanowice, Rudnik, Pietrowice Wielkie) i od wielu lat wykazują zaawansowane procesy starzenia (ryc. 1.24a). Wolno zwiększa się udział ludności starej także w gminach wiejskich w bezpośrednim zapleczu miast, o słabo zaawansowanych procesach starzenia, do których kierują się migranci z tych miast (Gaszowice, Marklowice, Mszana).

Obecnie podregion rybnicki charakteryzuje się przewagą obszarów o wysokim lub zaawansowanym stanie starości demograficznej, przy czym obszary o zaawansowanym stanie starości na ogół bliskie są już przekroczenia progu 20% udziału ludności starej (ryc. 1.24b).

Ze względu na skalę zachodzących procesów starzenia miast konurbacji rybnickiej powinny one stać się przedmiotem uwagi władz wojewódzkich. Skoro w skali kraju dostrzeżono problemy demograficzne Opolszczyzny, tym bardziej należy zapobiec odpływowi młodzieży z Jastrzębia-Zdroju i Żor powodującemu gwałtowne starzenie się ludności tych miast.

1.5. PROGNOZOWANE ZMIANY W LICZBIE I STRUKTURZE LUDNOŚCI

Zarysowane tendencje zmian zaludnienia znajdują w przyszłości swoje konsekwencje w postępującym zmniejszaniu się liczby ludności oraz w szybko zmieniającej się strukturze wieku. Według prognozy GUS liczba ludności w podregionie rybnickim zmniejszy się z 639,5 tys. osób w 2012 r. do 621,8 tys. w 2015 r. a następnie do 610,7 tys. osób w 2020 r. (tab. 1.15).

Jednak spadkowi ogólnej liczby ludności towarzyszyć będzie zmniejszanie się liczebności młodszych grup wieku, przy wzroście liczby ludności po 60 roku życia. Obniży się znacznie liczba ludności w wieku 15–24 lata, a zatem grupa stanowiąca bezpośrednie zasilanie rynku pracy – z 80,1 tys. osób w 2012 r., tj. 12,5% ogółu ludności, do 57,1 tys. osób w 2020 r., co stanowić będzie tylko 9,3% ludności. Zmniejszy się także liczebność grupy wieku 25–34 lata, a zatem grupy mającej duże znaczenie zarówno dla reprodukcji biologicznej, jak i stanowiącej zasadniczy trzon mobilnego wieku produkcyjnego – ze 105,4 tys. do 82,0 tys. osób, tj. z 16,5% udziału w ogólnej liczbie ludności do 13,4%. Wzrośnie natomiast liczba ludności w wieku 60 i więcej lat ze 130,1 tys. do 153,5 tys. osób, a jej udział z 20,3% do 25,1%.

Tab. 1.15. Prognoza demograficzna dla podregionu rybnickiego na lata 2015 i 2020

Grupy wieku	Stan na 2012 r.		Prognoza na 2015		Prognoza na 2020	
	liczba osób	%	liczba osób	%	liczba osób	%
Ogółem	639 490	100,0	621 756	100,0	610 732	100,0
0 – 4	34 295	5,5	33 603	5,4	30 680	5,0
5 – 9	30 549	4,8	32 607	5,2	33 229	5,4
10 – 14	30 077	4,7	28 450	4,6	32 069	5,3
15 – 19	35 717	5,6	31 023	5,0	27 676	4,5
20 – 24	44 394	6,9	36 403	5,9	29 375	4,8
25 – 29	52 667	8,2	46 288	7,4	36 777	6,0
30 – 34	52 703	8,2	52 783	8,5	45 248	7,4
35 – 39	48 590	7,6	50 318	8,1	51 872	8,5
40 – 44	43 336	6,8	45 435	7,3	49 221	8,1
45 – 49	42 942	6,7	39 913	6,4	43 924	7,2
50 – 54	47 732	7,5	41 664	6,7	37 967	6,2
55 – 59	46 420	7,3	45 017	7,2	39 156	6,4
60 – 64	42 831	6,7	42 335	6,8	41 953	6,9
65 – 69	26 399	4,1	34 199	5,5	38 960	6,4
70. i w.	60 838	9,5	61 718	9,9	72 625	11,9

Źródło: Prognoza GUS

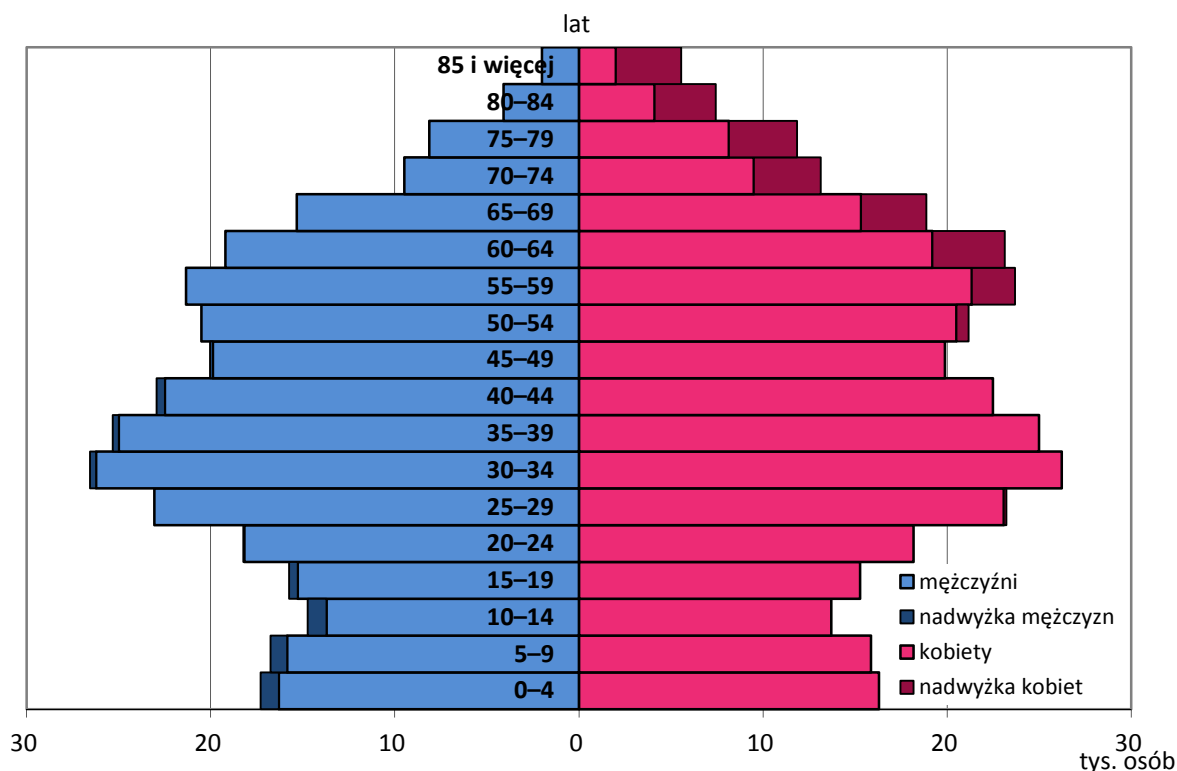
Tab. 1.16. Prognoza demograficzna dla miast na prawach powiatu w podregionie rybnickim na lata 2015 i 2020

Grupy wieku	Rybnik		Jastrzębie-Zdrój		Żory		Rybnik		Jastrzębie-Z.		Żory	
	na 2015	na 2020	na 2015	na 2020	na 2015	na 2020	2015	2020	2015	2020	2015	2020
	liczba ludności						%					
Ogółem	139386	138205	88005	84568	57724	54895	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0 – 4	7939	7283	4797	4440	3141	2600	5,7	5,3	5,5	5,3	5,4	4,7
5 – 9	7583	7938	4626	4610	3191	2908	5,4	5,7	5,3	5,5	5,5	5,3
10 – 14	6335	7506	4005	4413	2777	2986	4,5	5,4	4,55	5,2	4,8	5,4
15 – 19	6546	6149	4618	3801	2745	2558	4,7	4,5	5,3	4,5	4,8	4,7
20 – 24	7902	6269	5505	4242	2847	2423	5,7	4,5	6,3	5,0	4,9	4,4
25 – 29	10542	8170	6178	5373	3675	2754	7,6	5,9	7,0	6,4	6,4	5,0
30 – 34	12313	10523	6756	5844	5239	3421	8,8	7,6	7,7	6,9	9,1	6,2
35 – 39	11722	12082	6505	6511	5968	4994	8,4	8,7	7,4	7,7	10,3	9,1
40 – 44	9605	11411	7578	6313	4658	5602	6,9	8,3	8,61	7,5	8,1	10,2
45 – 49	8426	9388	6410	7143	2853	4293	6,1	6,8	7,3	8,5	4,9	7,8
50 – 54	9276	8045	5284	5836	2987	2612	6,7	5,8	6,0	6,9	5,2	4,8
55 – 59	10693	8811	5059	4714	4662	2736	7,7	6,4	5,8	5,6	8,1	5,0
60 – 64	9816	9979	5478	4588	5350	4242	7,0	7,2	6,2	5,4	9,3	7,7
65 – 69	7316	9005	6538	4976	3724	4781	5,3	6,5	7,4	5,9	6,5	8,7
70. i w.	13372	15646	8668	11764	3907	5985	9,6	11,3	9,9	13,9	6,8	10,9

Źródło: Prognoza GUS

O ile w 2012 r. najbardziej liczne w strukturze wieku ludności były grupy wieku 25–34 lata, to w 2015 ludność tą liczyć już będzie 30–39 lat (ryc. 1.25), a w 2020 r. 35–44 lata. Najmniej liczne będą grupy wieku 10–24 lata. Nieco zwiększony poziom urodzeń w ostatnich latach przełoży się na niewielki wzrost udziału najmłodszych grup wieku, lecz w porównaniu do liczebności pokolenia swoich rodziców (25–39 lat) zdecydowanie nie wystąpi zastępowalność pokoleń.

W wiek poprodukcyjny wkraczać będą natomiast pokolenia powojennego wyżu demograficznego (55–64 lata). Najszybciej maleć będzie liczba ludności Żor stanowiących sypialnię Jastrzębia-Zdroju i Rybnika – z 62,1 tys. w 2012 r. do 54,9 tys. osób w 2020 r. (do 88,5% stanu z roku 2012). Szybko postępować będzie także spadek zaludnienia w Jastrzębiu-Zdroju odpowiednio z 91,7 tys. do 84,5 tys. osób, tj. do 92,2% oraz w powiecie raciborskim ze 109,9 tys. do 102,1 tys. osób, tj. do 92,9% (tab. 1.16, 1.17). W pozostałych powiatach ubytek ludności będzie niewielki (do 98%). Zmianie ulegnie jednak struktura ludności.

Ryc. 1.25. Prognoza struktury płci i wieku ludności w podregionie rybnickim na 2015 rok
Źródło: opracowanie własne na podstawie prognozy GUS

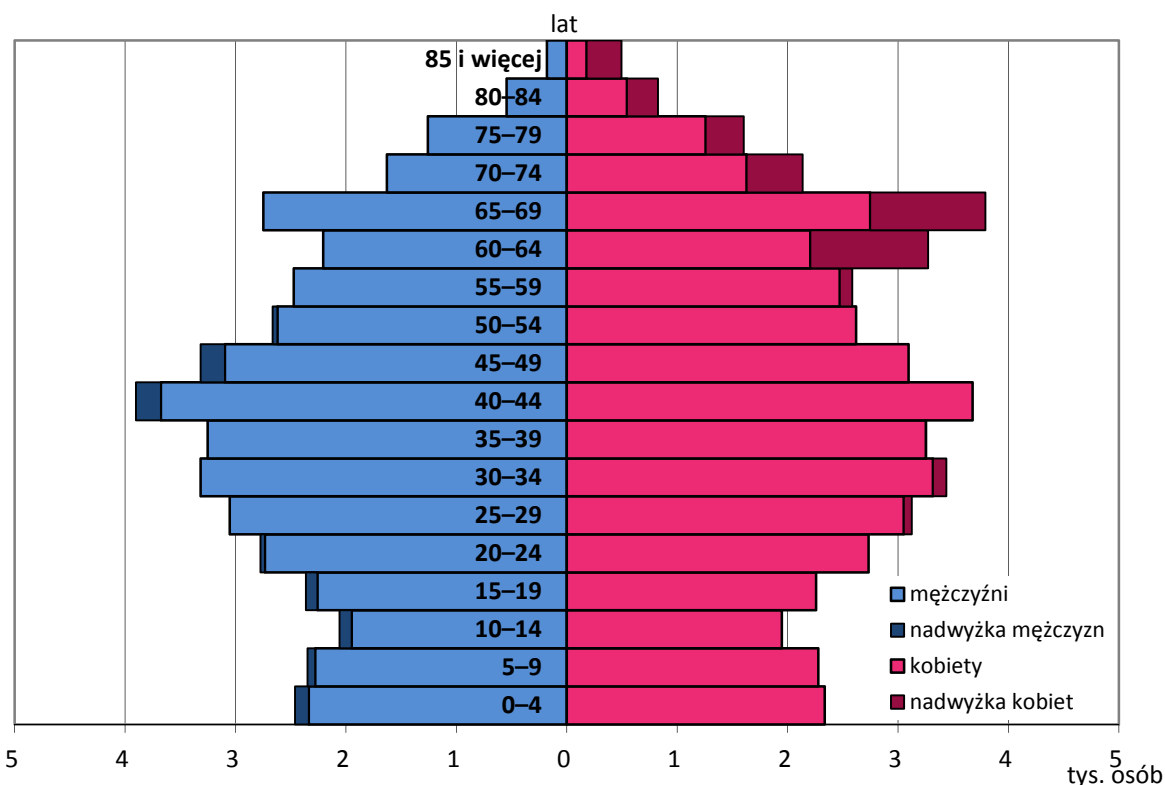
W poszczególnych powiatach największe ubytki zaznaczają się także w liczbie ludności w wieku 15–24 lata. W rezultacie udział tej grupy stanowić będzie niewiele ponad 9%, choć w 2012 r. wahał się on od 11,1% w Żorach do 13,2% w powiecie rybnickim. Z kolei liczba ludności starej wzrośnie do ponad 25%, co wg E. Rosseta (1975) oznacza anormalny stan starości, najwyższy udział osiągając w Żorach (aż 27%). Zasilanie rynku pracy młodymi pracownikami będzie zatem coraz słabsze. Niepokojący jest fakt, iż ograniczeniu ulegnie nie tylko liczebność grupy wieku 20–24 lata, ale także liczebność grupy 25–34 lata, a zatem grup o największej płodności kobiet. Rzutować to będzie na dalsze zmiany demograficzne w kierunku zmniejszania się liczebności najmłodszych pokoleń.

Najbardziej dynamicznie postępują procesy starzenia ludności w Jastrzębiu-Zdroju o czym świadczy liczebność grup wieku 65 i więcej lat, jaka zostanie osiągnięta do 2015 r. (ryc. 1.26). Jest to ludność, która w dużej mierze przybyła do miasta w okresie powstawania kopalń węgla kamiennego (Kurpanik, 2012b). Natomiast dzieci tego pokolenia w 2015 r. w większości przekroczą 40 rok życia (35–49 lat). Kolejne, młodsze grupy wieku są coraz mniej liczne. Prognozowana liczebność grupy wieku 0–4 lata jest mała, lecz jak się wydaje i tak zbyt optymistyczna. Zainicjowana poprawa polityki prorodzinnej może bowiem nie wystarczyć w sytuacji, gdy nie ma pracy dla młodych ludzi.

Tab. 1.17. Prognoza demograficzna dla powiatów podregionu rybnickiego na lata 2015 i 2020

Grupy wieku	Powiat											
	rybnicki		wodzisławski		raciborski		rybnicki		wodzisławski		raciborski	
	na 2015	na 2020	na 2015	na 2020	na 2015	na 2020	2015	2020	2015	2020	2015	2020
	liczba ludności						%					
Ogółem	75 510	75 471	156 007	155 521	105 124	102 072	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0 – 4	4 305	3 947	8 616	8 027	4 805	4 383	5,7	5,2	5,5	5,2	4,6	4,3
5 – 9	4 114	4 270	8 381	8 679	4 712	4 824	5,5	5,7	5,4	5,6	4,5	4,7
10 – 14	3 469	4 105	7 250	8 388	4 614	4 671	4,6	5,4	4,7	5,4	4,4	4,6
15 – 19	3 922	3 396	7 965	7 123	5 227	4 649	5,2	4,5	5,1	4,6	5,0	4,6
20 – 24	4 665	3 794	9 051	7 559	6 433	5 088	6,2	5,0	5,8	4,9	6,1	5,0
25 – 29	6 009	4 740	11 868	9 504	8 016	6 236	8,0	6,3	7,6	6,1	7,6	6,1
30 – 34	6 602	5 917	13 027	11 740	8 846	7 803	8,7	7,8	8,4	7,6	8,4	7,6
35 – 39	5 816	6 574	12 038	13 064	8 269	8 647	7,7	8,7	7,7	8,4	7,9	8,5
40 – 44	5 158	5 791	11 057	12 033	7 379	8 071	6,8	7,7	7,1	7,7	7,0	7,9
45 – 49	4 885	5 064	10 182	10 915	7 157	7 121	6,5	6,7	6,5	7,0	6,8	7,0
50 – 54	5 304	4 777	10 827	9 846	7 986	6 851	7,0	6,3	6,9	6,3	7,6	6,7
55 – 59	5 668	5 112	10 950	10 313	7 985	7 470	7,5	6,8	7,0	6,6	7,6	7,3
60 – 64	4 689	5 394	9 945	10 336	7 057	7 414	6,2	7,2	6,4	6,7	6,7	7,3
65 – 69	3 498	4 394	8 187	9 290	4 936	6 514	4,6	5,8	5,3	6,0	4,7	6,4
70 i w.	7 406	8 196	16 663	18 704	11 702	12 330	9,8	10,9	10,7	12,0	11,1	12,1

Źródło: Prognoza GUS

Ryc. 1.26. Prognoza struktury płci i wieku ludności w Jastrzębie-Zdroju na 2015 rok

Źródło: opracowanie własne na podstawie prognozy GUS

Zatem perspektywy wyludniania się wiodących miast podregionu (Jastrzębie-Zdrój, Żory) oraz powiatu raciborskiego powinny stać się przesłanką dla budowania strategii rozwoju społecznego i gospodarczego tego obszaru, gdyż zmniejszaniu się liczby ludności w wieku produkcyjnym i przedprodukcyjnym, towarzyszyć będzie znaczny wzrost grupy poprodukcyjnej.

Z jednej strony niska rozrodczość spowoduje coraz słabszy napływ młodych zasobów pracy na rynek pracy. Z drugiej strony szybko będzie postępować odpływ najstarszych zasobów z rynku pracy. Nowa ustawa emerytalna najkrócej zatrzymuje na rynku pracy to najbardziej liczne pokolenie wyżu powojennego, które aktualnie zbliża się do wieku emerytalnego. Zatem przy coraz mniej licznych grupach wieku wkraczających na rynek pracy i licznych grupach wieku opuszczających go, bardzo szybko narastać będzie w najbliższych latach wskaźnik obciążenia ekonomicznego grupą poprodukcyjną. Bardzo poważnym problemem jest także intensywny odpływ migracyjny młodej ludności.

W rezultacie tych przemian w latach 2012–2020 w podregionie rybnickim liczba ludności w wieku produkcyjnym zmniejszy się o 49,9 tys. osób. Maleć będzie udział Żor i Jastrzębia-Zdroju w zasobach pracy podregionu, przestanie się pogłębiać koncentracja tych zasobów w Rybniku (tab. 1.18). Najmniejsze straty w tym względzie poniosą powiaty rybnicki i wodzisławski.

Tab. 1.18. Zasoby pracy w podregionie rybnickim w latach 2002–2020 (stan i prognoza)

Miasta na prawach powiatu, Powiaty	2002	2006	2011	2012	2015	2020	Dynamika 2012–2020 (2012=100)
	liczba ludności w wieku produkcyjnym						
Podregion rybnicki	416 600	420 719	416 808	413 598	389 906	363 702	87,9
Rybnik	92 604	93 904	92 577	91 794	87 685	81 626	88,9
Jastrzębie-Zdrój	64 832	62 959	58 203	57 369	53 454	49 662	86,6
Żory	45 293	44 973	42 218	41 481	36 432	31 569	76,1
Powiat rybnicki	45 113	47 298	49 529	49 552	47 984	45 648	92,1
Powiat wodzisławski	97 194	99 328	101 298	100 744	96 802	92 609	91,9
Powiat raciborski	71 564	72 257	72 983	72 658	67 549	62 588	86,1
	%						Zmiany
Podregion rybnicki	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	udziału w p.p.
Rybnik	22,2	22,3	22,2	22,2	22,5	22,4	+0,2
Jastrzębie-Zdrój	15,6	15,0	14,0	13,9	13,7	13,7	-0,2
Żory	10,9	10,7	10,1	10,0	9,3	8,7	-1,3
Powiat rybnicki	10,8	11,2	11,9	12,0	12,3	12,6	+0,6
Powiat wodzisławski	23,3	23,6	24,3	24,4	24,8	25,5	+1,1
Powiat raciborski	17,2	17,2	17,5	17,6	17,3	17,2	-0,4

Uwaga: p.p. – punkty procentowe

Źródło: obliczenia własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa

1.6. SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA RYNKU PRACY

Proces transformacji ustrojowo-gospodarczej, polegający na odejściu od gospodarki nakazowo-rozdzielczej i przejściu do gospodarki rynkowej, stosunkowo najłagodniej przeszły te obszary, które charakteryzowały się zróżnicowaną strukturą gospodarczą. Podregion rybnicki, a w tym szczególnie jego największe ośrodki przemysłowe, posiadają natomiast dość jednorodną strukturę gałęziową przemysłu. Jednak w miarę udana restrukturyzacja górnictwa węglowego spowodowała, iż poziom bezrobocia w podregionie rybnickim nie odbiega od średniej dla województwa śląskiego, kształtując się nawet nieznacznie poniżej tej średniej (tab. 1.19).

Tab. 1.19. Poziom bezrobocia w podregionie rybnickim w latach 2004–2012 (stan na koniec roku)

Miasta na prawach powiatu, Powiaty	2004	2006	2008	2010	2012
	liczba bezrobotnych				
Podregion rybnicki	36 200	26 104	13 133	19 999	21 032
Rybnik	8 053	5 260	2 585	4 356	4 632
Jastrzębie-Zdrój	7 099	5 340	2 740	3 826	3 775
Żory	4 332	2 748	1 361	2 100	2 002
Powiat rybnicki	3 446	2 512	1 114	1 943	2 135
Powiat wodzisławski	8 602	6 979	3 482	4 878	5 449
Powiat raciborski	4 668	3 265	1 851	2 896	3 039
	udział w ogólnym bezrobociu podregionu				
Podregion rybnicki	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Rybnik	22,2	20,2	19,7	21,8	22,0
Jastrzębie-Zdrój	19,6	20,5	20,9	19,1	17,9
Żory	12,0	10,5	10,4	10,5	9,5
Powiat rybnicki	9,5	9,6	8,5	9,7	10,2
Powiat wodzisławski	23,8	26,7	26,5	24,4	25,9
Powiat raciborski	12,9	12,5	14,1	14,5	14,4
	stopa bezrobocia				
Województwo śląskie	16,9	12,7	6,9	10,0	11,1
Podregion rybnicki	16,7	12,2	6,2	9,1	9,7
Rybnik	14,4	9,4	4,6	7,5	8,3
Jastrzębie-Zdrój	17,0	12,7	6,8	9,3	9,0
Żory	22,6	15,0	7,3	11,5	11,0
Powiat rybnicki	21,1	15,8	7,0	11,4	12,5
Powiat wodzisławski	17,5	14,7	7,5	10,1	11,2
Powiat raciborski	13,8	9,7	5,5	8,2	8,5

Źródło: zestawienie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa

W latach 2004–2008 liczba bezrobotnych zmniejszyła się z 36,2 tys. do 13,1 tys. osób, zaś stopa bezrobocia spadła z 16,9% do 6,9%. Ten korzystny trend nie utrzymał się jednak w warunkach światowego kryzysu gospodarczego. Liczba bezrobotnych ponownie wzrosła z 13,1 tys. do 21,0 tys. osób, a stopa bezrobocia zwiększyła się do 9,7%.

Ponad 1/4 ogólnej liczby bezrobotnych podregionu rybnickiego przypada na powiat wodzisławski. Dużą liczbę bezrobotnych skupia także Rybnik. Łącznie te dwa obszary obejmują blisko połowę ogólnej liczby bezrobotnych w podregionie, co jest proporcjonalne do wielkości ich zaludnienia. Jednak najniższą stopę bezrobocia wykazuje Rybnik oraz powiat raciborski, zaś najwyższą – powiat rybnicki (12,5%) oraz Żory, a także powiat wodzisławski, gdzie nieznacznie przekracza ona średnią dla województwa. Zatem problem bezrobocia dotyka w różnym stopniu poszczególne obszary podregionu.

Kobiety na rynku pracy. Niska feminizacja podregionu rybnickiego wynika ze struktury oferowanych na rynku miejsc pracy (wymaga on w większości męskiej siły roboczej). Mimo to kobiety stanowią ponad 60% ogółu bezrobotnych, a w 2008 r. ich udział w bezrobociu zwiększył się do blisko 70%. Udział ten jest znacznie wyższy w porównaniu do średniej dla województwa śląskiego (tab. 1.20). Wynika on z tradycyjnie pojmowanego modelu rodziny, w którym jedynym żywicielem jest mężczyzna, zaś kobieta zajmuje się domem i dziećmi. Ponieważ wysokie pensje górników w przeszłości wystarczyły na utrzymanie rodziny, stąd aktywność zawodowa kobiet w podregionie była niższa w porównaniu do średniej dla województwa śląskiego. Jednak coraz więcej kobiet podejmuje próby aktywizacji zawodowej rejestrując się w urzędach pracy.

Najwyższy udział kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych posiadają Rybnik i Jastrzębie-Zdrój, zaś najniższy – powiat raciborski, który jest najbardziej sfeminizowany.

W najtrudniejszej sytuacji są kobiety samotnie wychowujące dzieci. Ich udział w podregionie rybnickim jest wyraźnie niższy w porównaniu do województwa śląskiego, zwłaszcza w powiecie rybnickim. Jedynie w powiecie raciborskim udział ten przekracza średnią dla województwa (tab. 1.21). Wpływa na to wysoki poziom feminizacji obszaru.

Znacznie wyższy jest natomiast udział kobiet, które po urodzeniu dziecka nie podjęły zatrudnienia. W podregionie rybnickim jest on podobny do średniej dla województwa, jednak wykazuje znaczne zróżnicowanie przestrzenne.

Tab. 1.20. Bezrobocie kobiet w podregionie rybnickim w latach 2004–2012
(stan na koniec roku)

Miasta na prawach powiatu, Powiaty	2004	2006	2008	2010	2012
	liczba bezrobotnych kobiet				
Województwo śląskie	171 460	137 357	73 071	98 169	112 316
Podregion rybnicki	22 070	17 576	9 127	12 198	13 483
Rybnik	4 733	3 498	1 812	2 689	3 063
Jastrzębie-Zdrój	4 609	3 755	1 909	2 421	2 453
Żory	2 896	2 066	1 036	1 328	1 260
Powiat rybnicki	2 104	1 682	807	1 174	1 356
Powiat wodzisławski	4 907	4 393	2 403	2 945	3 534
Powiat raciborski	2 821	2 182	1 160	1 641	1 817
udział kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych					
Województwo śląskie	55,4	59,8	59,5	54,2	54,7
Podregion rybnicki	61,0	67,3	69,5	61,0	64,1
Rybnik	58,8	66,5	70,1	61,7	66,1
Jastrzębie-Zdrój	64,9	70,3	69,7	63,3	65,0
Żory	66,9	75,2	76,1	63,2	62,9
Powiat rybnicki	61,1	67,0	72,4	60,4	63,5
Powiat wodzisławski	57,0	62,9	69,0	60,4	64,9
Powiat raciborski	60,4	66,8	62,7	56,7	59,8

Źródło: zestawienie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS Warszawa

Tab. 1.21. Bezrobotne kobiety w szczególnej sytuacji życiowej w 2012 r.
(stan na 31.03.2012)

Miasta na prawach powiatu, Powiaty	Ogólna liczba bezrobotnych kobiet		Kobiety samotnie wychowujące co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia		Kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka		Kobiety niepełnosprawne	
	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%
Województwo śląskie	111 341	100,0	16 744	15,0	20 578	18,5	6 278	5,6
Podregion rybnicki	13 538	100,0	1 784	13,2	2 512	18,6	759	5,6
Rybnik	3 012	100,0	423	14,0	528	17,5	206	6,8
Jastrzębie-Zdrój	2 471	100,0	333	13,5	409	16,6	115	4,7
Żory	1 213	100,0	161	13,3	187	15,4	97	8,0
Powiat rybnicki	1 352	100,0	138	10,2	238	17,6	51	3,8
Powiat wodzisławski	3 601	100,0	413	11,5	687	19,1	165	4,6
Powiat raciborski	1 889	100,0	316	16,7	463	24,5	125	6,6

Źródło: *Kobiety na rynku pracy w województwie śląskim*, 2012, Wojewódzki Urząd Pracy w Katowicach, Obserwatorium Rynku Pracy, Katowice oraz obliczenia własne

Najwyższy udział kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka występuje w powiecie raciborskim, gdzie samotnym matkom trudniej jest podjąć pracę (brak pracy). Dość wysoki jest on także w powiecie wodzisławskim. Natomiast w górniczych miastach podregionu Jastrzębie-Zdrój i Żory udział ten jest najniższy. Wynika to jednak z wyraźnie niższej aktywności zawodowej kobiet w Jastrzębiu-Zdroju, zaś w Żorach z dobrego wyposażenia w placówki opiekuńczo-wychowawcze (żłobki, przedszkola).

Problemem natomiast pozostaje znaczny udział niepełnosprawnych kobiet w ogólnej liczbie kobiet bezrobotnych, utrzymujący się na poziomie średniej ogólnowojewódzkiej. Jest on dość wysoki w Żorach, a także w Rybniku i powiecie raciborskim. Najniższy udział niepełnosprawności wśród bezrobotnych kobiet notuje się w Jastrzębiu-Zdroju. To przestrzenne zróżnicowanie wynika nie tylko z różnicy w ogólnym poziomie feminizacji, zaawansowaniu procesów starzenia demograficznego oraz ogólnym poziomie bezrobocia. W dużych miastach są większe możliwości tworzenia miejsc pracy dla niepełnosprawnych ale także jest większa świadomość społeczna. Dlatego też więcej niepełnosprawnych rejestruje się w urzędach pracy w miastach. Na obszarach wiejskich, zwłaszcza położonych z dala od miast, szansa na uzyskanie zatrudnienia przez osobę niepełnosprawną jest dużo mniejsza, stąd rezygnuje ona nawet z zarejestrowania się w urzędzie pracy jako osoba bezrobotna.

Ludzie młodzi na rynku pracy. Szybkie starzenie się zasobów pracy, a w bliskiej perspektywie ich kurczenie się, przy jednoczesnej emigracji młodzieży, wymaga zwrócenia szczególnej uwagi na sytuację młodych ludzi na rynku pracy. Młodzież powinna być objęta programami ułatwiającymi znalezienie zatrudnienia lub przynajmniej nabycie doświadczenia zawodowego. Tymczasem udział osób w wieku poniżej 25 lat wśród bezrobotnych w podregionie rybnickim w latach 2004–2012 był dużo wyższy niż średnio w województwie (tab. 1.22). Ma on co prawda tendencję malejącą, lecz głównie wskutek odpływu migracyjnego młodych ludzi dokonującego się w wyniku konfrontacji z trudną sytuacją na rynku pracy. We wszystkich jednostkach przestrzennych podregionu udział ludności poniżej 25 lat życia w ogólnym bezrobociu w 2012 r. przekraczał 20%. Najtrudniej jednak młodym przebić się na rynku pracy w powiatach rybnickim i wodzisławskim, gdzie aż 26% bezrobotnych to osoby w wieku 24 lata i mniej.

Zdecydowanie trudniejszą sytuację na rynku pracy mają młode kobiety, które stanowią 68,3% bezrobotnej młodzieży w Rybniku, a 66,7% w powiecie wodzisławskim. We wszystkich powiatach nie ma pracy dla młodych kobiet a wskaźniki znacznie przekraczają średnią dla województwa.

Tab. 1.22. Bezrobotni w wieku poniżej 25 lat w latach 2004–2012 w podregionie rybnickim (stan na koniec roku)

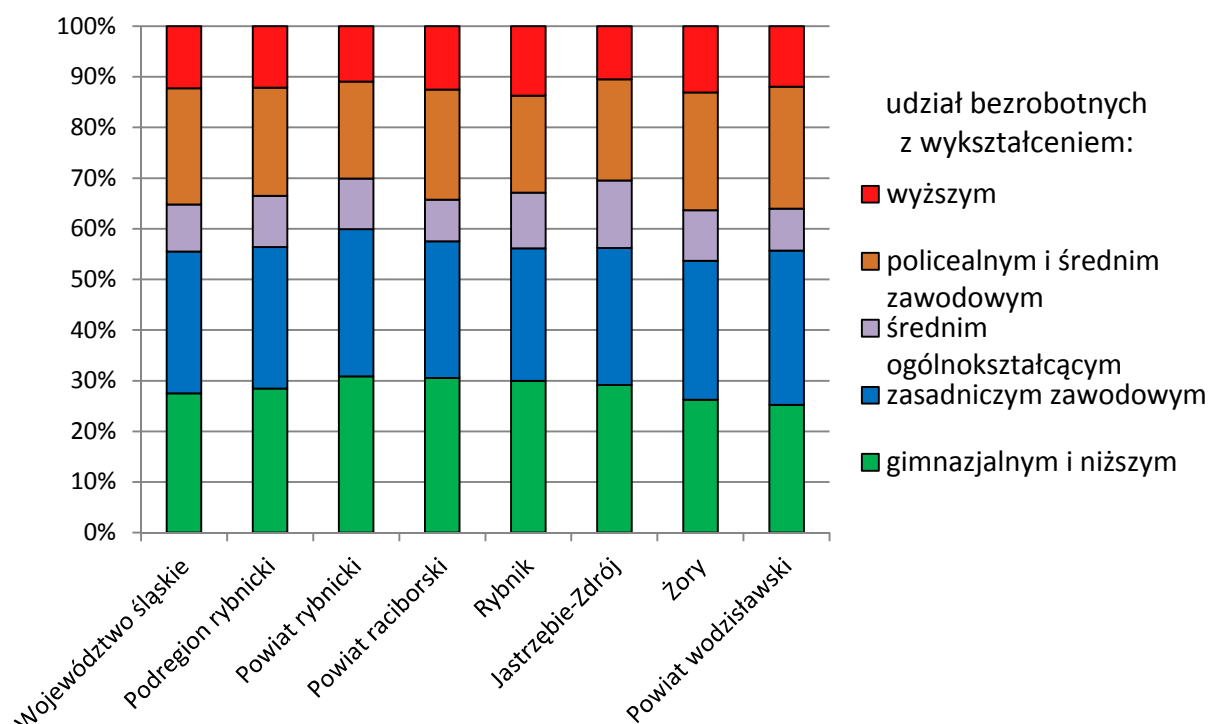
Miasta na prawach powiatu, Powiaty	2004	2006	2008	2010	2012
	liczba bezrobotnych w wieku poniżej 25 lat				
Województwo śląskie	74 822	43 134	22 133	35 895	35 847
Podregion rybnicki	11 617	6 687	3 399	5 336	4 856
Rybnik	2 596	1 255	592	992	942
Jastrzębie-Zdrój	2 114	1 340	740	1 058	891
Żory	1 324	587	345	539	416
Powiat rybnicki	1 337	721	306	596	558
Powiat wodzisławski	2 954	2 080	986	1 425	1 398
Powiat raciborski	1 292	704	430	726	651
udział bezrobotnych w wieku poniżej 25 lat w ogólnej liczbie bezrobotnych					
Województwo śląskie	24,2	18,8	18,0	19,8	17,4
Podregion rybnicki	32,1	25,6	25,9	26,7	23,1
Rybnik	32,2	23,9	22,9	22,8	20,3
Jastrzębie-Zdrój	29,8	25,1	27,0	27,7	23,6
Żory	30,6	21,4	25,3	25,7	20,8
Powiat rybnicki	38,8	28,7	27,5	30,7	26,1
Powiat wodzisławski	34,3	29,8	28,3	29,2	25,7
Powiat raciborski	27,7	21,6	23,2	25,1	21,4
udział kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych w wieku poniżej 25 lat					
Województwo śląskie	53,5	60,9	63,0	56,6	55,8
Podregion rybnicki	55,3	63,2	71,5	61,4	64,7
Rybnik	54,0	63,3	72,5	64,7	68,3
Jastrzębie-Zdrój	55,4	63,7	67,3	58,4	59,8
Żory	54,5	66,4	75,1	60,9	60,3
Powiat rybnicki	58,0	63,2	76,8	62,4	64,9
Powiat wodzisławski	53,7	60,9	72,5	62,2	66,7
Powiat raciborski	59,8	65,9	68,4	59,2	64,4

Źródło: obliczenia własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa

Kluczowym dla rynku pracy problemem powinna być zatem aktywizacja zawodowa absolwentów szkół różnego typu. Stanowi to wieloaspektowy problem, ważny zarówno z punktu widzenia młodzieży startującej w dorosłe życie z wyniesioną ze szkoły wiedzą, jak i z punktu widzenia gospodarki, która potrzebuje dopływu świeżych sił i potencjału intelektualnego. Udział absolwentów w podregionie rybnickim w 2003 r. był nieco wyższy niż średnio w województwie śląskim i wynosił około 7% ogółu bezrobotnych, najwięcej w powiecie rybnickim 8,7%. Część absolwentów pozostawała jednak bez pracy także w następnym roku powiększając grono bezrobotnych bez stażu pracy. W 2003 roku najwyższy udział wśród bezrobotnych absolwentów miały osoby z wykształceniem zawodowym,

głównie ze średnim lub policealnym, a dość duży także z zasadniczym zawodowym. Niepokojącym zjawiskiem jest wysoki udział absolwentów szkół wyższych w ogólnej liczbie bezrobotnych absolwentów, zwłaszcza w Rybniku (19,5%) i Żorach (20,9%) oraz w powiecie raciborskim (20,9%). Przypuszczać należy, iż aktualnie wskaźniki te są mniej korzystne.

Struktura wykształcenia bezrobotnych w podregionie rybnickim w 2012 r. wskazuje, iż największy udział wśród bezrobotnych mają osoby o najniższych kwalifikacjach, tj. posiadające wykształcenie gimnazjalne i niższe (28,4%) oraz zasadnicze zawodowe (28,0% ogółu bezrobotnych) – (ryc. 1.27). Znaczny jest także udział wykształcenia zawodowego na poziomie średnim i policealnym (21,3%). Wśród bezrobotnych najmniej jest osób po studiach (12,2%) oraz osób posiadających tylko wykształcenie ogólne (10,1%). Struktura ta wykazuje wyraźne zróżnicowanie przestrzenne, gdyż zależy od charakteru gospodarczego danego obszaru, struktury wykształcenia jego mieszkańców, jak i oferty edukacyjnej.

Ryc. 1.27. Struktura wykształcenia bezrobotnych w podregionie rybnickim w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Katowicach

Największy udział osób o najniższym poziomie wykształcenia (gimnazjalne i poniżej) w ogólnej liczbie bezrobotnych notują Rybnik (30,0%) i powiat rybnicki (30,9%), a także Jastrzębie-Zdrój (29,2%) oraz powiat raciborski (30,6%). W powiatach wodzisławskim i rybnickim znaczny jest także udział bezrobotnych

z wykształceniem zasadniczym zawodowym. W przeszłości niski poziom kwalifikacji wystarczył do pracy w górnictwie. Obecnie, w sytuacji redukcji zatrudnienia, pracę tracą przede wszystkim osoby bez kwalifikacji. Świadczy o tym także fakt, iż udział wykształcenia zawodowego na poziomie średnim i policealnym wśród bezrobotnych w podregionie rybnickim jest nieco niższy w porównaniu do średniej dla województwa śląskiego (22,9%), a w Rybniku i powiecie rybnickim wynosi on 19%. Natomiast podobny do średniej dla województwa (12,3%) jest udział bezrobotnych z wykształceniem wyższym, przy czym w Rybniku (13,7%) i Żorach (13,1%) a także w powiecie raciborskim (12,5%) udział ten jest wyraźnie wyższy, zaś w powiecie rybnickim (10,9%) i Jastrzębiu-Zdroju (10,5%) – dość niski, co stanowi odzwierciedlenie ogólnej struktury wykształcenia.

W sytuacji kurczenia się liczby miejsc pracy w wiodącym do tej pory sektorze gospodarki podregionu i braku kreowania nowych rodzajów działalności, które mogłyby stanowić czynnik pobudzający jego rozwój, system edukacji ma trudności w dostosowaniu oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy. Wizja podregionu rybnickiego jako potęgi węglowej jest niewystarczająca, gdyż wysoka kapitałochłonność wydobywania węgla kamiennego czyni jego cenę niekonkurencyjną nie tylko na rynkach zagranicznych, ale także na rynku krajowym. Należy opracować strategię rozwoju społeczno-gospodarczego podregionu na następne lata, wskazując nowe kierunki rozwoju, co zapewne nie będzie łatwe. Kształcenie bezrobotnych, którzy w końcu opuszczają kraj jest rozrzutnością i niepowetowaną stratą.

Utrzymujące się dłuższy czas bezrobocie absolwentów szkół powoduje powiększanie się udziału **bezrobotnych bez stażu pracy**. W 2004 r. udział osób bez doświadczenia zawodowego w ogólnej liczbie bezrobotnych był znacznie wyższy niż średnia dla województwa (tab. 1.23). Do 2012 r. liczba bezrobotnych bez stażu pracy w podregionie rybnickim zmniejszyła się 2,5-krotnie, lecz ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych utrzymuje się powyżej średniej dla województwa śląskiego. Najwyższy jest on w powiatach rybnickim i wodzisławskim oraz w Rybniku, zaś niski wskaźnik (znacznie niższy od średniej dla województwa) występuje w Żorach oraz w powiecie raciborskim.

Gрупę bezrobotnych bez doświadczenia zawodowego tworzą przede wszystkim kobiety, którym najtrudniej zaistnieć na rynku pracy tak wyspecjalizowanym w kierunku męskiej siły roboczej.

Tab. 1.23. Bezrobotni bez stażu pracy w podregionie rybnickim w latach 2004–2012
(stan na koniec roku)

Miasta na prawach powiatu, Powiaty	2004	2006	2008	2010	2012
	liczba bezrobotnych bez stażu pracy				
Województwo śląskie	84 800	58 015	26 647	35 806	35 189
Podregion rybnicki	10 944	7 337	3 598	4 499	3 961
Rybnik	3 101	1 828	913	1 200	943
Jastrzębie-Zdrój	1 736	1 335	634	806	729
Żory	1 076	613	289	364	251
Powiat rybnicki	1 544	979	425	599	530
Powiat wodzisławski	2 393	1 996	1 022	1 169	1 158
Powiat raciborski	1 094	586	315	361	350
udział bezrobotnych bez stażu pracy w ogólnej liczbie bezrobotnych					
Województwo śląskie	27,4	25,2	21,7	19,8	17,1
Podregion rybnicki	30,2	28,1	27,4	22,5	18,8
Rybnik	38,5	34,8	35,3	27,5	20,4
Jastrzębie-Zdrój	24,5	25,0	23,1	21,1	19,3
Żory	24,8	22,3	21,2	17,3	12,5
Powiat rybnicki	44,8	39,0	38,2	30,8	24,8
Powiat wodzisławski	27,8	28,6	29,4	24,0	21,3
Powiat raciborski	23,4	17,9	17,0	12,5	11,5
udział kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych bez stażu pracy					
Województwo śląskie	60,1	66,4	67,9	61,8	60,8
Podregion rybnicki	65,8	73,5	78,8	70,5	72,9
Rybnik	62,3	72,5	77,0	70,6	76,1
Jastrzębie-Zdrój	71,3	75,5	81,2	68,1	68,4
Żory	69,2	82,5	84,4	72,0	65,3
Powiat rybnicki	65,6	71,7	79,3	70,3	74,9
Powiat wodzisławski	64,3	70,9	78,3	72,0	74,4
Powiat raciborski	67,1	74,7	74,6	69,3	70,6

Źródło: obliczenia własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa

Bezrobocie długotrwałe. Kurczący się rynek pracy powoduje wydłużanie się okresu pozostawania bez pracy. W latach 2004–2008 w podregionie rybnickim znacznie zmniejsza się liczebność bezrobotnych poszukujących pracy dłużej niż 1 rok (tab. 1.24). Ich udział w ogólnym bezrobociu także zmalał z 47,9% w 2004 r. do zaledwie 18,7% w 2010 r. Jednak w ostatnich latach zjawisko długotrwałego bezrobocia ponownie narasta. Wskaźniki te są niższe niż średnio w województwie śląskim, co wskazuje, że w podregionie rybnickim występują oferty pracy na umowy krótkoterminowe, trudniej natomiast znaleźć pracę na stałe. Rynek pracy jest tu zatem wrażliwy na wahania koniunktury. Stosunkowo niskie wskaźniki są także wynikiem działalności Powiatowych Urzędów Pracy organizujących szkolenia oraz staże dla bezrobotnych. Poszczególne powiaty wykazują znaczne zróżnicowanie

w zakresie udziału długotrwałego bezrobocia, które waha się od 16,9% w Żorach do 30,1% w powiecie raciborskim. W powiecie raciborskim najtrudniej znaleźć pracę osobom w wieku niemobilnym.

Tab. 1.24. Bezrobocie długotrwałe w podregionie rybnickim w latach 2004–2012 (stan na koniec roku)

Miasta na prawach powiatu, Powiaty	2004	2006	2008	2010	2012
	liczba bezrobotnych pozostających bez pracy ponad 1 rok				
Województwo śląskie	155 137	111 865	36 766	42 730	64 409
Podregion rybnicki	17 351	11 431	3 273	3 736	5 470
Rybnik	3 829	2 247	576	897	1167
Jastrzębie-Zdrój	3 948	2 664	750	731	1033
Żory	1 969	1 330	360	376	338
Powiat rybnicki	1 730	1 120	238	391	556
Powiat wodzisławski	3 791	2 670	745	813	1 461
Powiat raciborski	2 084	1 400	604	528	915
udział bezrobotnych bez pracy ponad 1 rok w ogólnej liczbie bezrobotnych					
Województwo śląskie	50,1	48,7	30,0	23,6	31,3
Podregion rybnicki	47,9	43,8	24,9	18,7	26,0
Rybnik	47,5	42,7	22,3	20,6	25,2
Jastrzębie-Zdrój	55,6	49,9	27,4	19,1	27,4
Żory	45,5	48,4	26,5	17,9	16,9
Powiat rybnicki	50,2	44,6	21,4	20,1	26,0
Powiat wodzisławski	44,1	38,3	21,4	16,7	26,8
Powiat raciborski	44,6	42,9	32,6	18,2	30,1
udział kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych pozostających bez pracy ponad 1 rok					
Województwo śląskie	61,1	65,1	65,1	58,1	59,5
Podregion rybnicki	69,7	76,9	75,7	69,8	71,9
Rybnik	67,0	78,3	79,2	72,0	74,4
Jastrzębie-Zdrój	73,7	78,9	77,3	73,5	72,5
Żory	80,0	87,4	86,1	73,9	71,9
Powiat rybnicki	67,1	76,2	76,9	68,3	71,6
Powiat wodzisławski	65,1	71,1	72,1	70,2	73,8
Powiat raciborski	67,5	72,9	68,2	58,7	65,1

Źródło: zestawienie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa

Podregion rybnicki charakteryzuje się znacznym wewnętrznym zróżnicowaniem w rozmieszczeniu i jakości zasobów pracy. Wyrosłe na napływowej ludności ośrodki górnicze oraz ich sypialnie ulegają obecnie wyludnianiu i gwałtownie postępującemu procesowi starzenia w wyniku silnego odpływu młodej ludności. Odpływ ten kieruje się częściowo na obszary wiejskie podregionu, lecz w dużej mierze poza granice kraju. Priorytetem powinno być poszukiwanie nowych czynników motorycznych pobudzających rozwój podregionu. Pamiętać należy także o znacznych zasobach kobiecej siły roboczej, którą można zaktywizować.

ROZDZIAŁ 2

UWARUNKOWANIA GOSPODARCZE RYNKU PRACY PODREGIONU RYBNICKIEGO

2.1. RYS HISTORII ROZWOJU GOSPODARCZEGO PODREGIONU RYBNICKIEGO

Podregion rybnicki jest bez wątpienia dosyć specyficznym obszarem, gdyż łączy stare tradycje z nowymi pierwiastkami. Dotyczy to oczywiście analizowanych kwestii gospodarczych – znaczącej roli rolnictwa w zachodniej części i przemysłu w jego części wschodniej, ale ma znacznie szerszy zakres. Bez wątpienia istotnym elementem wpływającym w sposób bezpośredni i pośredni na gospodarkę są kwestie osadnicze.

Mamy tu bowiem:

- stare średniowieczne ośrodki miejskie z długimi tradycjami w zakresie działalności gospodarczej takie jak: Racibórz (prawa miejskie w 1217 r.), Wodzisław Śląski (1265 r.) czy Rybnik (1327 r.);
- stare, ale intensywnie rozwijane miasta jak Żory (1272 r.), którego geneza sięga średniowiecza, w okresie powojennym przeistoczyło się w „miasto sypialnię”, a obecnie wzmacnia swą bazę ekonomiczną;
- oraz miasta powstałe w okresie powojennym (Jastrzębie-Zdrój, Pszów, Rydułtowy, Radlin), których rozwój związany jest nierozdzielnie z inwestycjami gospodarczymi okresu PRL-u.

Rozwój miast doprowadził do ukształtowania się aglomeracji policentrycznej z trzema centrami rozwoju: Jastrzębie-Zdrój, Racibórz i Rybnik (z wiodącą pozycją tego ostatniego miasta). Natomiast Wodzisław Śląski i Żory należą do miast niżej klasyfikowanych w hierarchii osadniczej i pełną rolę ośrodków pomocniczych aglomeracji (Krzysztofik, 2007). Największym miastem jest Rybnik z liczbą mieszkańców przekraczającą 140 tys., na następnych miejscach plasują się: Jastrzębie-Zdrój (97 tys.), Żory (63 tys.), Racibórz (59 tys.) i Wodzisław Śląski (49 tys.).

Główne miasto podregionu Rybnik jest „starym” ośrodkiem przemysłowym. W mieście tym, dzięki odkryciu pokładów węgla już pod koniec XVIII w. nastąpił rozwój górnictwa i związany był z powstaniem kopalni węgla kamiennego Hoym (Ignacy). W XIX w. doszły kolejne zakłady m.in. reprezentujące przemysł metalowy (Huta Silesia) czy maszynowy. Kopalnie węgla powstały także w okolicznych

miejsowościach m.in. w Czerwionce-Leszczynach, Rydułtowach, Pszowie. Łącznie w okolicy w 1913 r. działało 9 kopalń (Cimała i inni, 1985).

Jednak zasadniczy rozwój podregionu rybnickiego nastąpił od lat 50. XX w. w związku budową szeregu kopalń w południowej jego części. W latach 1960–1973 oddano do użytku 6 nowych kopalń (Syrek, 1976), szczególnie w okolicach Jastrzębia-Zdroju, gdzie powstały 4 kopalnie (Jastrzębie, Borynia, Moszczenica i Zofiówka). Łącznie z istniejącymi już kopalniami powstało duże zagłębienie węglowe określane jako Rybnicki Okręg Węglowy (ROW). Rozwój górnictwa, a wraz z nim także miast spowodował jednak monofunkcyjny rozwój tego obszaru, w wyniku którego w 1972 r. aż 78% zatrudnionych związanych było z przemysłem paliwowo-energetycznym (Syrek, 1976). Na tym tle szczególnie wyróżniały się miasta Rybnik oraz Racibórz, w których dominującą pozycję miał przemysł elektromaszynowy oraz Żory, realizujące głównie funkcje mieszkaniowe dla rozwijających się okolicznych kopalń przy ograniczonej skali własnej bazy ekonomicznej (Kłosowski, Runge, 2006).

Ten obraz regionu chociaż nadal w dużym stopniu aktualny, powoli ale systematycznie ulega zmianom. Część starych zakładów przemysłowych, które nie spełniały współczesnych standardów ekonomicznych i środowiskowych, uległa likwidacji (np. Huta Silesia, niektóre kopalnie) lub przekształceniom (dotyczy to m.in. łączenia kopalń np. połączenie kopalń Jastrzębie i Moszczenica w kopalnię Jas-Mosz). W miastach, w których do niedawna dominowało górnictwo postępuje proces dywersyfikacji ich struktury. Dzieje się tak dzięki nowym zakładom przemysłowym, które zlokalizowane zostały m. in. w utworzonej w 1996 r. podstrefie jastrzębsko-żorskiej Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (mające swe obszary w wielu miastach podregionu) oraz rozwojowi szeroko pojętych usług, które odgrywają coraz większą rolę w strukturze gospodarczej regionu. Symbolem tych działań – oprócz centrów handlowych i hipermarketów – jest powstanie w 2000 r. w Rybniku Zespołu Szkół Wyższych obejmującego wydziały Politechniki Śląskiej, Akademii Ekonomicznej i Uniwersytetu Śląskiego (choć w związku ze spadkiem liczby studentów, na początku 2013 r. z tej inicjatywy wycofał się Uniwersytet Śląski).

Omawiając kwestie gospodarcze podregionu nie można zapomnieć także o rolnictwie. Dzięki dogodnym warunkom klimatyczno-glebowym i zaawansowaniu agrotechnicznemu wykazuje ono najwyższy poziom w całym województwie śląskim (Duś, 2008), jest również ważnym elementem tradycji regionu.

2.2. POZIOM ROZWOJU GOSPODARKI PODREGIONU RYBNICKIEGO

2.2.1. BAZA GOSPODARCZA

Jednym z mierników, który pozwala określić potencjał gospodarczy regionu czy miasta jest wielkość jego bazy jednostek gospodarczych. Takimi dostępnymi i porównywalnymi danymi są te odnoszące się do podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON. Należy jednak zdawać sobie sprawę, iż nie jest to system idealny, gdyż wiele zarejestrowanych w nim firm nie prowadzi działalności, a zatem są to dane generalnie zawyżone. I tak np. P. Śleszyński (2008) dla 2000 r. i aglomeracji warszawskiej szacował, że takich podmiotów może być 20–30%.

W 2002 r. w całym podregionie rybnickim zarejestrowanych było łącznie 44975 podmiotów gospodarczych, co przekładało się na dosyć niski poziom nasycenia, który wyniósł jedynie 696 podmiotów gospodarczych przypadających na 10 tys. mieszkańców, co jest wynikiem o 21% niższym niż średnia dla województwa śląskiego. Wskazuje to na niską aktywność gospodarczą społeczeństwa, ale ma logiczne uzasadnienie wynikające ze:

- sposobu rejestracji podmiotów gospodarczych w których jeden podmiot może dysponować wieloma zakładami, w związku z tym np. Jastrzębska Spółka Węglowa S.A. (JSW) w skład której wchodzi aktualnie 4 kopalnie (w 2002 r. było to 7 kopalń) traktowana jest de facto jako jeden podmiot gospodarczy,
- obecności bardzo dużych podmiotów gospodarczych, które zatrudniają wielu pracowników (w przypadku kopalń jest to zwykle 3–4 tysiące osób), co ogranicza presję na tworzenie nowych podmiotów (a tym samym aktywność gospodarczą).

Wystarczy wspomnieć, że główny pracodawca w podregionie – JSW zatrudnia aż 22,6 tys. pracowników, tj. statystycznie co 11 pracującego.

Wśród podmiotów dominują te małe zatrudniające do 50 pracowników. Dużych podmiotów zatrudniających powyżej 250 pracowników w 2002 r. było 404, czyli stanowiły one 0,9% wszystkich podmiotów gospodarczych podregionu. Najwięcej było ich w powiecie raciborskim (105), wodzisławskim (95) i w Rybniku (74). Do 2010 r. ich liczba wzrosła do 482 tj. o 19%. Grupa dużych podmiotów rozwijała się szybciej niż podmioty ogółem, tym samym ich udział wzrósł do 1%. Zmienił się także ich rozkład przestrzenny, gdyż w 2010 r. mieściły się one głównie w Rybniku (147 podmiotów), powiecie wodzisławskim (105) i Jastrzębiu-Zdroju (80). Największych przedsiębiorstw zatrudniających ponad 1000 pracowników było 9,

jednak nadal dominujące znaczenie mają przede wszystkim mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób. Stanowią bowiem 93% ogółu podmiotów gospodarczych (*Zmiany...*, 2012).

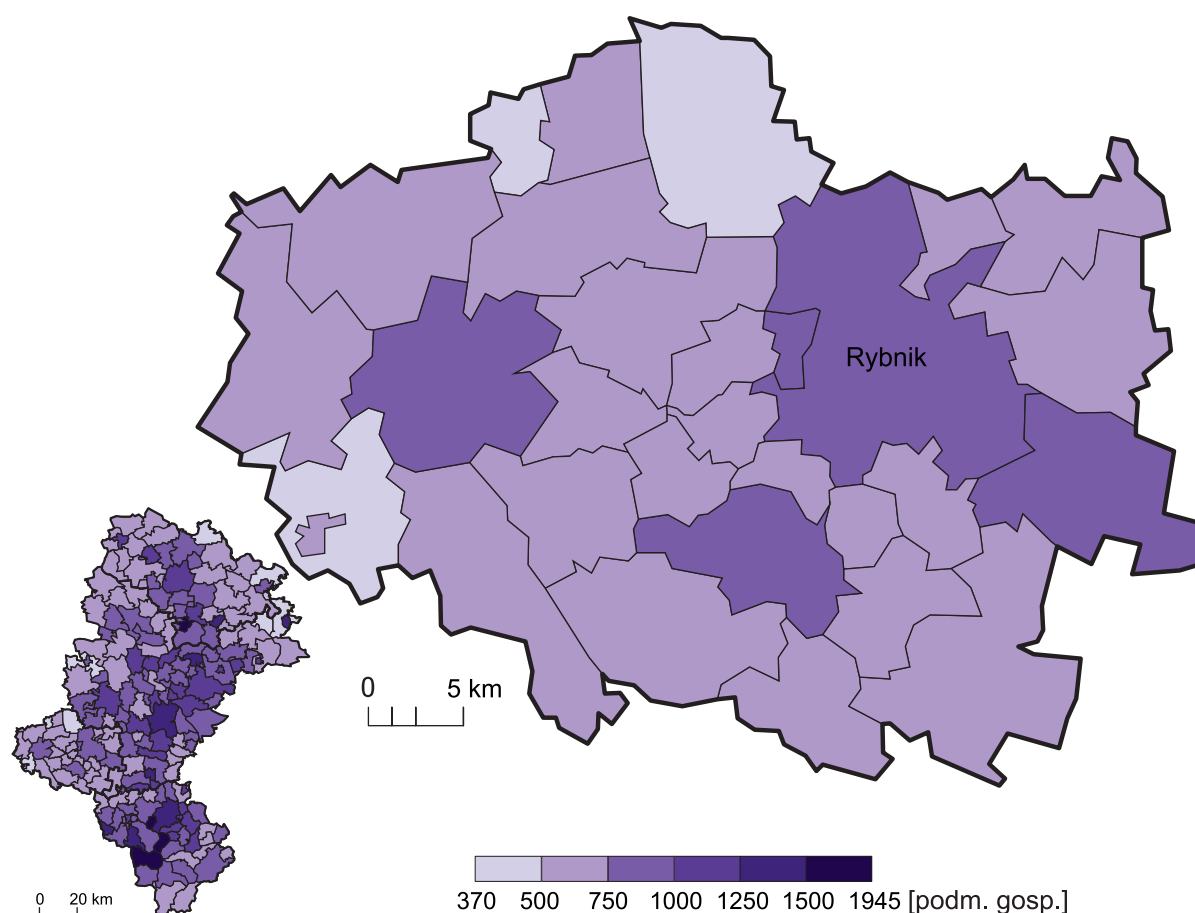
Wśród miast i gmin tego podregionu największą aktywnością gospodarczą charakteryzowały się przede wszystkim miasta, które w mniejszym stopniu – jak Rybnik – lub nie związane są bezpośrednio z górnictwem – jak Racibórz. W 2002 r. w Rybniku przypadało 876, a w Raciborzu 814 podmiotów na 10 tys. mieszkańców. Dla porównania, w Jastrzębiu-Zdroju było ich 606 na 10 tys. mieszkańców. Najniższą wartość wskaźnika nie przekraczającą 500 podmiotów występowała w 5 gminach w większości o bardziej rolniczym charakterze (Krzanowice, Rudnik, Nędza, Pietrowice Wielkie i Marklowice), osiągając minimum w Krzanowicach (341 podmiotów).

W latach 2002–2010 liczba podmiotów wzrosła do 48528, czyli o 7,9% i jest to dynamika na poziomie średniej dla całego województwa. Zmiany ludnościowe w wyniku których liczba mieszkańców podregionu rybnickiego zmniejszyła się o 1%, spowodowały, że dynamika wzrostu wskaźnika nasycenia podmiotami gospodarczymi na 10 tys. mieszkańców wyniosła 8,9%, była jednak niższa niż średnio w województwie (14,8%). W 2010 r. na 10 tys. mieszkańców przypadało 758 podmiotów w podregionie rybnickim i 1014 średnio w województwie śląskim, a zatem nieznacznie wzrosła różnica wartości wskaźnika między tymi jednostkami. Podregion rybnicki w 2010 r. osiągał wskaźnik nasycenia podmiotami gospodarczymi na poziomie 75% wartości wskaźnika dla całego województwa. A zatem różnica w stosunku średniej w województwie wzrosła o 4%. Najwyższą dynamiką tworzenia nowych podmiotów cechowały się Marklowice (wzrost o 42%) oraz Jejkowice, Krzanowice, Krzyżanowice i Rudnik (powyżej 20%). Co prawda wzrosła wartość wskaźnika, ale nie zmienił się zasadniczo jego układ przestrzenny. Nadal największym nasyceniem charakteryzują się Rybnik i Racibórz (odpowiednio 947 i 920 podmiotów przypadających na 10 tys. mieszkańców). Wysokie wartości przekraczające 750 podmiotów charakteryzują także Wodzisław Śląski (796) i gminę wiejską Jejkowice (830) – (ryc. 2.1).

Ważnym elementem, który wpływa na ogólną sytuację gospodarczą podregionu i przyczynia się do przekształceń struktury gospodarczej jest podstrefa jastrzębsko-żorska Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Podstrefa ta oprócz Jastrzębia-Zdroju i Żor usytuowana jest ponadto w: Rybniku, Czerwionce-Leszczynach, Godowie, Pawłowicach, w miejscowościach leżących poza podregionem rybnickim – w Bielsku-Białej i Czechowicach-Dziedzicach, a także poza granicami województwa w Myślenicach (województwo małopolskie). W podstrefie

jastrzębsko-żorskiej KSSE, ale wyłącznie na obszarze podregionu rybnickiego w 2012 r. działały 24 zakłady, w których pracowało 2432 osoby (tab. 2.1). Kolejnych kilka zakładów jest w budowie lub w fazie projektowania. Najwięcej inwestycji zlokalizowanych zostało w Żorach, tym samym odnosi się to także do ogólnej wartości inwestycji, jak i liczby zatrudnionych osób.

KSSE wyspecjalizowana jest w przemyśle motoryzacyjnym, tym niemniej w podregionie rybnickim branżę tę reprezentuje jedynie 12,5% zakładów (większy jest jej udział wśród zakładów podstrefy jastrzębsko-żorskiej, ale zlokalizowanych w Bielsku-Białej i Czechowicach-Dziedzicach), największa część związana jest bowiem z branżą metalową i budowlaną (tab. 2.2). Pod względem przynależności państwowej inwestorów dominuje kapitał polski, natomiast wśród kapitału zagranicznego najliczniej reprezentowana jest Wielka Brytania.

Ryc. 2.1. Podmioty gospodarcze zarejestrowane w systemie REGON na 10 tys. mieszkańców w podregionie rybnickim w 2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tab. 2.1. Zakłady podstrefy jastrzębsko-żorskiej KSSE zlokalizowane w podregionie rybnickim w 2012 r.

Lokalizacja	Liczba zakładów	Wartość inwestycji w tys. zł	Zatrudnienie	Branże	Kraj pochodzenia inwestorów
Żory	12	479322,1	1572	maszynowa, tworzywa sztuczne, metalowa, spożywcza, motoryzacyjna, budowlana, transport,	Polska, USA, Wielka Brytania, Portugalia
Jastrzębie-Zdrój	5	15422,2	154	tworzywa sztuczne, spożywcza, budowlana,	Polska
Pawłowice (Warszowice)	4	184222,7	478	maszynowa, chemiczna, elektryczna	Polska, Dania
Rybnik	2	150536,3	57	metalowa, budowlana	Polska, Wielka Brytania
Czerwionka-Leszczyny	1	10590,6	171	motoryzacyjna	Włochy

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów KSSE

Tab. 2.2. Ogólna charakterystyka inwestycji podstrefy jastrzębsko-żorskiej KSSE w podregionie rybnickim w 2012 r.

Lokalizacja	Udział w liczbie zakładów (w %)
Żory	50,0
Jastrzębie-Zdrój	20,8
Pawłowice (Warszowice)	16,7
Rybnik	8,3
Czerwionka-Leszczyny	4,2
Branża	Struktura branżowa (w %)
Metalowa	16,7
Budowlana	16,7
Motoryzacyjna	12,5
Spożywcza	12,5
Tworzyw sztucznych	12,5
Maszynowa	8,3
Chemiczna	8,3
Elektryczna	4,2
Transport	4,2
Inne	4,1
Kraj pochodzenia inwestora	Struktura pochodzenia inwestorów (w %)
Polska	66,7
Wielka Brytania	8,3
USA	4,2
Włochy	4,2
Dania	4,2
Portugalia	4,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów KSSE

Wśród 500 największych polskich przedsiębiorstw sklasyfikowanych w 2011 r. pod względem wielkości przychodów przez dziennik Rzeczpospolita, z podregionu rybnickiego pochodziło 5 przedsiębiorstw zlokalizowanych w 3 miastach: Rybniku (2 przedsiębiorstwa), Raciborzu (2) i Jastrzębiu-Zdroju (1) – (tab. 2.3).

Prócz dwóch największych przedsiębiorstw branży paliwowo-energetycznej, które znalazły się w pierwszej setce rankingu, pozostałe reprezentują przemysł elektromaszynowy. Porównując miejsca tych przedsiębiorstw w rankingu za 2010 i 2011 r. możemy dojść do wniosku, że zmiany mają generalnie pozytywny wydźwięk, co prawda w 3 przypadkach nastąpiły przesunięcia w dół rankingu, jednak w większości spadki te są niewielkie (za wyjątkiem Rafako, które przesunęło się o 42 pozycje w dół), znacznie bardziej spektakularne są ruchy w górę rankingu. Elektrownia Rybnik przesunęła się aż o 63 pozycje, natomiast Tenneco Automotive Polska o 29 miejsc.

Tab. 2.3. Przedsiębiorstwa podregionu rybnickiego sklasyfikowane wśród 500 największych polskich przedsiębiorstw w 2011 r. wg Rzeczpospolitej

Przedsiębiorstwo	Miejscowość	Miejsce w rankingu		PKD	Wynik finansowy brutto (w mln zł)	Zatrudnienie
		2011	2010			
Jastrzębska Spółka Węglowa S.A.	Jastrzębie-Zdrój	21	20	0510	2 699,1	29 565
Elektrownia Rybnik S.A.	Rybnik	75	138	3511	420,9	1 015
Rafako S.A.	Racibórz	278	236	2530	78,5	2 358
SGL Carbon Polska S.A.	Racibórz	325	322	2790	61,6	827
Tenneco Automotive Polska Sp. z o.o.	Rybnik	330	359	2932	72,2	932

Źródło: *Rzeczpospolita* nr 96, z dnia 24.04.2012 r.

Oprócz firm przemysłowych znaczącym pracodawcą w podregionie są także samorządy terytorialne. Przy czym sytuacja jest tu dosyć mocno zróżnicowana w zależności od stopnia rozbudowania instytucji samorządowych, zwłaszcza w zakresie edukacji (tab. 2.4). Udział pracujących podległych władzom samorządowym w stosunku do ogółu pracujących w gminie wynosi od bardzo skromnych 2,5 do 13,5%.

W większości gmin najliczniejszą grupą są osoby pracujące w placówkach edukacyjnych. I tak w gminie Godów jest to aż 3/4 pracujących w jednostkach samorządowych. Wobec niżu demograficznego i chęci dostosowania bazy edukacyjnej do aktualnych potrzeb – co ograniczy nakłady finansowe na tą sferę – należy oczekiwać, że niektóre placówki zostaną zlikwidowane lub połączone, tym samym część nauczycieli i innych pracowników związanych z placówkami

edukacyjnymi (zwłaszcza szkołami podstawowymi) straci prace. Jak do tej pory od 2009 r. w podregionie rybnickim tego typu zmian było niewiele, gdyż po jednej szkole podstawowej zlikwidowano w Jastrzębiu-Zdroju i powiecie raciborskim.

Tab. 2.4. Pracujący w samorządzie terytorialnym wybranych gmin podregionu rybnickiego w 2012 r.

Gmina	Liczba pracujących	Udział w ogólnej liczbie pracujących w gminie (w %)	Gmina	Liczba pracujących	Udział w ogólnej liczbie pracujących w gminie (w %)
Rybnik	5 093	7,9	Godów	356	13,5
Żory	1 774	9,0	Gorzyce	141	2,5
Jastrzębie-Zdrój	1 226	2,8	Kornowac	118	11,1
Pszów	359	8,5	Lyski	112	4,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych w ramach projektu SGP WSL

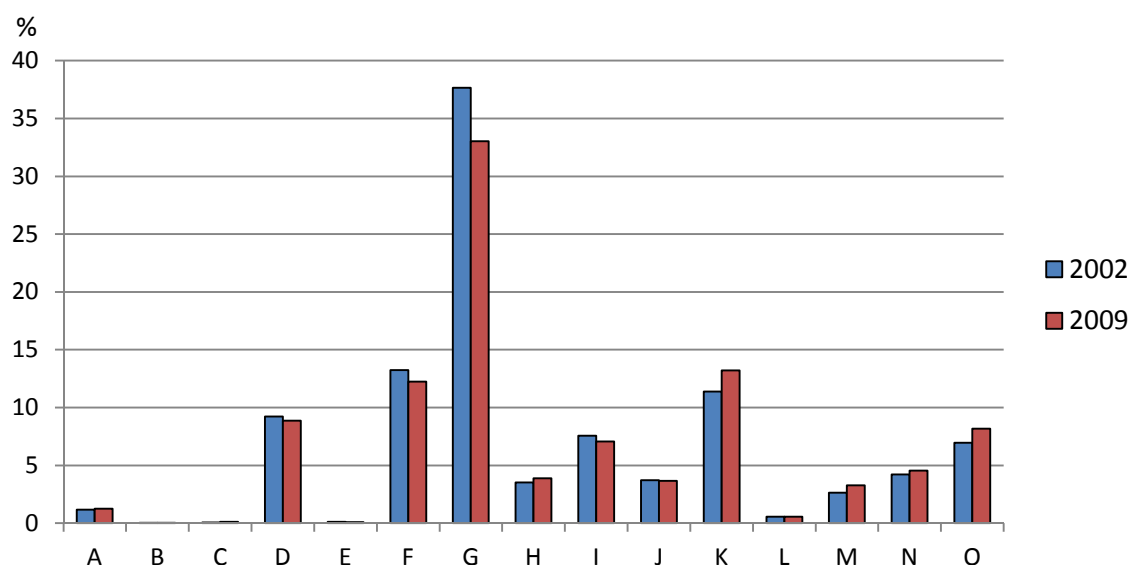
Ważnym elementem, który dodatkowo wskazuje na charakter podmiotów, a tym samym także na charakter gospodarki jest ich struktura. Modyfikacje klasyfikacji PKD utrudniają jednak porównywalność danych, dlatego korzystając z klasyfikacji PKD 2004 zaprezentowane zostaną zmiany w latach 2002–2009.

Tak jak prawie we wszystkich regionach największą grupę wśród podmiotów w 2002 r. stanowiły te reprezentujące usługi, a w ich ramach jest to sekcja G (handel i naprawy) z 37,7% udziałem (ryc. 2.2). Na drugim miejscu była sekcja F (budownictwo) z udziałem 13,3%, a następnie sekcja K (obsługa nieruchomości, wynajem i działalność związana z prowadzeniem interesów) z udziałem 11,4%. Wysoki udział tej ostatniej sekcji dobrze wróży na przyszłość (zwłaszcza że w następnych latach obserwowano jej dalszy rozwój), gdyż w sekcji tej znajdują się m.in. takie działy jak: wynajem maszyn, informatyka, prowadzenie prac badawczo rozwojowych i działalność związana z prowadzeniem interesów, czyli działalności wspierające gospodarkę, a tym samym mające wybitnie charakter prorozwojowy. Na te trzy sekcje przypada większość, bo 62,4% podmiotów.

Większe znaczenie w strukturze miały jeszcze sekcje D (przetwórstwo przemysłowe), I (transport, gospodarka magazynowa i łączność) oraz O (pozostała działalność usługowa).

Istotną kwestią pozwalającą ukazać kierunek zmian w gospodarce jest wyodrębnienie sekcji o charakterze rozwojowym i recesyjnym. Porównując udziały poszczególnych sekcji w 2002 r. i 2009 r. widać, że największy spadek udziałów zanotowała sekcja G, czyli handel i naprawy (o 3,4%). Nie ulega wątpliwości, że jest to z jednej strony efekt wejścia na większą skalę sklepów wielkopowierzchniowych –

hipermarketów, supermarketów, które odebrały klientów małym placówkom, ale także początek ograniczania konsumpcji przez społeczeństwo, co musiało odbić się na efektach ekonomicznych placówek handlowych. Mimo tego spadek sekcja G nadal ma dużą przewagę nad pozostałymi sekcjami. W mniejszym stopniu, ale recesyjny charakter miały dalsze 3 sekcje – F (budownictwo), I (transport ...) oraz D (działalność produkcyjna).

Objaśnienia: A – rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo, B – rybołówstwo i rybactwo, C – górnictwo i kopalnictwo, D – działalność produkcyjna, E – zaopatrzenie w energię elektryczną, gaz i wodę, F – budownictwo, G – handel hurtowy i detaliczny, naprawy pojazdów mechanicznych, motocykli oraz artykułów przeznaczenia osobistego i użytku domowego, H – hotele i restauracje, I – transport, gospodarka magazynowa i łączność, J – pośrednictwo finansowe, K – obsługa nieruchomości, wynajem i działalność związana z prowadzeniem interesów, L – administracja publiczna i obrona narodowa, gwarantowana prawnie opieka socjalna, M – edukacja, N – ochrona zdrowia i opieka socjalna, O – pozostała działalność usługowa komunalna socjalna i indywidualna.

Ryc. 2.2. Struktura podmiotów gospodarczych podregionu rybnickiego w 2002 i 2009 r. wg sekcji PKD 2004

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Pozostałe sekcje albo utrzymały wcześniejszy stan posiadania, albo zwiększyły swe udziały w strukturze (ryc. 2.2). Na uwagę zasługuje wspomniana jest sekcja K, która nie tylko zwiększyła swe udziały, ale zmiany te zaowocowały przesunięciem jej z trzeciej na drugie miejsce w strukturze podmiotów gospodarczych, wyprzedzając tym samym budownictwo (sekcja F).

2.2.2. PRACUJĄCY W GOSPODARCE

Biorąc pod uwagę kontekst niniejszej analizy związany z rynkiem pracy województwa śląskiego, niezwykle ważne jest przełożenie wcześniejszych rozważań dotyczących podmiotów gospodarczych na pracujących. Co prawda liczba pracujących wobec postępu technicznego w przemyśle związanego z automatyzacją i robotyzacją, czy podobnego postępu w usługach związanego przede wszystkim z technikami komputerowymi nie jest idealnym miernikiem rozwoju, tym niemniej brak jest innych alternatywnych mierników, zwłaszcza w odniesieniu do poziomu gminnego.

W 2002 r. w podregionie rybnickim pracowało ogółem 237,2 tys. osób. Najwięcej pracujących skupiały główne miasta podregionu na czele z Rybnikiem w którym miejsce pracy znalazło 74,5 tys. osób, czyli blisko 1/3 pracujących podregionu. W dalszej kolejności były to: Jastrzębie-Zdrój (48,5 tys. pracujących) oraz Racibórz (27,5 tys.). Na te trzy główne miasta przypadało 63,4% ogółu pracujących. A zatem to one w głównej mierze decydują o sytuacji gospodarki w aspekcie pracujących całego podregionu.

Odnosząc jednak liczbę pracujących do wielkości poszczególnych ośrodków, czyli liczby mieszkańców okazuje się, że w całym podregionie na 1000 mieszkańców przypada 367 pracujących. Gdyby jednak pracujących odnieść do grupy osób, która potencjalnie powinna pracować, czyli osób w wieku produkcyjnym (powyżej 17 roku życia), to okazuje się, że pracuje tylko nieco ponad połowa z tej grupy, tj. 569 osób na 1000 osób w wieku produkcyjnym. Jest to znacznie mniej niż wynosi średnia dla województwa śląskiego tj. 684 pracujących (która w porównaniu do innych regionów także nie jest zbyt wysoka). Nie ulega wątpliwości, że jest to konsekwencja struktury gospodarczej, a zwłaszcza dużej roli (głównie w przeszłości) górnictwa. Ale w tym przypadku ta przeszłość silnie wpływa na dzień dzisiejszy. Wyróżnić można tu kilka aspektów:

- po pierwsze, wynika z tradycji śląskich (nadal żywych w tym podregionie wśród starszego pokolenia), gdzie zawodowo pracował ojciec a matka zajmowała się domem i wychowywaniem dzieci;
- po drugie, wielu byłych górników jest tzw. „młodymi emerytami”, którzy nierzadko na emeryturę przechodzą w wieku pięćdziesięciu lub pięćdziesięciu kilku lat, po przepracowaniu 25 lat na „dole” kopalni;
- i po trzecie, już bardziej ogólny wniosek, to niechęć wielu pracodawców do zatrudniania osób w wieku „50+”.

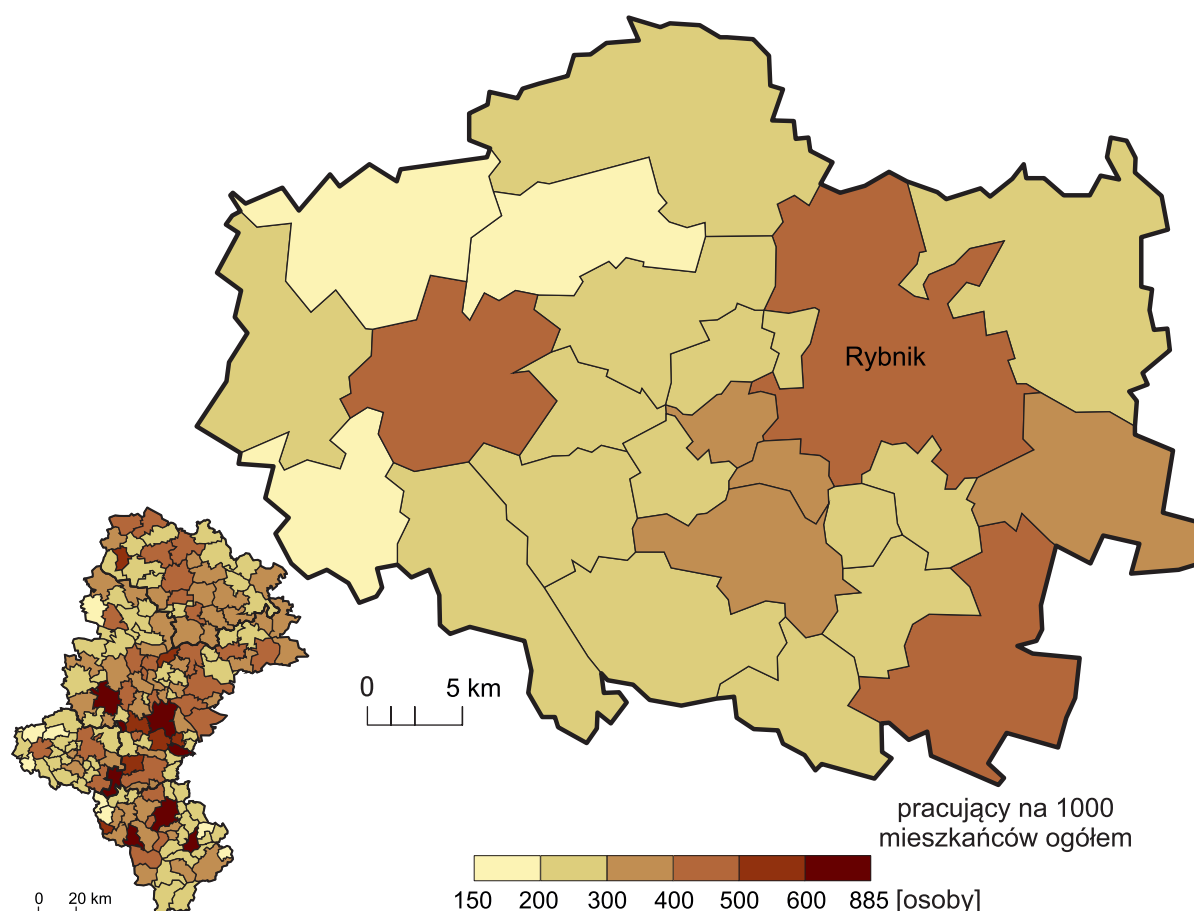
Największym nasyceniem pracujących zarówno na 1000 mieszkańców, jak i na 1000 osób w wieku produkcyjnym charakteryzują się duże miasta, które zarazem są ośrodkami napływu do pracy tj. Rybnik, Jastrzębie-Zdrój i Racibórz. Co prawda wzięte do analizy wskaźniki nasycenia różnią się wartościami, tym niemniej nie zmieniają ogólnego obrazu poziomu nasycenia.

Wśród gmin (również miast) są także takie, które wykazują bardzo niskie nasycenie pracującymi na poziomie 1 osoby pracującej na 5–6 osób w wieku produkcyjnym. Oprócz gmin rolniczych (ukryte bezrobocie) są to te jednostki z których wiele osób wyjeżdża do pracy w większych miastach. Szczególnie dobrze widoczne jest to w okolicach Raciborza, gdzie zdecydowana większość gmin otaczająca to miasto charakteryzuje się bardzo niskim poziomem pracujących w stosunku do liczby mieszkańców.

Kryzys ekonomiczny po 2008 r. sprawił, że także w podregionie rybnickim zmniejszyła się liczba pracujących. Do 2010 r. liczba miejsc pracy spadła o 9,9 tys. (tj. o 4,2%) do 227,3 tys. Wzrost liczby podmiotów gospodarczych nie przełożył się zatem na przyrost liczby pracujących, wynika z tego, że pod względem statystycznym zmniejszyła się średnia liczba pracujących w statystycznym podmiocie. W 2002 r. na 100 podmiotów przypadało średnio 527 pracujących, podczas gdy osiem lat później było to 468 pracujących.

Biorąc pod uwagę układ przestrzenny podregionu rybnickiego okazuje się, że w przypadku większości gmin w analizowanym okresie nastąpił jednak wzrost liczby pracujących. W większości przypadków przyrosty te wynosiły po kilka procent. Większe wzrosty miały miejsce w Gaszowicach, Lyskach, Gorzycach czy Markłowicach. Nie wpłynęło to jednak znacząco na ogólny obraz zmian. Taki wpływ natomiast bez wątpienia miało zmniejszenie liczby pracujących w Rybniku.

Spadek liczby pracujących okazał się być większym niż spadek liczby mieszkańców podregionu, w efekcie zmniejszyło się nasycenie zarówno pracujących przypadających na 1000 mieszkańców (do 355), jak i na 1000 osób w wieku produkcyjnym (do 546). O ile w przypadku miast i gmin, które przodowały w poziomie nasycenia generalnie przyrosty były dosyć skromne, o tyle znacznie większy „skok” wykonały jednostki o słabym nasyceniu w 2002 roku. W ich przypadku dynamika zmian wynosiła co najmniej kilkanaście procent. Jednocześnie w tej grupie dynamika przyrostu nasycenia w większym stopniu objęła pracujących przypadających na 1000 mieszkańców niż przypadających na 1000 osób w wieku produkcyjnym. Wskazuje to na wzrost w tych gminach grupy osób w wieku produkcyjnym.

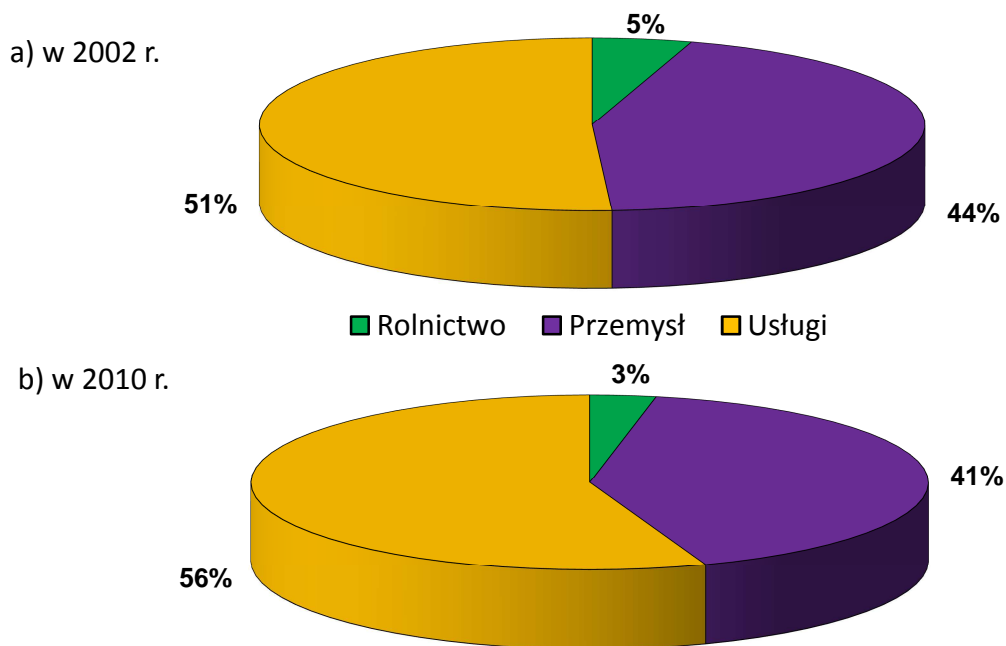

Ryc. 2.3. Pracujący na 1000 mieszkańców w podregionie rybnickim w 2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

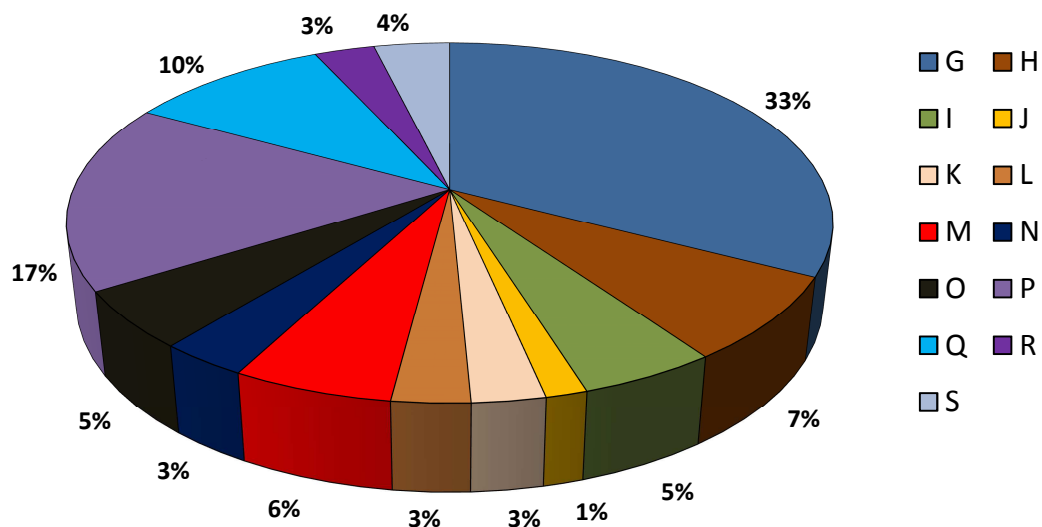
Tak jak to zostało wspomniane już wcześniej, w podregionie tym żywe są tradycje przemysłowe, zarówno te XVIII i XIX-wieczne, jak i okresu powojennego, tym niemniej także tutaj dokonuje się proces restrukturyzacji, którego jednym z elementów jest serwicyzacja. To właśnie w usługach pracowała większość osób już w 2002 r., a do 2010 r. udział ten jeszcze wzrósł (ryc. 2.4). Dokonał się on zarówno kosztem przemysłu, jak i rolnictwa. Nie ulega jednak wątpliwości, że przemysł nadal odgrywa istotną rolę w wielu miastach podregionu, a Jastrzębie-Zdrój nadal należy do największych ośrodków górniczych w Polsce (Tkocz, 2008).

W podregionie rybnickim w 2010 r. największą rolę w usługach odgrywały trzy sekcje, których udział przekraczał 10%, tj. sekcja G (handel i naprawy), P (edukacja) i Q (ochrona zdrowia) – (ryc. 2.5). Łącznie sekcje te skupiały 59% pracujących. Na dalszych miejscach w strukturze znajdowały się sekcje – H, M oraz I i O. Struktura ta jest dosyć typowa i nie odbiega zasadniczo od średniej dla całego województwa, największe różnice przekraczające 1,5 punktu procentowego dotyczą większego udziału pracujących w edukacji (o 3,9%) i mniejszego w sekcji M (działalność profesjonalna, naukowa i techniczna).

Ryc. 2.4. Struktura pracujących w podregionie rybnickim w 2002 (a) i 2010 r. (b)

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów GUS

Objaśnienia: G – handel hurtowy i detaliczny, naprawy pojazdów samochodowych włączając motocykle; H – transport i gospodarka magazynowa; I – działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi; J – informacja i komunikacja; K – działalność finansowa i ubezpieczeniowa; L – działalność związana z obsługą rynku nieruchomości; M – działalność profesjonalna, naukowa i techniczna; N – działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca; O – administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe zabezpieczenia społeczne, P – edukacja; Q – opieka zdrowotna i pomoc społeczna; R – działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją; S – pozostała działalność usługowa.

Ryc. 2.5. Struktura pracujących w usługach w podregionie rybnickim wg klasyfikacji PKD 2007 w 2010 r.

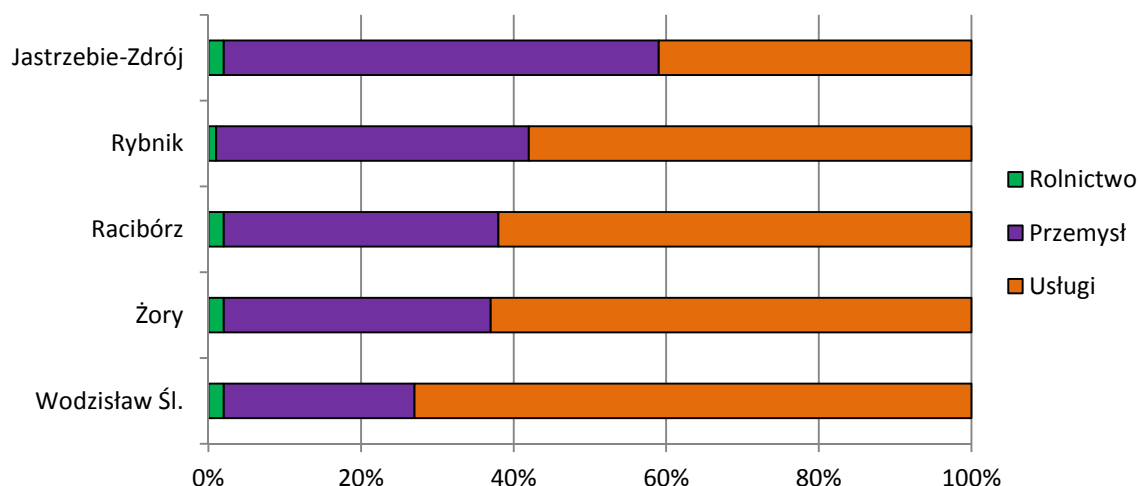
Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów GUS

Obliczając wskaźnik specjalizacji lokalnej Florence'a uzyskać możemy odpowiedź, które sekcje dzięki swej nadwyżce pracujących traktować możemy jako specjalizację podregionu rybnickiego, a które wykazują pewien niedorozwój. Przy czym nie dotyczy to tylko najbardziej rozbudowanych sekcji, ale także tych z niewielką liczbą pracujących. Podregion rybnicki wykazuje specjalizację w sekcjach: P (edukacja), I (działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi) oraz R (działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją). Siła specjalizacji jest zgodna z zaprezentowaną kolejnością. Specjalizację tę ocenić można dosyć pozytywnie, zwłaszcza w odniesieniu do sekcji P związanej z edukacją, która odgrywa bardzo ważną rolę w podnoszeniu kapitału ludzkiego. Także sekcja R z jednej strony związana jest z rozwojem duchowym człowieka (kultura), ale także z zapewnieniem jego dobrej kondycji, co bez wątpienia przekłada się na stan zdrowia (rekreacja). Ostatnią z sekcji I trudniej jednoznacznie ocenić, gdyż są to bardziej „tradycyjne” usługi nastawione w znacznym stopniu na osoby przyjezdne. Chociaż w tym przypadku należy sądzić, że w większym stopniu dotyczy to części gastronomicznej tej sekcji. Deficytowy charakter (wskaźnik w granicach 0,65 do 0,79) mają natomiast sekcje – N (działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca), J (informacja i komunikacja), K (działalność finansowa i ubezpieczeniowa) i M (działalność profesjonalna, naukowa i techniczna), czyli te usługi, które w większym stopniu związane z działalnościami prorozwojowymi (zwłaszcza trzy ostatnie z wymienionych sekcji). Nie stanowi to zatem dobrego prognostyku na przyszłość.

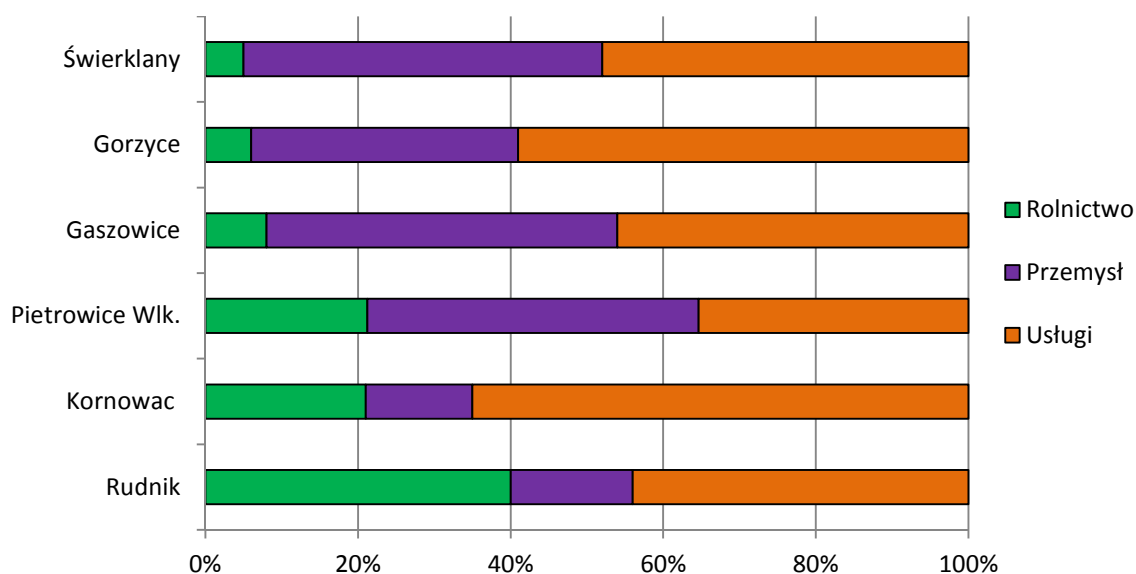
Nieco bardziej zróżnicowany jest obraz w ujęciu poszczególnych miast i gmin. W odniesieniu do największych miast podregionu jedynie w Jastrzębiu-Zdroju dominującą pozycję nadal zachowuje przemysł z udziałem 57% (ryc. 2.6). W pozostałych miastach dominującą pozycję zajmują już usługi przy nadal sporym 30-40% udziale przemysłu. Najbardziej usługowym miastem podregionu jest Wodzisław Śląski, gdzie pracujący w usługach stanowią ponad 70% ogółu pracujących.

W gminach wiejskich i miejsko-wiejskich struktura gospodarcza z reguły jest bardziej zrównoważona, jednak mamy tu do czynienia z bardzo różnymi wariantami struktury, co wskazuje na odmiennność charakteru gospodarczego gmin tworzących ten podregion (ryc. 2.7).

Największy udział rolnictwa ma miejsce w Rudniku (40% pracujących), jednak nawet w tej gminie rolnictwo nie przeważa ustępując usługom (44%). Wysoki udział rolnictwa (powyżej 20%) występuje ponadto w Pietrowicach Wielkich, Krzanowicach i Kornowacu.

Ryc. 2.6. Struktura pracujących w wybranych miastach podregionu rybnickiego w 2010 r.
Źródło: obliczenia własne na podstawie materiałów GUS

Ryc. 2.7. Struktura pracujących w wybranych gminach wiejskich podregionu rybnickiego w 2010 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie materiałów GUS

Także w pozostałych gminach powiatu raciborskiego udziały te przekraczają 10%. Czyli wszystkie te gminy leżące na obszarze urodzajnej doliny Odry, wykorzystują występujące tu walory środowiskowe. W pozostałych powiatach tj. rybnickim i wodzisławskim tylko w pojedynczych gminach rolnictwo przekracza 10% udział pracujących i są to: Lyski, Godów i Mszana. W Świerklanach i Gaszowicach udziały przemysłu i usług są na tym samym poziomie. Tylko w jednej gminie – Pietrowicach Wielkich występuje przewaga przemysłu nad usługami. Jednak w większości gmin to właśnie usługi generują najwięcej miejsc pracy, zwłaszcza związanych z handlem i naprawami (sekcja G), edukacją (P) i ochroną zdrowia (Q).

Biorąc pod uwagę tendencję zmian w zakresie liczby podmiotów gospodarczych i pracujących w latach 2002–2010 dokonać można klasyfikacji gmin podregionu rybnickiego (tab. 2.5). Na uwagę zasługuje brak wariantów z ubytkiem wskaźnika podmiotów gospodarczych, ale też podregion ten na tle innych części województwa charakteryzuje się niskim jego poziomem nasycenia. Tym samym jest to stale „nadrabianie zaległości” w stosunku do innych podregionów. Jednocześnie poszczególne grupy gmin są mało liczne, co wskazuje na dosyć dużą różnorodność dynamiki zmian.

Tab. 2.5. Klasyfikacja gmin ze względu na dynamikę zmian w zakresie pracujących i podmiotów gospodarczych w podregionie rybnickim w latach 2002–2010

		Ubytek pracujących na 1000 mieszkańców			Wzrost pracujących na 1000 mieszkańców		
		Poniżej 80	80–90	90–100	100–110	110–120	Powyżej 120
Ubytek liczby podmiotów	Poniżej 80						
	80–90						
	90–100						
Wzrost liczby podmiotów gospodarczych na 10000 mieszk.	100–110	Jejkowice	Rybnik	Radlin, Wodzisław Śl., Jastrzębie- Zdrój	Mszana, Rydułtowy	Lyski, Świerklany, Żory	Gorzyce
	110–120		Pietrowice Wlk.	Racibórz,	Kornowac, Kuźnia Rac., Czerwionka- Leszczyny, Pszów,	Godów, Lubomia,	Nędza, Gaszowice
	Powyżej 120				Krzanowice, Krzyżanowice, Rudnik		Marklowice

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

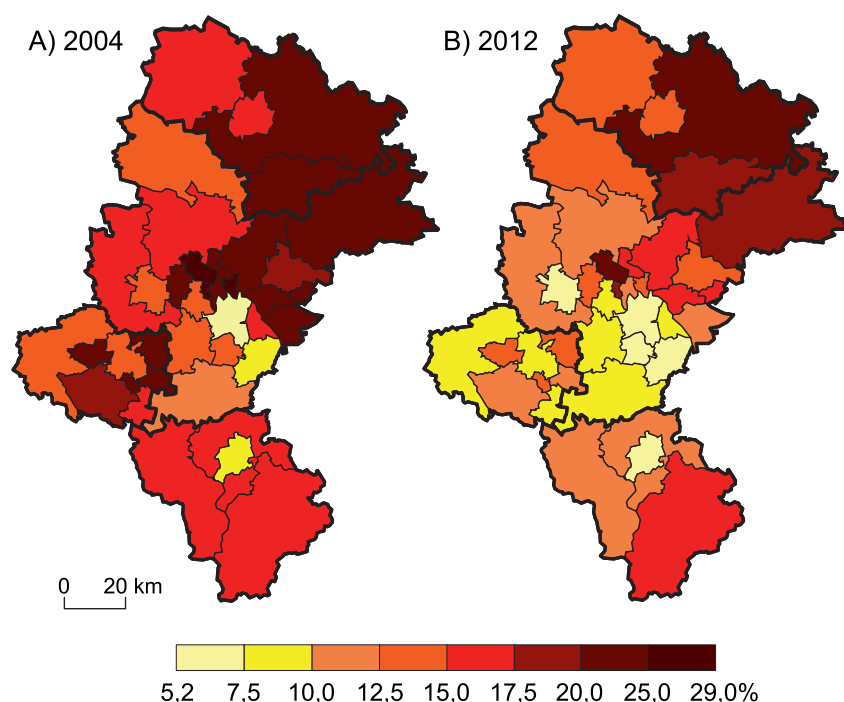
Najliczniej reprezentowany wśród gmin był wariant kilkuprocentowego przyrostu liczby podmiotów i pracujących. Najwyższą dynamiką zmian w obu wskaźnikach charakteryzowały się Marklowice. Wysoko w tej klasyfikacji znajdują się dwie kolejne gminy: Nędza i Gaszowice, głównie za sprawą ponad 20% przyrostu pracujących. Najslabiej pod tym względem prezentuje się gmina Jejkowice, gdzie zanotowano ponad 20% spadek pracujących przypadających na 1000 mieszkańców.

W większych miastach podregionu sytuacja pod tym względem prezentowała się bardzo podobnie tj. z kilkuprocentowym wzrostem liczby podmiotów i podobnym, ale spadkiem liczby pracujących. Nieco gorzej wygląda to w Rybniku, gdzie spadek pracujących był wyższy (kilkunasto procentowy), natomiast znacznie lepiej wypadają Żory z kilkuprocentowym przyrostem podmiotów gospodarczych i kilkunastoprocentowym wzrostem pracujących.

Weryfikacją stopnia rozwoju gospodarki podregionu jest spojrzenie na nią poprzez pryzmat popytu i podaży pracy. A zatem w jakim stopniu gospodarka zaspokaja potrzeby mieszkańców na pracę, czego wyrazem (w pewnym stopniu) jest poziom bezrobocia. Bowiem pojawienie się bezrobocia jest efektem większej podaży niż popytu na pracę. Pod tym względem podregion rybnicki wypada co najmniej dobrze. Co prawda w 2004 r. znaczna część podregionu wykazywała wysokie (powiat wodzisławski, Jastrzębie-Zdrój) i bardzo wysoki poziom bezrobocia (powiat rybnicki, Żory), to jednak w następnych latach sytuacja ulegała stałej poprawie (ryc. 2.8). Przede wszystkim dotyczyło to powiatów o najwyższym bezrobociu tj. powiatu raciborskiego i Żor.

Uwzględniając zmiany dokonujące się w latach 2004–2012 w odniesieniu do powiatów wyodrębnić można trzy ich grupy:

- pierwsza – w której stopa bezrobocia stale należała do najwyższych w podregionie – powiaty rybnicki i wodzisławski. Jednak nawet tu zmiany były na tyle korzystne, że bezrobocie w 2012 r. jest „tylko” na średnim poziomie w województwie i w kraju. Tym niemniej potrzebne są tu nowe inwestycje, które przełożą się na nowe miejsca pracy,
- druga – do grupy tej należą dwa miasta na prawach powiatu – Jastrzębie-Zdrój i Żory o wysokim bezrobociu w 2004 r., które w następnych latach zmniejszyło się na tyle, że powiaty te w 2012 r. weszły w skład grupy o niskim bezrobociu. Trzeba tu zwrócić szczególną uwagę na Żory, które dokonały największej redukcji bezrobocia w podregionie rybnickim, w czym z pewnością olbrzymia rola podstrefy jastrzębsko-żorskiej KSSE i zlokalizowanych tu w ostatnich latach zakładów (patrz tab. 2.1.).
- trzecia – to powiaty ze stałe niskim poziomem bezrobocia charakterystycznym dla powiatu raciborskiego, a szczególnie Rybnika, który zalicza się do miast o najniższej stopie bezrobocia w całym województwie.

Ryc. 2.8. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie śląskim w 2004 (A) i 2012 r. (B)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

2.2.3. FUNKCJE EGZOGENICZNE GMIN

Interesujące wnioski na temat oddziaływań poszczególnych miast i gmin daje analiza dojazdów do pracy. Przeprowadzone w 2006 r. badania GUS wykazały, że to nie największe miasto podregionu Rybnik skupia głównie dojeżdżających do pracy, a drugie pod względem zaludnienia Jastrzębie-Zdrój. Na jedną osobę wyjeżdżającą z Jastrzębia-Zdroju przypada bowiem od 3 do 5 osób przyjeżdżających. W przypadku Rybnika do którego także więcej przyjeżdża niż z niego wyjeżdża są to maksymalnie tylko dwie osoby. W części zachodniej podregionu ważną rolę odgrywa Racibórz i Kuźnia Raciborska. Usytuowanie Kuźni Raciborskiej wśród ważnych ośrodków dojazdów do pracy podregionu rybnickiego jest pewnym zaskoczeniem, bowiem jest to relatywnie mały rynek pracy (3400 pracujących), 8-kilkukrotnie mniejszy niż Racibórz i na dodatek położony blisko niego. Prawdopodobnie jest to wynik usytuowania kilku (5) dużych podmiotów gospodarczych w tym zwłaszcza wyspecjalizowanych zakładów takich jak: Fabryka Obrabiarek „Rafamet” S.A. i Zespół Odlewni „Rafamet”, które wykazują dużą siłę przyciągania pracowników z większych odległości. Z pozostałych miast i gmin – w tym z Wodzisławia Śląskiego i Żor – znacznie więcej osób wyjeżdża do pracy niż do nich przyjeżdża.

Uzupełnieniem oddziaływań gmin w kontekście dojazdów do pracy jest procedura określenia funkcji egzogenicznych (zewnętrznych), czyli tej części działalności gospodarczej, które służą zaspokajaniu potrzeb otoczenia, a które uważa się za miastotwórcze. By wyznaczyć tę właśnie funkcję w poszczególnych gminach posłużono się wskaźnikiem nadwyżki pracowników, porównując pracujących w danej gminie z jednostką odniesienia, którą było całe województwo śląskie (Gwosdz, 2012). Uzyskany materiał w zasadzie potwierdził wcześniejsze spostrzeżenia dotyczące dojazdów do pracy, gdyż trzy miasta tam uwzględnione wykazały się funkcjami egzogenicznymi (prócz Kuźni Raciborskiej). W 2002 r. największą grupę realizującą te właśnie funkcje posiadał Rybnik, wynosiła ona 11,7 tys. pracowników, na drugim miejscu było Jastrzębie-Zdrój (5,9 tys. pracowników) i Racibórz (1,4 tys.). Biorąc pod uwagę nie wartości bezwzględne pracowników nadwyżkowych, ale odnosząc tę grupę do liczby miejsc pracy w tych miastach okazuje się, że najwyższy udział funkcji egzogenicznych występował w Rybniku, gdyż 16% pracowników działała na rzecz otoczenia. Nieco niższym udziałem tej grupy charakteryzowało się Jastrzębie-Zdrój (12%), natomiast w Raciborzu był to udział 5%. Niezwykle interesujące są także dane, które sektory gospodarki tych miast realizują te funkcje. W przypadku Rybnika i Jastrzębia-Zdroju był to w całości sektor przemysłowy, natomiast w Raciborzu zarówno sektor przemysłowy jak i usługowy, z tym jednak, że sektor przemysłowy realizował te funkcje w 2-krotnie większym stopniu.

Lata 2002–2010 przyniosły dosyć spore zmiany głównie w liczbie pracujących, co w oczywisty sposób przełożyło się na funkcje egzogeniczne miast. Znaczny wzrost funkcji egzogenicznych miał miejsce w Jastrzębiu-Zdroju (do 12 tys. pracujących) co dało wysoki 25% udział tej grupy pracowników w ogólnej liczbie pracujących w mieście. Funkcja ta znacznie zmniejszyła się natomiast w Raciborzu (do 10 pracujących), natomiast Rybnik w ogóle utracił swe funkcje egzogeniczne. Jest to rezultat znacznego spadku liczby pracujących w tym mieście. Biorąc pod uwagę sektory realizujące funkcje egzogeniczne to nic nie zmieniło się w Jastrzębiu-Zdroju, nadal realizował go wyłącznie sektor przemysłowy, zmiana nastąpiła natomiast w Raciborzu, gdzie usługi samodzielnie już pełnią funkcje egzogeniczne (choć w minimalnym stopniu 0,4%).

2.2.4. FUNKCJONOWANIE GOSPODARKI PODREGIONU

Przytoczone powyżej dane dobrze charakteryzują rozmiary i charakter gospodarki, natomiast niewiele mówią o jej funkcjonowaniu i kondycji (choć niewątpliwie taką rolę pełni poziom bezrobocia). Pod tym względem znacznie lepiej wypadają mierniki o charakterze finansowym, gdyż najszybciej reagują one na pojawiające się zmiany (wzrost czy spadek koniunktury). Niestety, niewiele jest tego typu danych odnoszących się do jednostek niższych poziomów niż województwo. Cztery dostępne tego typu mierniki, a tym samym także wykorzystane w niniejszym opracowaniu to: wartość produkcji sprzedanej przemysłu – dla powiatów oraz Produkt Krajowy Brutto (PKB), wartość dodana brutto i nakłady inwestycyjne – dla podregionów.

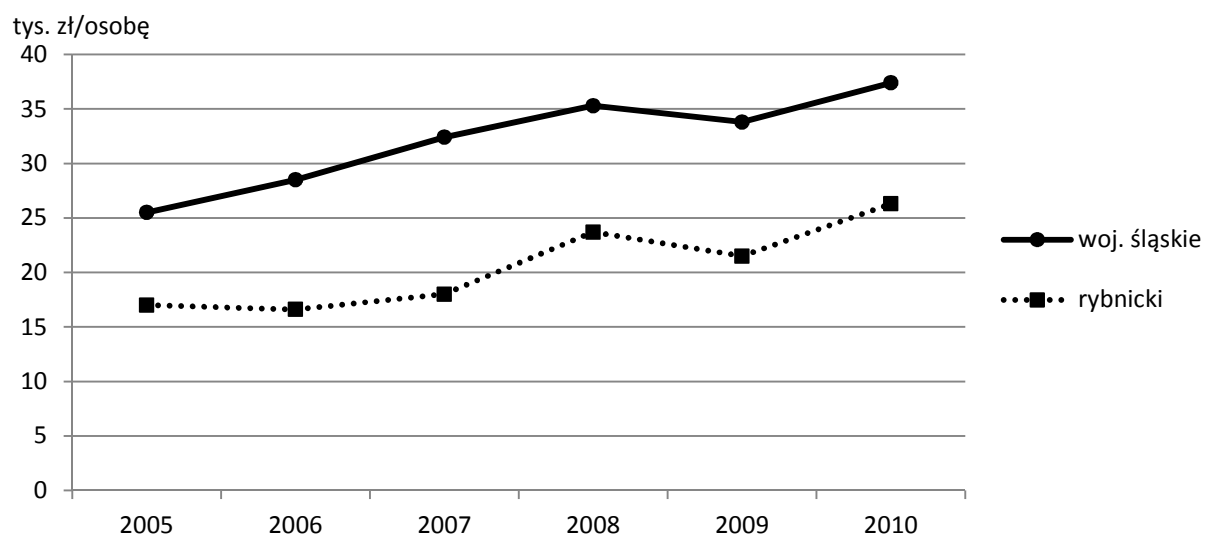
Dane dotyczące produkcji sprzedanej przemysłu bardzo wiele mówią o kondycji i zmianach w tym sektorze gospodarki, dokonujące się na poziomie podregionu i jego powiatów. Bowiem w dzisiejszych czasach nie jest problemem wyprodukowanie różnych wyrobów jako takich, ale trzeba to zrobić tak, by były one dobre i relatywnie tanie, a tym samym wystarczająco atrakcyjne dla nabywcy, który potwierdzi to kupując dany wyrób. W przeciwnym wypadku będą rosły zapasy gotowych produktów w magazynie, co musi w przyszłości zaważyć na sytuacji firmy. Dlatego dopiero sprzedaż z zyskiem produktów świadczy o sukcesie firmy.

Porównując materiał statystyczny dla podregionu rybnickiego i całego województwa śląskiego za 2005 r. wynika z nich, że podregion ten osiągając sprzedaż na poziomie 10 910 mln zł, i miał 9,1% udział w produkcji sprzedanej przemysłu województwa. Udział ten był jednak niższy w stosunku do pracujących w przemyśle województwa, który wynosił 11,4%. Widoczne jest to bardzo dobrze analizując wartość sprzedaną przemysłu przypadającą na 1000 mieszkańców, bowiem od 2005 r. wskaźnik ten stale jest niższy od wartości średniej dla województwa, a różnica ta w 2010 r. jest wyższa niż w 2005 r. (ryc. 2.9). Stąd wniosek, że produktywność przemysłu podregionu jest niższa niż w innych częściach województwa, a zatem mamy do czynienia z niższą wartością wydobywanych tu surowców i produkowanych wyrobów.

Porównując powiaty, najwyższą wartość produkcji sprzedanej przemysłu z pewnością osiągało Jastrzębie-Zdrój, jednak w związku z tajemnicą statystyczną dane te dla Jastrzębia-Zdroju i Żor nie są podawane. Tym niemniej, wartość tą można szacować na ok. 4 mld zł, co dawałoby ok. 38% udział w ogólnej produkcji sprzedanej przemysłu podregionu. Kolejne miejsca zajmowały: miasto na prawach powiatu Rybnik (sprzedaż na poziomie 2,3 mld zł) i powiat raciborski (1,6 mld zł).

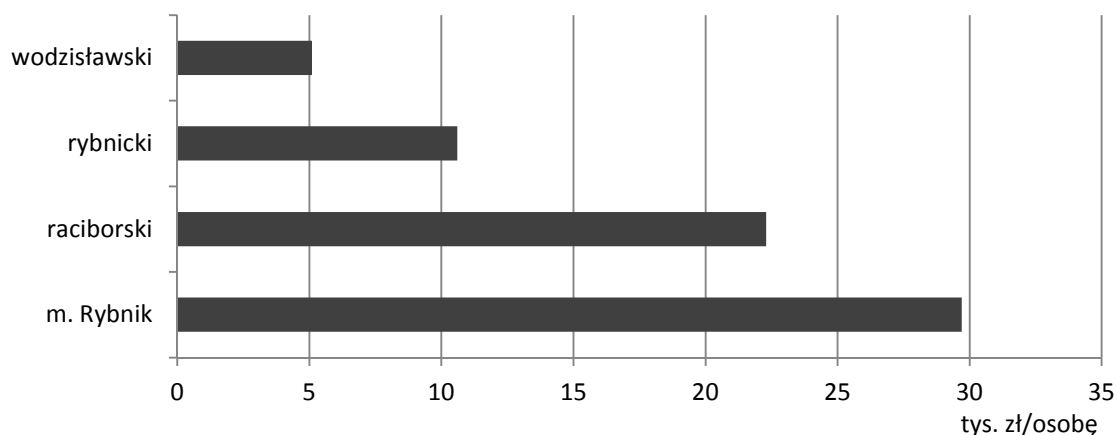
Pozostałe jednostki nie osiągają 1 mld zł. Lata 2005–2010 dla przemysłu podregionu rybnickiego były dosyć korzystne, bowiem w 2010 r. udział podregionu w produkcji sprzedanej przemysłu wzrósł o 0,6% tj. do 9,7%.

Pomijając Jastrzębie-Zdrój w którym wartość sprzedana przemysłu na jednego mieszkańca powinna według szacunków oscylować wokół 65–70 tys. zł, najwyższy poziom osiągał Rybnik i powiat raciborski (ryc. 2.10). Najniższą wartość sprzedaną przemysłu charakteryzował się natomiast powiat wodzisławski, 6-krotnie niższą od Rybnika.

Ryc. 2.9. Wartość sprzedana przemysłu na jednego mieszkańca podregionu rybnickiego i województwa śląskiego w latach 2005–2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ryc. 2.10. Wartość sprzedana przemysłu na jednego mieszkańca w wybranych powiatach podregionu rybnickiego w 2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

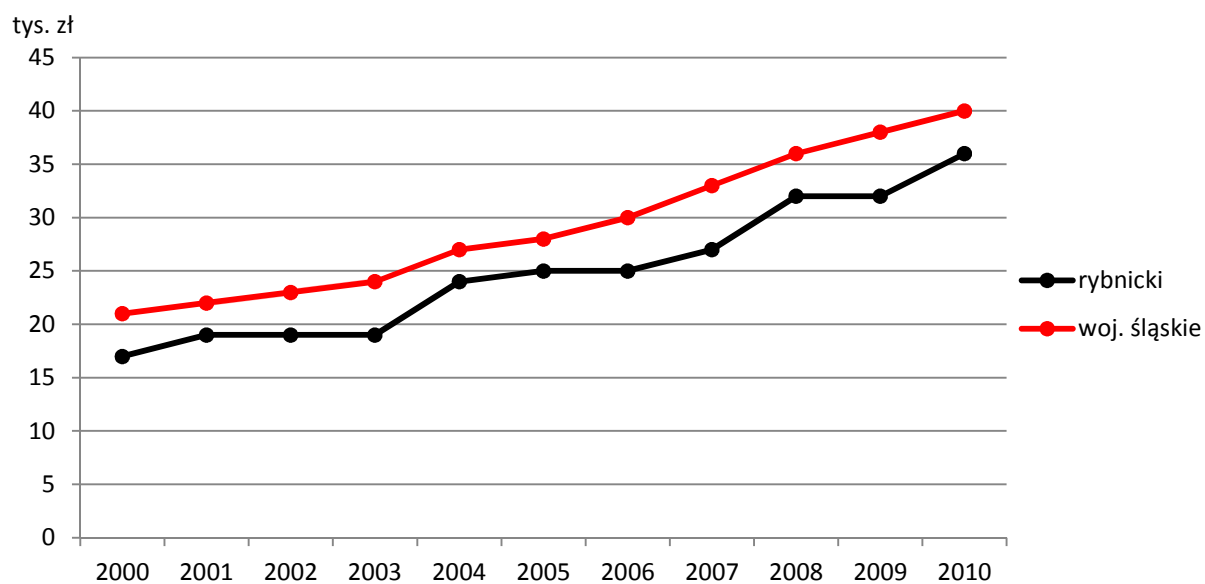
Największą część produkcji sprzedanej przemysłu (bez uwzględnienia podmiotów do 9 osób) wypracowały 2 grupy wielkościowe zakładów, tj. zatrudniające 500–999 i ponad 1000 pracowników, bowiem ich udział w 2010 r. wyniósł 68%.

Syntetyczną miarą pozwalającą ocenić stan gospodarki oraz jej funkcjonowanie jest Produkt Krajowy Brutto (PKB). Zgodnie z najczęściej przyjmowaną definicją jest to wartość wszystkich finalnych dóbr i usług wyprodukowanych na danym obszarze w przyjętym okresie czasu, zwykle jednego roku. Tym samym wszystkie perturbacje w gospodarce, załamania produkcji czy dynamiczne wzrosty znajdują odbicie w wartości PKB.

Patrząc na PKB ostatnich lat obserwujemy stały jego wzrost. Jego wartość na jednego mieszkańca podregionu wzrosła z 17169 zł w 2000 r. do 36295 zł w 2010 r. A zatem jest to wzrost aż o 111%. Pytanie tylko, czy jest to dużo? Pod względem wartości na pewno tak, nie ulega także wątpliwości, że był to wzrost, który znacznie przekraczał inflację, wynoszącą w tym okresie 37,7%. Bardziej precyzyjna odpowiedź na to pytanie możliwa jest po przyjęciu poziomu odniesienia, którym będzie całe województwo śląskie. W 2000 r. PKB na jednego mieszkańca podregionu rybnickiego stanowił tylko 82% średniej dla województwa śląskiego. A zatem wartość wytworzonych towarów i usług, mimo znaczącej obecności górnictwa, nie była aż tak wysoka. Po 2000 r. mimo pewnych wahań, w zasadzie różnice te były zachowywane (ryc. 2.11). Jednak wobec szybszego w podregionie rybnickim wzrostu PKB w 2010 r., co prawda nie udało się całkowicie zniwelować różnic w stosunku do średniej wojewódzkiej, ale nastąpiło zmniejszenie tych dysproporcji. W 2010 r. podregion rybnicki osiągnął już 91% średniej wartości PKB na jednego mieszkańca województwa śląskiego.

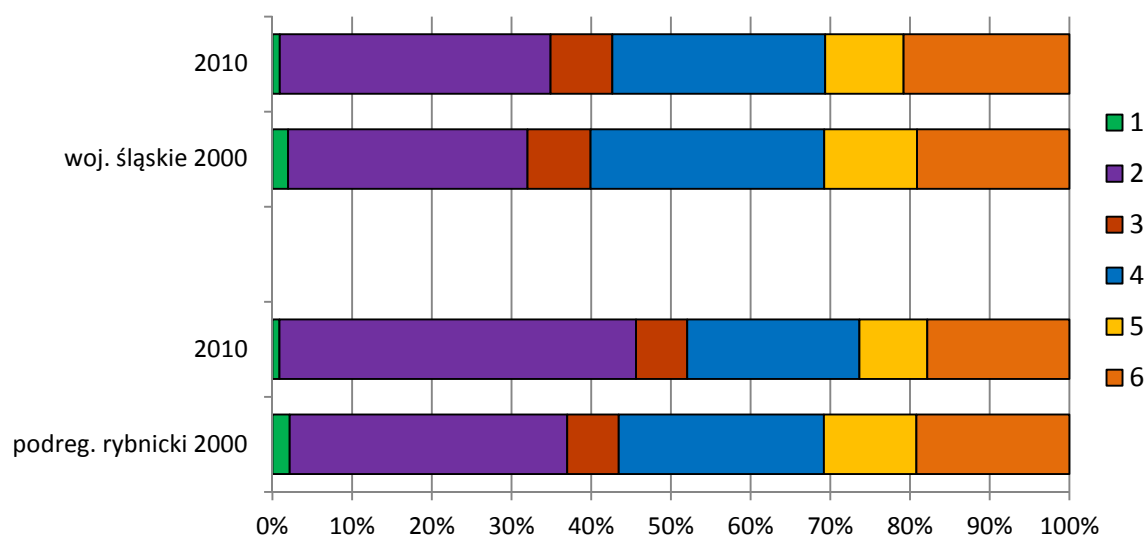
Nieco więcej informacji o produktywności gospodarki uzyskać można ze struktury wartości dodanej brutto. A zatem, który sektor czy sekcja rzeczywiście odgrywa największą rolę w podregionie, a na dodatek wykazuje rozwój. W stosunku do innych podregionów i średniej dla województwa śląskiego (ryc. 2.12), podregion rybnicki należy obok podregionu tyskiego do najbardziej przemysłowych, a zatem wykazuje on wyższy udział tego sektora. Konsekwencją tego jest przede wszystkim mniejsza rola „tradycyjnych” usług – handlu, transportu oraz hoteli i restauracji. W przypadku pozostałych sekcji i ich grup różnice są nieznaczne.

Niezwykle istotne są natomiast zmiany, które dokonały się w latach 2000–2010, ukazują bowiem pewne tendencje w tym względzie. Wyróżnia się tu przemysł, którego udział wzrósł aż o 10% (do 44%), a w połączeniu z budownictwem (sektor przemysłowy) do 51%. Tak duży wzrost udziału tego sektora sprawia, że wszystkie sekcje lub ich grupy zanotowały spadki udziału.

Ryc. 2.11. PKB na jednego mieszkańca w podregionie rybnickim i województwie śląskim w latach 2000–2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Objaśnienia: 1 – rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybactwo; 2 – przemysł; 3 – budownictwo; 4 – handel i naprawy, hotele i restauracje, transport, gospodarka magazynowa i łączność; 5 – pośrednictwo finansowe, obsługa nieruchomości i firm; 6 – pozostała działalność usługowa

Ryc. 2.12. Struktura wartości dodanej brutto w podregionie rybnickim i województwie śląskim w 2000 i 2010 r.

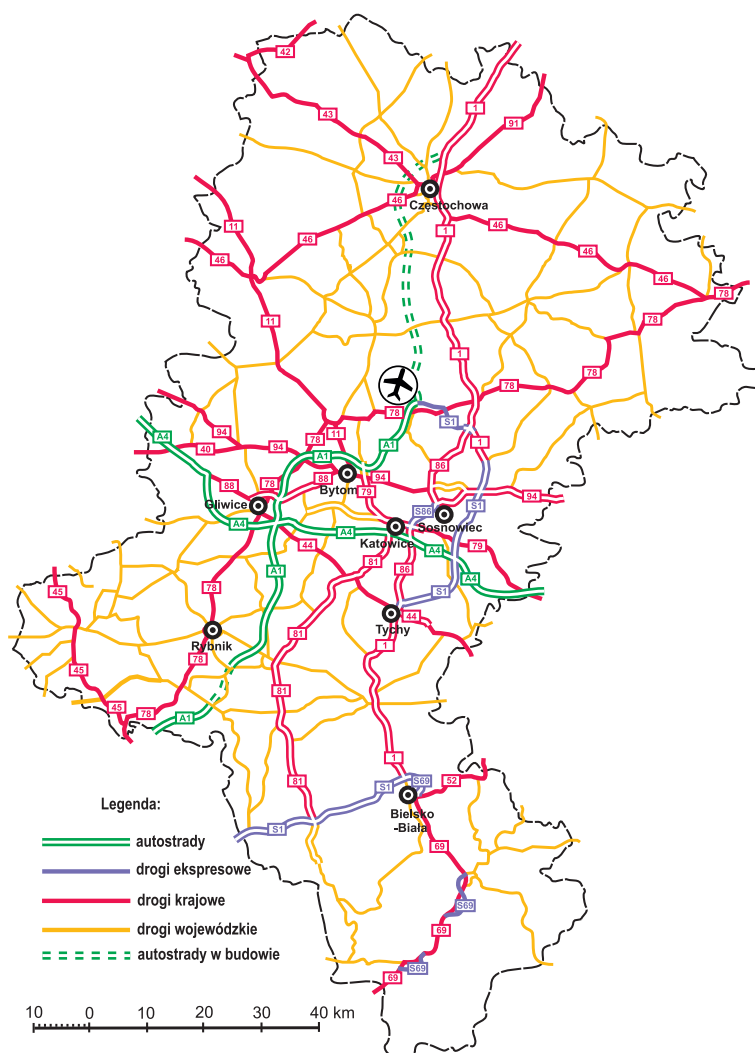
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Uwzględniając przyszłość gospodarki tego podregionu, niezwykle istotną kwestią są nakłady inwestycyjne. Co prawda nie gwarantują one sukcesu w kolejnych latach, ale stwarzają realne szanse w sytuacji, gdy inwestycje te przyczynią się do unowocześnienia gospodarki czy stworzenia nowych miejsc pracy. O ile w województwie śląskim w latach 2000–2007 następował stały, chociaż o różnej dynamice wzrost nakładów inwestycyjnych, o tyle w przypadku podregionu rybnickiego sytuacja była bardziej złożona, gdyż prócz lat wzrostów zdarzały się lata ze spadkiem nakładów (2003 r.) i ich stabilizacją (2006 r.). Natomiast ostatnie lata tj. 2008, 2009 i 2010 to zarówno w województwie śląskim, jak i podregionie rybnickim spadek nakładów. Jednak mimo tego nieznacznie wzrósł udział podregionu w nakładach inwestycyjnych województwa z 9,4% w 2000 r. do 9,8% w 2010 r.

2.2.5. PERSPEKTYWY GOSPODARKI

Biorąc pod uwagę zaprezentowany materiał, wyciągnąć można wniosek, że w stosunku do struktury gospodarczej tego podregionu jeszcze na początku lat 90. XXw. dokonały się w nim istotne zmiany i nie dotyczy to wyłącznie najważniejszego ośrodka czyli Rybnika, ale także monofunkcyjnych miast takich jak Jastrzębie-Zdrój. Nie ulega wątpliwości, że ważnym czynnikiem zmian były nowe inwestycje realizowane w podstrefie jastrzębsko-żorskiej KSSE. Wobec przedłużenia działania KSSE na kolejne lata (pierwotnie miała funkcjonować do 2016 r.) w budowie i projektowaniu są kolejne zakłady, a zatem i tak już dzisiaj znaczący wpływ w kolejnych latach będzie jeszcze wzmocniony. Drugim istotnym elementem zmian strukturalnych jest wzrost udziału usług. To one współcześnie stają się podstawą rozwoju, zwłaszcza ich najbardziej prorozwojowe działy związane z szeroko pojętymi usługami dla biznesu, z badaniami i rozwojem czy działalnością informatyczną na czele. Chociaż nie znajduje to potwierdzenia w strukturze wartości dodanej.

Dla przyszłości gospodarczej równie ważne jest oddanie do użytku autostrady A1 (ryc. 2.13). Chociaż nadal są problemy z mostem w Mszanie, tym niemniej już teraz podregion ten stał się bardziej dostępny, uzyskując autostradowe połączenie z innymi częściami Polski oraz z Europą Południową i Zachodnią (poprzez autostradę A4).

Ryc. 2.13. Przebieg autostrady A1 w województwie śląskim w 2013 r.

Źródło: opracowanie A. Soczówka

Na uwagę zasługuje fakt, że nadal podregion ten uważany jest za atrakcyjny do inwestowania, zwłaszcza w zakresie działalności przemysłowej. Badania Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową pokazały, że biorąc pod uwagę różne czynniki, które wpływają na nowe inwestycje, podregion rybnicki w 2011 r. uplasował się na bardzo dobrym drugim miejscu w kraju (ryc. 2.14).

Co prawda w kolejnych dziedzinach tj. działalności usługowej i zaawansowanej technologicznie wypadł już nieco słabiej (zwłaszcza w zakresie działalności zaawansowanej technologicznie), ale np. 10 miejsce w działalności usługowej i wspomniane 2. miejsce w zakresie działalności przemysłowej wskazuje, że wyprzedza on wiele podregionów w skład których wchodzi np. miasta wojewódzkie.

Na korzyść podregionu przemawia również fakt, że w latach 2000–2010 rozwijał się on nieco szybciej niż całe województwo (choć nadal jest to poziom

ROZDZIAŁ 3

KLASYFIKACJA RYNKÓW PRACY ORAZ STRUKTUR BEZROBOCIA W PODREGIONIE RYBNICKIM

3.1. RYNKI PRACY

3.1.1. KLASYFIKACJA WIELKOŚCI RYNKÓW PRACY

W podregionie rybnickim pracuje razem z rolnictwem 228 tys. osób, co stanowi 11% w województwie. Rynek pracy aż w 82% jest związany z miastami i tylko w 12% z gminami wiejskimi oraz 6% miejsko-wiejskimi. Wynika to ze specyfiki tego obszaru, który w przeszłości wykształcił się jako Rybnicki Okręg Węglowy, a obecnie utożsamiany jest z aglomeracją rybnicką o cechach późnoindustrialnych (Krzysztofik, 2007). Na tym obszarze występuje osiem miast, z których Rybnik jest największym ośrodkiem i zarazem największym rynkiem pracy liczącym 64 tys. osób (tab. 3.1). W tym podregionie występują tylko dwie klasy rynków pracy – średnia (Ś) i mała (M). Jednak to średnia w 74% daje zatrudnienie mieszkańcom tego obszaru (ryc. 3.1). Oprócz Rybnika do średnich rynków pracy należy zaliczyć jeszcze miasta, takie jak: Jastrzębie-Zdrój – 43,3 tys. pracujących, Racibórz – 24,9 tys., Żory – 19,4 tys., Wodzisław Śląski – 16,5 tys. Razem z Rybnikiem tworzą one aż 168 tys. miejsc pracy, co stanowi 8,4% w województwie i 75% w podregionie.

Rybnik jako miasto z liczbą ludności 141 tys. jest największym pracodawcą w subregionie i koncentruje 28% rynku pracy (podklasa SC). Jako miasto na prawach powiatu i centrum konurbacji rybnickiej posiada dobrze rozwinięte funkcje wyższego rzędu, które generują całą gamę różnorodnych miejsc pracy zarówno w sektorze usługowym, jak i przemyśle. Jastrzębie-Zdrój (podklasa SB) to z kolei miasto, którego dynamiczny rozwój w ostatnich dekadach związany jest z górnictwem węgla kamiennego i zlokalizowaną tu główną siedzibą Jastrzębskiej Spółki Węglowej, jednego z największych pracodawców w całym subregionie. Jastrzębie-Zdrój koncentruje 19% zatrudnienia na analizowanym obszarze, co oznacza że prawie co 5 osoba w subregionie pracuje w tym mieście. Z kolei Racibórz to znaczące miasto powiatowe o potencjale rynku pracy na poziomie 11%. Pozostałe dwa ośrodki w klasie średnich rynków pracy, Żory i Wodzisław Śląski, to miasta na prawach powiatu. Generują one średnio 8% i 7% subregionalnego rynku

pracy. Średnie rynki pracy charakteryzują się koncentracją we wschodniej części podregionu (ryc. 3.2).

Obok średnich rynków pracy podregion rybnicki posiada także grupę miast, gmin miejsko-wiejskich i wiejskich o mniejszych zasobach rynków pracy (Zuzańska-Żyśko, 2006). Klasa małych rynków (M) tworzy miejsca pracy tylko dla 26% zatrudnionych. Łącznie tworzy go 20 gmin o liczbie ludności od 5 do 41 tys. Spośród miast największymi gminami w klasie małych rynków pracy są Czerwionka-Leszczyny (MC), która wykształciła 8,6 tys. miejsc pracy oraz Rydułtowy (MC) i Radlin (MC), odpowiednio 8,3 tys. i 7,0 tys. pracujących. Na uwagę zasługuje także gmina wiejska Gorzyce, która daje miejsca pracy dla 5,4 tys. osób.

Wszystkie wymienione miasta tworzą formę osadniczą w postaci konurbacji przemysłowej, chociaż, jak pisze R. Krzysztofik (2007) struktury konurbacyjne zanikają na tym obszarze.

Analizując gminy wiejskie w subregionie rybnickim można określić, że jako małe rynki pracy nie odgrywają one znaczącej roli. Charakteryzują się one niskim wskaźnikiem pracujących na 1000 osób w wieku produkcyjnym (tab. 3.2), a na ich obszarze nie zauważa się znaczącej aktywności gospodarczej (Duś, 2005). Do najmniejszych rynków pracy (MAa) poniżej tysiąca osób zaliczają się gminy wiejskie: Rudnik, Kornowac i gmina miejsko-wiejska Krzanowice (ryc. 3.2). Według E. Dusia (2009) małe lokalne rynki pracy na wsi na tym obszarze odznaczają się funkcjami z przewagą rolnictwa (nawet 200–300 osób pracujących na 1000 ludności aktywnej zawodowo związana jest z gospodarstwami rolnymi), rolniczo-usługowymi, rolniczo-przemysłowymi, usługowo-przemysłowymi oraz usługowymi.

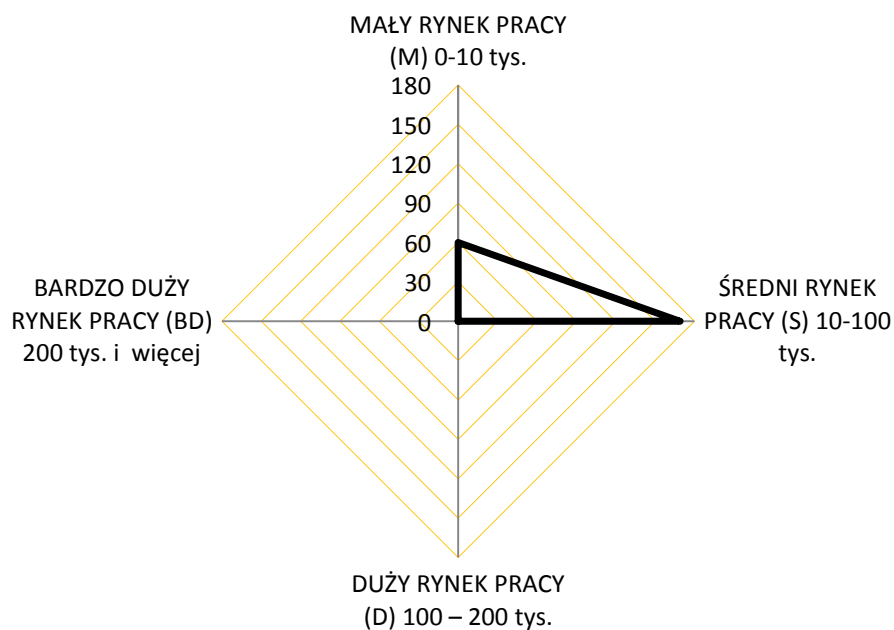
Szczególnie te ostatnie są w zasięgu oddziaływania większych ośrodków miejskich konurbacji rybnickiej i z uwagi na dobre połączenia komunikacyjne kolejowe lub autobusowe powiązane są z nimi dojazdami do pracy. Dlatego miasta w subregionie rybnickim stanowią ważne rynki pracy dla okolicznych gmin wiejskich z uwagi na dobrze rozwinięte struktury przemysłowe (ryc. 3.3).

W podregionie istnieją aż 382 podmioty gospodarcze zatrudniające od 50 do 250 pracujących, 39 dużych przedsiębiorstw od 250 do 999 pracujących i aż 9, które dają miejsca pracy ponad 1000 osobom każdy. Tak duże podmioty gospodarcze mają bezpośredni wpływ na typy rynków pracy w tym podregionie i oddziałują na cały obszar, w tym także silnie wpływają na rynek pracy na wsi.

Tab. 3.1. Wielkość rynku pracy w podregionie rybnickim w 2010 r.

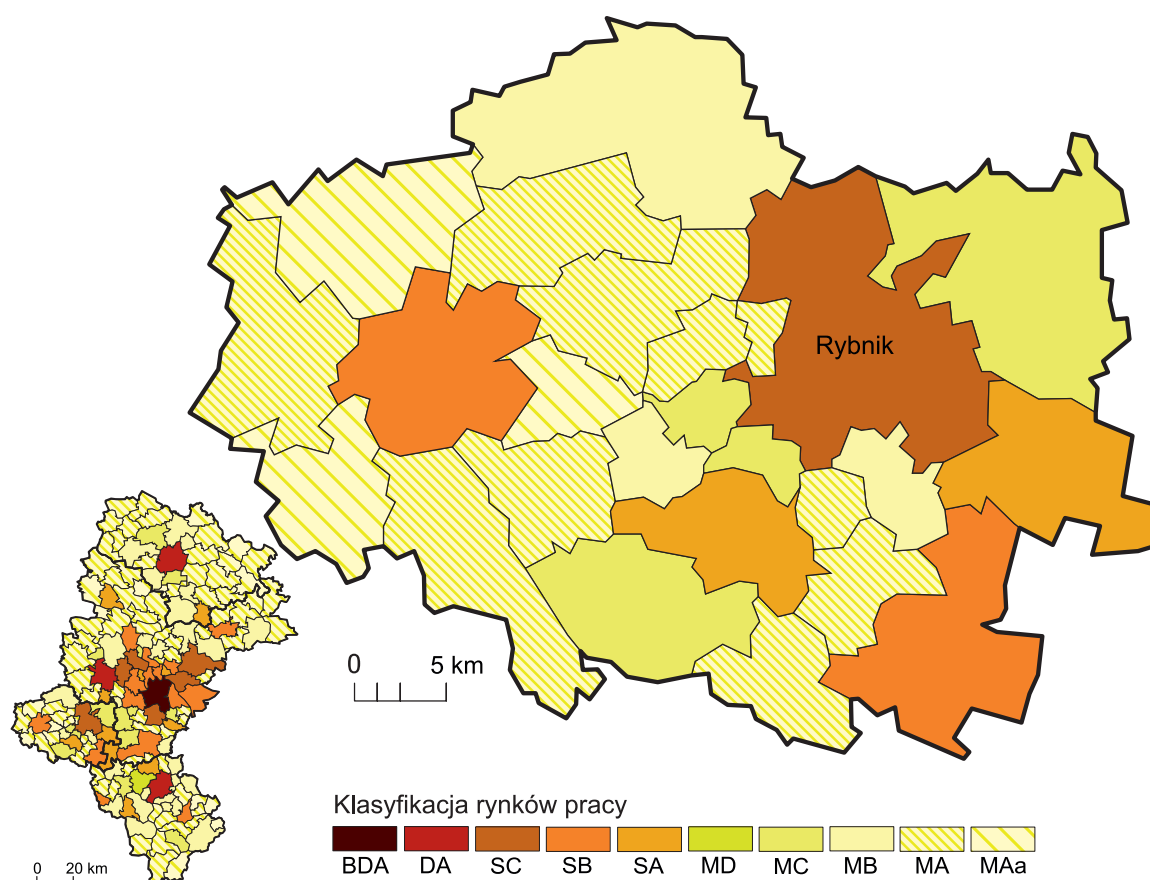
Klasy i podklasy ryнку pracy	Wiel- kość ryнку pracy	Województwo				Podregion rybnicki								Liczba miesz- kańców
		Liczba gmin	[%]	Pracu- jący	Udział pracu- jących	Liczba gmin	Liczba gmin [%]	Pracu- jący ogółem	Pracujący w podre- gionie [%]	Udział pracujących w województwie	Gminy			
											Wiejskie	Miejsko- wiejskie	Miejskie	
MAŁY RYNEK PRACY (M)	0–10 tys.	131	79	373 434	18,7	20	80	60 064	26	3,0	14	3	3	238 055
Bardzo małe (MAa)	0 – 1	16	10	11 441	0,6	3	12	2 628	1	0,1	2	1	–	16 053
Małe – małe (MA)	1 – 3	71	43	145 600	7,3	10	40	17 501	8	0,9	10	–	–	82 007
Małe- średnie (MB)	3 – 5	29	17	110 002	5,5	3	12	10 524	5	0,5	1	1	1	38 275
Małe duże (MC)	5 – 10	15	9	106 391	5,3	4	16	29 411	13	1,5	1	1	2	101 720
ŚREDNI RYNEK PRACY (S)	10–100 tys.	32	22	1 009 064	50,4	5	20	168 798	74	8,4	–	–	5	402 021
Średnie małe (SA)	10 – 20	11	7	148 887	7,4	2	8	35 985	16	1,8	–	–	2	111 565
Średnie średnie (SB)	20 – 50	15	9	444 406	22,2	2	8	68 237	30	3,4	–	–	2	149 420
Średnie duże (SC)	50 – 100	6	4	415 771	20,8	1	4	64 576	28	3,2	–	–	1	141 036
DUŻY RYNEK PRACY (D)	100 – 200 tys.	3	2	343 659	17,2	–	–	–	–	–	–	–	–	–
BARDZO DUŻY RYNEK PRACY i więcej (BD)	200 tys. i więcej	1	1	275 615	13,8	–	–	–	–	–	–	–	–	–
RAZEM	–	167	100	2 001 754	100	25	100	228 862	100		14	3	8	640 076

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ryc. 3.1 Klasy wielkościowe lokalnych rynków pracy w subregionie rybnickim w 2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ryc. 3.2. Klasyfikacja lokalnych rynków pracy na podstawie pracujących w 2010 r. w podregionie rybnickim

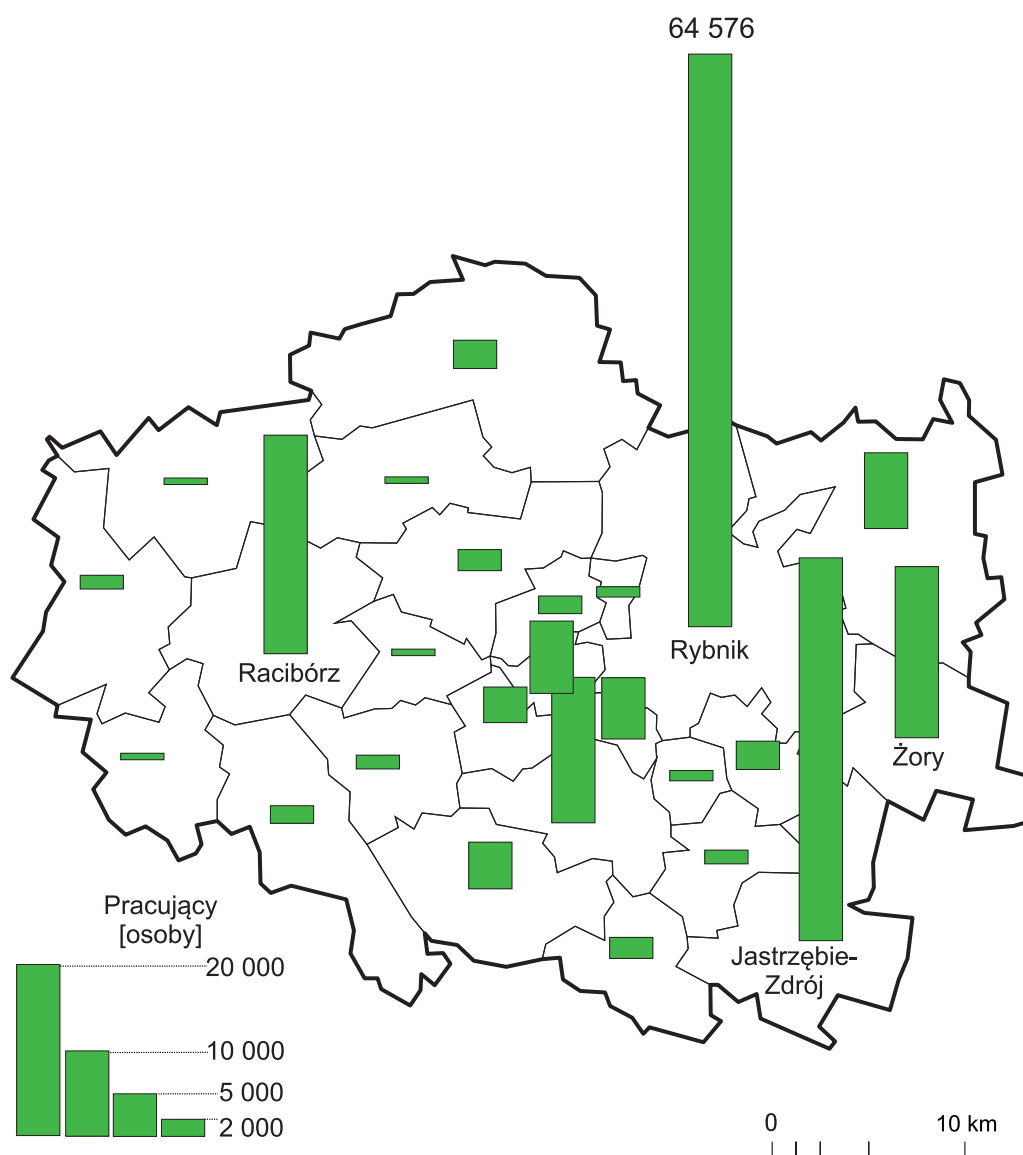
Źródło: opracowanie własne

Tab. 3.2. Rynki pracy według klas wielkościowych w podregionie rybnickim w 2010 r.

Klasa	Pod- klasa	Powiat	Typ gminy	Nazwa gminy	Pracujący ogółem	Liczba mieszkańców	Odsetek pracujących	Ludność w wieku produkcyjnym pow. 17 lat	Pracujący na 1000 mieszkańców	Pracujący na 1000 osób w wieku produkcyjnym
M	Aa	RAC	w	RUDNIK	810	5 150	0,4	3 308	197	307
M	Aa	RAC	w	KORNOWAC	905	4 940	0,4	3 179	215	334
M	Aa	RAC	mw	KRZANOWICE	913	5 963	0,4	3 949	173	262
M	A	RAC	w	NĘDZA	1 018	7 238	0,4	4 846	156	234
M	A	WODZ	w	MARKLOWICE	1 040	5 368	0,5	3 273	208	340
M	A	RYB	w	JEJKOWICE	1 066	3 938	0,5	2 579	282	430
M	A	WODZ	w	LUBOMIA	1 659	8 090	0,7	5 269	217	334
M	A	WODZ	w	MSZANA	1 722	7 306	0,8	4 680	260	406
M	A	RAC	w	PIETROWICE WIELKIE	1 804	7 070	0,8	4 615	282	432
M	A	RYB	w	GASZOWICE	2 112	9 071	0,9	5 849	246	381
M	A	RAC	w	KRZYŻANOWICE	2 200	11 433	1,0	7 497	209	319
M	A	RYB	w	LYSKI	2 426	9 465	1,1	6 169	278	426
M	A	WODZ	w	GODÓW	2 454	13 028	1,1	8 420	203	314
M	B	RYB	w	ŚWIERKLANY	3 126	11 637	1,4	7 481	278	433
M	B	RAC	mw	KUŹNIA RACIBORSKA	3 261	12 191	1,4	7 994	277	422
M	B	WODZ	m	PSZÓW	4 137	14 447	1,8	9 351	291	450
M	C	WODZ	w	GORZYCE	5 401	20 365	2,4	12 941	277	437
M	C	WODZ	m	RADLIN	7 020	18 115	3,1	11 642	389	605
M	C	WODZ	m	RYDUŁTOWY	8 386	22 096	3,7	14 372	381	586
M	C	RYB	mw	CZERWIONKA-LESZCZYNY	8 604	41 144	3,8	27 287	215	324
S	A	WODZ	m	WODZISŁAW ŚLĄSKI	16 536	49 427	7,2	31 661	340	531
S	A	m.n.p.	m	ŻORY	19 449	62 138	8,5	42 947	317	459
S	B	RAC	m	RACIBÓRZ	24 890	56 798	10,9	34 657	442	725
S	B	m.n.p.	m	JASTRZĘBIE-ZDRÓJ	43 347	92 622	18,9	59 278	474	741
S	C	m.n.p.	m	RYBNIK	64 576	141 036	28,2	93 136	460	696
Razem					228 862	640 076	100,0	416 380	358	550

m.n.p. – miasta na prawach powiatu

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

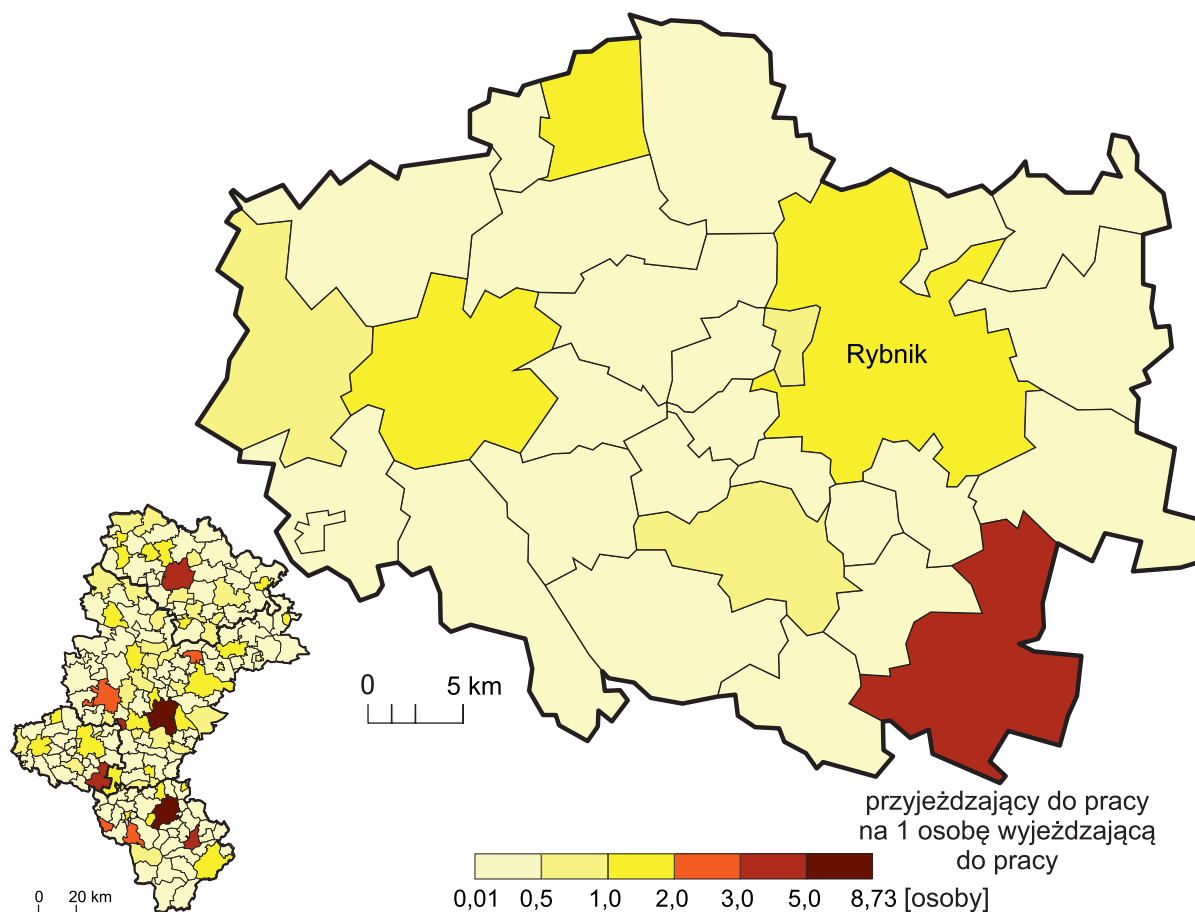

Ryc. 3.3. Liczba pracujących według gmin w podregionie rybnickim w 2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

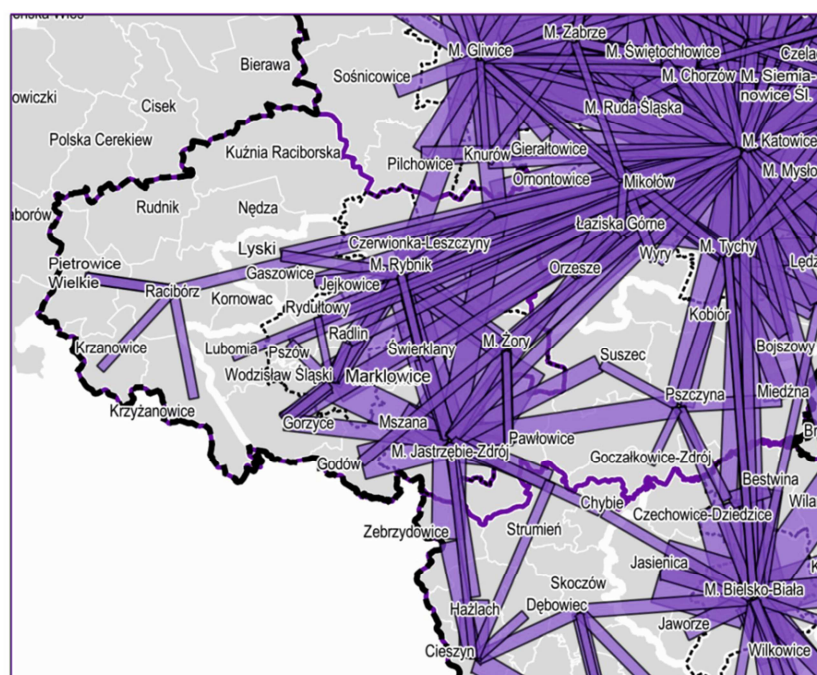
3.1.2. ODDZIAŁYWANIE RYNKÓW PRACY

Atrakcyjne rynki tworzą miejsca pracy zarówno dla ludności autochtonicznej, jak również posiłkują się zasobami siły roboczej z innych obszarów. Z drugiej strony nawet z ośrodków rozwojowych część osób wyjeżdża do pracy na zewnątrz, co może wynikać chociażby ze specyfiki pracy. Rynek pracy nie jest zrejonizowany i granice administracyjne nie są tutaj żadnym ograniczeniem. W efekcie można określić liczbę osób przyjeżdżających do danej gminy do pracy oraz wyjeżdżających za pracę. W oparciu o tą relację można wyznaczyć iloraz, który pozwala identyfikować ośrodki napływowe, oraz gminy z których ludność wyjeżdża do pracy.

Ryc. 3.4. Liczba osób przyjeżdżających do pracy przypadająca na 1 osobę wyjeżdżającą do pracy wg gmin w podregionie rybnickim w 2006 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ryc. 3.5. Kierunki i natężenie powiązań w zakresie dojazdów do pracy powyżej 250 osób

Źródło: *Analiza powiązań funkcjonalnych na obszarze województwa śląskiego*, 2012, s. 87.

W 2006 r. na 25 gmin podregionu rybnickiego zdecydowana większość bo aż 22 jednostki cechowały się niekorzystnym ilorazem przyjeżdżających do wyjeżdżających do pracy. W gronie liderów z ilorazem powyżej 1 zalicza się tylko gminy Jastrzębie-Zdrój, Rybnik i Racibórz (ryc. 3.4). Ponadto napływowy charakter ma obszar miasta Kuźnia Raciborska, przy czym jako gmina wykazuje przewagę liczby wyjeżdżających nad przyjeżdżającymi do pracy. Pozostałe lokalne rynki pracy nie posiadają takiej strefy oddziaływania, co w efekcie zmusza mieszkańców tych gmin do wyjeżdżania za pracę na stałe lub migracji wahadłowych. Niestety taki rozkład, świadczy o słabym i nierównomiernym dostępie przestrzennym miejsc pracy.

Wyraźnie przyciągającym rynkiem jest Jastrzębie-Zdrój, które z ilorazem na poziomie 4,6 jest dominującym w skali oddziaływania rynkiem pracy podregionu. Iloraz odnotowany w tym mieście jest trzecią wartością w województwie, po Katowicach i Bielsku-Białej. Potwierdza się to również w strefie dojazdów do pracy. Najśłabszą skalą oddziaływania wyróżnia się gmina Gaszowice z ilorazem na poziomie 0,09.

Taki stan rzeczy generuje potoki dojeżdżających do pracy. Potwierdzają to badania prowadzone przez Urząd Marszałkowski w Katowicach, wskazujące na silne powiązania podregionu z miastami konurbacji katowickiej. Z kolei Jastrzębie-Zdrój skupia potoki dojeżdżających do pracy z podregionu bielskiego i tyskiego (ryc. 3.5). Niestety wskazuje to na słabość tego zespołu miejskiego, który zamiast przechwytywać i koncentrować strumienie dojazdów do pracy, wykazuje raczej charakter regionu „podpiętego” pod subregion centralny. Podregion funkcjonalnie związany jest zarówno z powiatem pszczyńskim jak i cieszyńskim. Relacje te generowane są przez związki komunalne, w tym m.in. z zakresu transportu (Sitek, 2011).

3.2. DYNAMIKA ZMIAN ORAZ POZIOM WAHAŃ LICZBY PRACUJĄCYCH

Podstawę badań stanowiły dane dotyczące pracujących w gminach podregionu w latach 2000–2010. Pierwszy poziom analizy stanowiły informacje dotyczące średniorocznego tempa zmian liczby pracujących w badanych latach. Informację tą zestawiono z poziomem wahań, które były odnotowywane w badanym okresie. Miernik ten służy do oceny stabilności rynku pracy a także do wykrycia bardziej dynamicznych procesów zachodzących w obrębie badanych

rynków. Na tym etapie uwzględniono wartość bezwzględną zmian niezależnie czy zmiana miała charakter dodatni czy ujemny.

Zestawienie tych dwóch elementów pozwala wskazać gminy o korzystnych lub niekorzystnych tendencjach na rynku pracy, porządkując je równocześnie pod kątem wielkości wahań.

Gminne rynki pracy podregionu rybnickiego wykazują znaczne zróżnicowanie. Najbardziej dynamiczne zmiany zachodziły w Jastrzębiu-Zdroju, gdzie skumulowane wahania wyniosły 92,5%. Znaczne zmiany dotyczyły również gminy Jejkowice (84,4%) i Rybnik (75,7%). Najbardziej stabilnym rynkiem pracy był Racibórz, który odnotował łącznie zmiany na poziomie 16,2% (tab. 3.3). Trudno wskazać regułę pokazującą zależność wielkości wahań od skali ośrodka. Pewnym zaskoczeniem jest bardzo duża zmienność dwóch największych rynków pracy czyli Rybnika oraz Jastrzębia-Zdrój.

Tab. 3.3. Podział gmin i powiatów podregionu rybnickiego według średniorocznego tempa zmian liczby pracujących oraz sumy wahań w latach 2000–2010

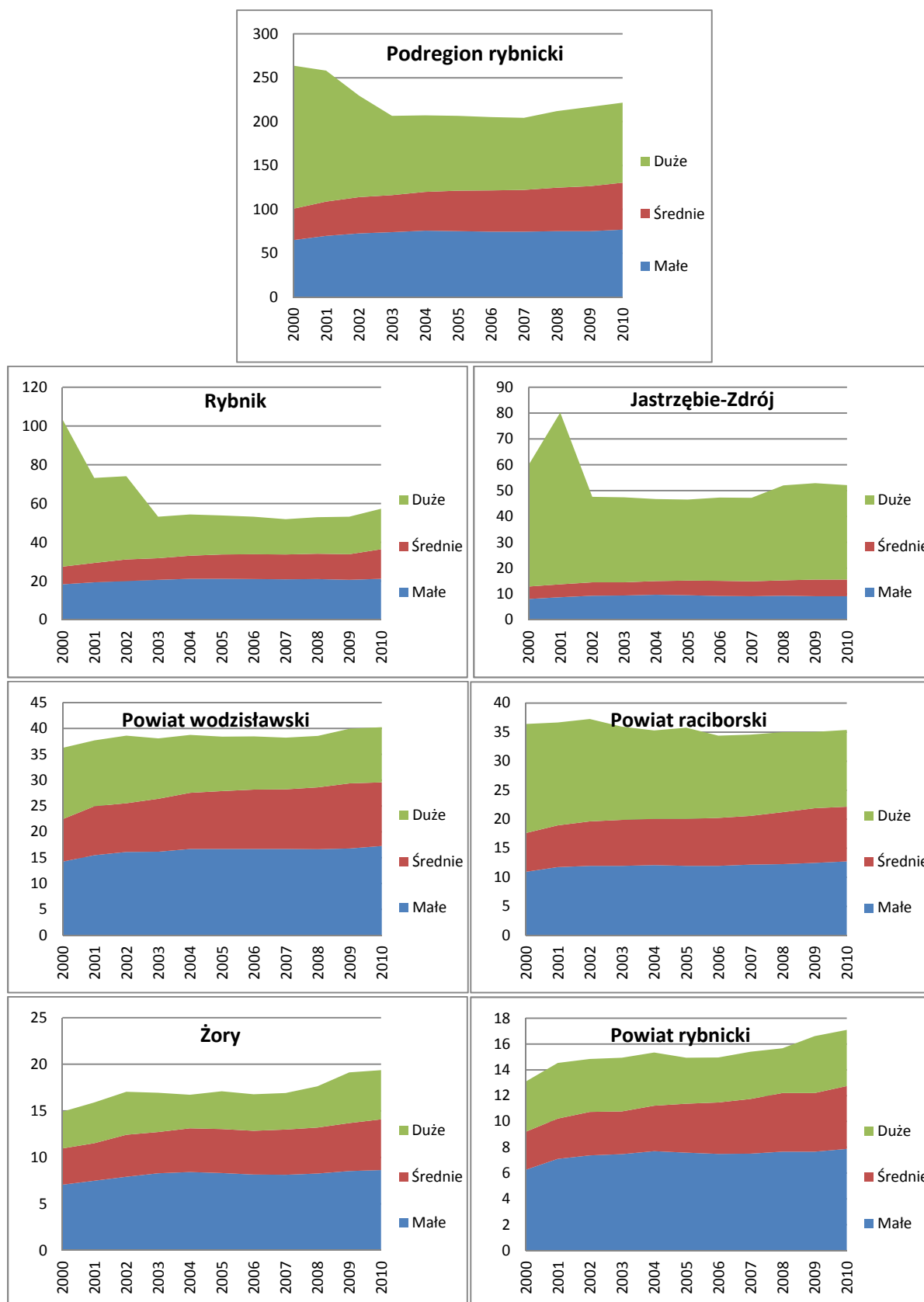
Tempo zmian Suma wahań	Powyżej 4%	2–4%	1–2%	0–1%	0 – -2%	Poniżej -2%
Pow. 80%		Jejkowice			Jastrzębie-Zdrój	
60–80%	Gaszowice Lyski Marklowice Lubomia					Pietrowice Wielkie Rybnik
40–60%	Godów Mszana	Świerklany Nędza Gorzyce		Kuźnia Raciborska Krzanowice		
30–40%		Kornowac Żory <i>Powiat rybnicki</i>	Krzyżanowice Pszów			
10–30%			Rudnik Czerwionka-Leszczyny <i>Powiat wodzisławski</i>	Rydułtowy Wodzisław Śląski	Racibórz Radlin <i>Powiat raciborski</i>	

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS (baza REGON)

W ciągu badanych 11 lat najkorzystniejsze zmiany wyrażające się średniorocznym przyrostem miejsc pracy odnotowano na rynku pracy gminy Gaszowice (6,6%) i Godów (5,0%), zaś najgorzej wypada Rybnik (-5,7%) i Pietrowice Wielkie (-2,0%). Spadek liczby miejsc pracy zanotowano jeszcze w Radlinie (-1,7%), Jastrzębiu-Zdroju (-1,4%) i Raciborzu (-0,7%). Łącznie niepokojące zmiany ubytku miejsc pracy odnotowano w 5 gminach.

Największy rynek pracy podregionu – Rybnik, w którym zlokalizowanych jest 26% wszystkich miejsc pracy badanego podregionu, odnotował ubytek przeszło 46 tys. miejsc pracy. Równie silna ale nie tak dramatyczna redukcja miejsc pracy miała miejsce w Jastrzębiu-Zdrój, gdzie ubyło 7,6 tys. miejsc pracy. W efekcie wielkość rynku pracy obu miast bardzo się wyrównała, a różnica między nimi wynosi mniej niż 10%.

W podregionie rybnicki w 2000 r. pracowało 263,7 tys. osób, zaś w 2010 r. pracujących było 221,6 tys. osób, co wyraża się łącznym ubytkiem miejsc pracy na poziomie 42,1 tys. osób (dane z bazy REGON bez rolnictwa). Tendencje spadkowe odnotowano przede wszystkim w latach 2001–2003. W latach 2003–2007 liczba pracujących przybrała charakter linii horyzontalnej. Nieznaczne ożywienie odnotowano w latach 2007–2010, jednak dynamika tego wzrostu nie zrekompensowała strat z początku XXI wieku (ryc. 3.6). W skali powiatów najkorzystniejsza sytuacja miała miejsce w powiecie rybnickim i Żorach, gdzie wystąpił średnioroczny wzrost na poziomie 2,7%. Nieco gorzej ale też z pozytywnym wynikiem wypadł powiat wodzisławski z wynikiem 1,1%. Negatywne tendencje szczególnie w latach 2000–2003 odnotowano na dwóch podstawowych rynkach: Rybnika i Jastrzębia-Zdroju. Regres miejsc pracy wystąpił jedynie w grupie dużych firm, niestety zaważył on negatywnie na ogólnej zmianie liczby miejsc pracy.

Ryc. 3.6. Liczba pracujących w tysiącach osób według wielkości podmiotu w podregionie rybnickim w latach 2000–2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (baza REGON)

3.3. SPOŁECZNO-GOSPODARCZE SKŁADOWE RYNKU PRACY

3.3.1. AKTYWNOŚĆ GOSPODARCZA MIESZKAŃCÓW PODREGIONU

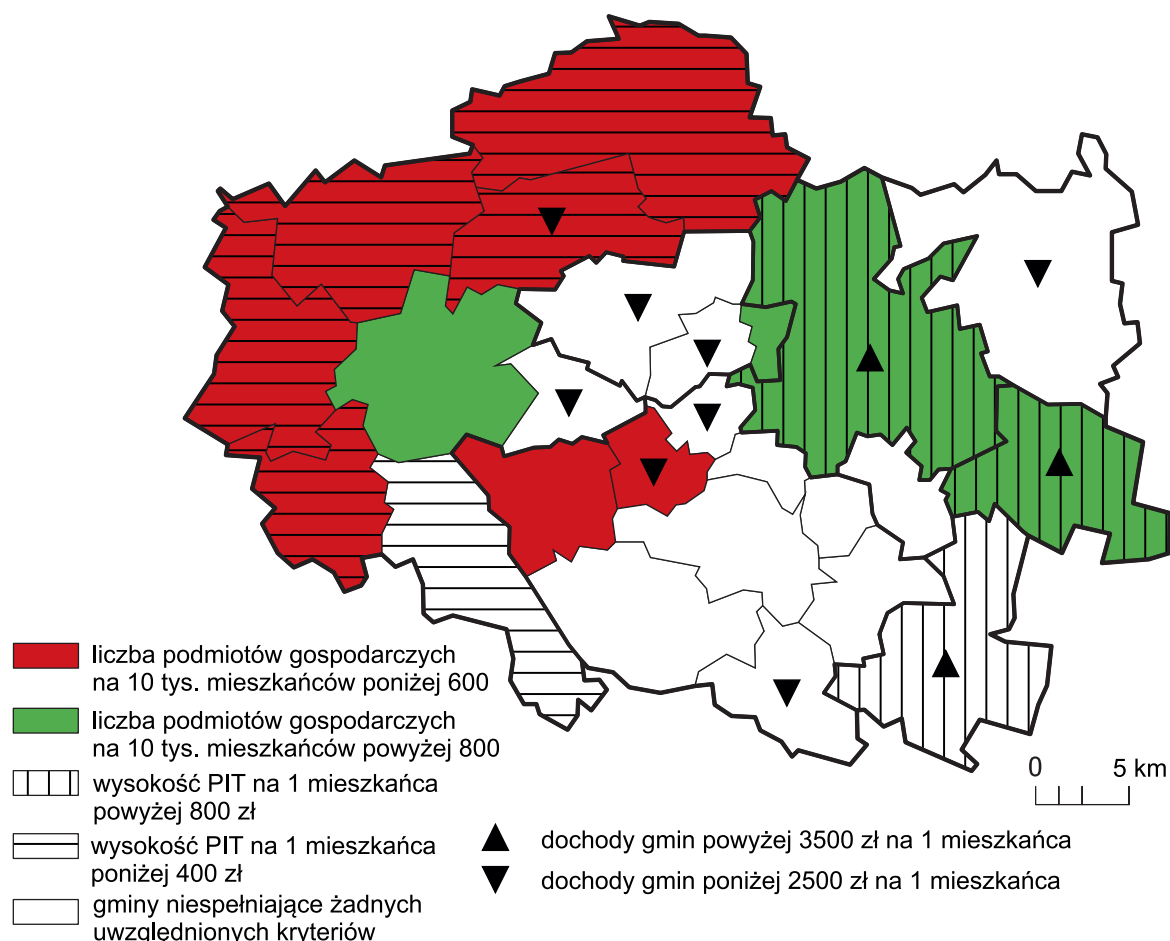
Stronę popytową rynku pracy stanowią podmioty gospodarcze. Sama wartość bezwzględna firm została już omówiona w rozdziale 2. Na potrzeby klasyfikacji rynków pracy przyjęto w tej sytuacji wskaźnik nasycenia, prezentujący liczbę podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców. Jest to ważny parametr gospodarki regionu, wskazujący również na aktywność gospodarczą społeczeństwa.

Podregion rybnicki na tle województwa prezentuje wartości wyraźnie najniższe. Na 10 tys. mieszkańców przypadają tutaj 754 podmioty, a w drugim w kolejności podregionie bytomskim 888, przy średniej wojewódzkiej wynoszącej 958. Równorzędnymi liderami w podregionie są miasta Rybnik i Racibórz, wykazujące przeszło 900 firm na 10 tys. mieszkańców, co i tak jest wartością niższą niż poziom średniej wojewódzkiej. Kolejne miejsca zajmują Żory i Jejkowice. Skrajnie niskie wartości aktywności gospodarczej charakterystyczne są dla gmin powiatu raciborskiego, z minimum przypadającym na gminę Krzanowice (436 podmiotów na 10 tys. mieszkańców). Słabo wypada Jastrzębie-Zdrój, gdzie odnotowano tylko 640 podmiotów na 10 tys. mieszkańców, co jest wartością najniższą w grupie miast na prawach powiatu w całym województwie.

Zasadniczą składową liczby podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców jest aktywność gospodarcza osób fizycznych, gdyż tworzą one z reguły dużą liczbę podmiotów małych a właściwie tzw. mikrofirm. Dominacja dużych przedsiębiorstw, tworzących znaczną liczbę miejsc pracy (rozdział 2), powoduje ograniczenie indywidualnej działalności. Sytuacja nie wymusza kreatywności ludności, a model utrzymania rodziny opiera się na pracy najmniej. Najlepszym przykładem tej sytuacji jest Jastrzębie-Zdrój, które jako ośrodek rozwinęło się w szybkim tempie w oparciu o masowe zatrudnienie w kopalniach. Nieco lepiej pod tym kątem wypadają miasta o dłuższej tradycji jak Żory czy Rybnik, wyróżniające się większym udziałem usług. Reasumując główną przyczyną bardzo niskiej aktywności gospodarczej jest przemysłowo-rolniczy charakter podregionu. Sektor usługowy jest skromnie reprezentowany, a w głównej mierze jest on generatorem małych podmiotów gospodarczych.

W świetle aktywności gospodarczej pokazano również obszary o najwyższej i najniższej wartości podatku PIT przypadającej na 1 mieszkańca. Miarę tą można uznać za miernik poziomu dochodów ludności. Zdecydowanie najwyższy poziom podatku PIT na 1 mieszkańca przypadął w Rybniku (871 zł), Jastrzębiu-Zdroju

(816 zł) i Żorach (813 zł). Tylko te trzy miasta uzyskują wpływy powyżej średniej wojewódzkiej która wynosi 775 zł. Najgorsze wyniki poniżej 300 zł na 1 mieszkańca odnotowano w Pietrowicach Wielkich i gminie Rudnik (ryc. 3.7). Różnica pomiędzy Rybnikiem a Rudnikami w wielkości wpływów z PIT per capita jest 4-krotna.

Ryc. 3.7. Liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w świetle wysokości podatku PIT na 1 mieszkańca oraz poziomu dochodów gminy w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rysuje się pewien związek pomiędzy wysokością podatku PIT na 1 mieszkańca a liczbą podmiotów na 10 tys. mieszkańców. Zależność ta dostrzegalna jest przestrzennie, jak również potwierdza ją współczynnik korelacji na poziomie 0,63, wskazując na silną zależność wprost proporcjonalną. Oznacza to, że gminy wykazujące na swym terenie wyższą aktywność gospodarczą mają zarazem większe wartości podatku PIT na 1 mieszkańca.

Uzupełniającą informacją jest poziom dochodów gminy na 1 mieszkańca w 2011 r. Jak się okazuje rozkład przestrzenny generalnie nawiązuje do konfiguracji liczby podmiotów oraz wysokości podatku PIT na 1 mieszkańca. Najwyższe wpływy

per capita w 2011 r. odnotowano w Rybniku (4494 zł) i Jastrzębiu-Zdroju (4011 zł). W przedziale 3500–4000 zł mieszają się ponadto Marklowice i Żory. Gmina Marklowice jest często przedstawiana jako przykład samorządu o korzystnej podstawie dochodowej bazującej na wpływach z funkcjonujących na jej terenie kopalni.

Najskromniejszą bazę dochodową miały gminy Pszów i Gaszowice. Okazuje się, że silnie zróżnicowane są mniejsze gminy powiatu rybnickiego i wodzisławskiego pod względem poziomu dochodów. Sąsiadujące ze sobą jednostki mogą wykazywać znaczne różnice. Podstawą sukcesu jest z reguły fakt funkcjonowania dużego podmiotu z branży przemysłowej.

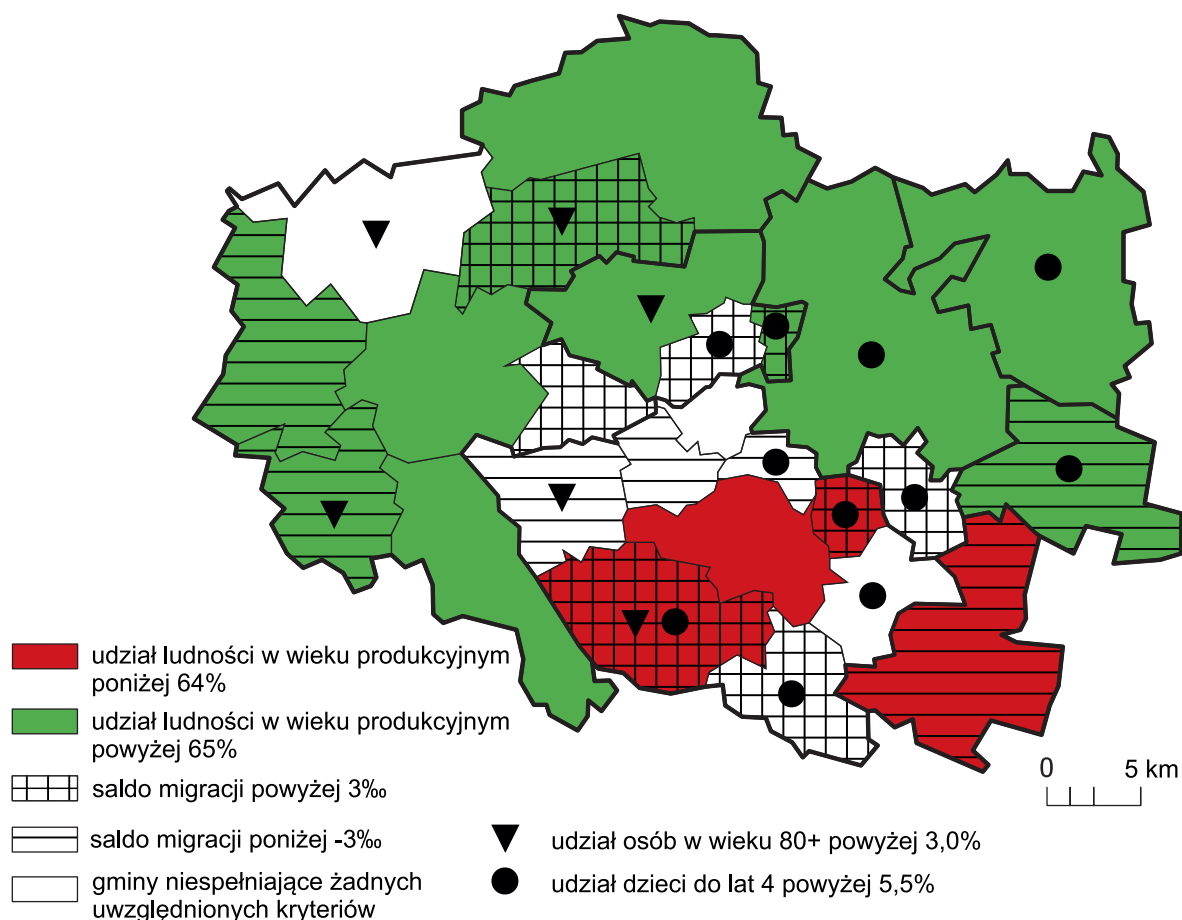
3.3.2. RYNEK PRACY W ŚWIELE RUCHLIWOŚCI PRZESTRZENNEJ ORAZ STRUKTURY WIEKU LUDNOŚCI

Znaczący wpływ na rynek pracy ma ruchliwość przestrzenna ludności oraz struktury wieku. Saldo migracji jest wyrazem postrzegania atrakcyjności danego obszaru. Ważnym powodem migracji jest chęć podjęcia lub poszukiwania pracy. Niemniej jednak, współcześnie saldo migracji może być – a w dużej mierze jest – odbiciem efektu procesów suburbanizacji.

Rozkład przestrzenny wskazuje na koncentrację gmin o wyraźnie dodatnim saldzie migracji w obrębie terenów wiejskich powiatu wodzisławskiego oraz rybnickiego. Wszystkie miasta powiatowe w 2011 r. wykazują ubytek migracyjny przy czym największy dotyczy Jastrzębia-Zdrój (-7,6‰) i Żor (-5,2‰). Rekordowo wysoki emigracyjny charakter wykazała gmina Pietrowice Wielkie (-13,1‰). Pozytywne saldo migracji odnotowują przede wszystkim gminy wiejskie. Najlepiej wypadają południowe gminy przygraniczne takie jak Godów (11,8‰) i Gorzyce (9,8‰).

Duże miasta podregionu wykazujące ujemne saldo migracji są źródłem migrantów do sąsiednich gmin (szerzej w rozdziale 1). Żle o stanie rynku pracy świadczy wysokie ujemne saldo migracji w peryferyjnie położonych obszarach powiatu raciborskiego (ryc. 3.8).

Oprócz wspomnianych już migracji drugą istotną składową są elementy struktury wieku. Wyrazem potencjału zasobów pracy jest liczba ludności w wieku produkcyjnym. Najniższy udział ludności w tym wieku notowany jest w Markłowicach 60,8%, zaś wartość najwyższa dotyczy gminy Żory 68,0%.

Ryc. 3.8. Klasyfikacja gmin w zakresie procesów migracji oraz struktur wieku ludności w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Zasadniczo gminy o najkorzystniejszym wysokim udziale ludzi w wieku produkcyjnym obejmują obszary północne i zachodnie podregionu, zaś najmniej korzystnie wypada południowo-wschodnia część obszaru. Podregion rybnicki wykazuje udział ludności w wieku produkcyjnym na poziomie 65,1% i jest to wartość wyższa niż średnia dla województwa śląskiego i Polski.

Ważnym elementem wpływającym na możliwość podjęcia pracy jest tzw. grupa osób zależnych, wymagających stałej opieki i wsparcia. Należą do tej grupy dzieci oraz osoby starsze. Przyjęto, że podstawę oceny będzie stanowić grupa dzieci w wieku 0–4 lata oraz osoby w wieku powyżej 80 roku życia. Nie podlega raczej dyskusji potrzeba sprawowania opieki nad dziećmi do lat 4, natomiast stan osób w wieku 80+ może być różny i niekoniecznie wymagają one stałej opieki. Założono jednak, że wyższy udział osób w tej kategorii wiekowej zwiększa prawdopodobieństwo wystąpienia takiej potrzeby.

W grupie 25 gmin podregionu rybnickiego, 11 kwalifikowało się do kategorii, gdzie udział dzieci do lat 4 jest wyższy niż 5,5%, zaś 6 jednostek spełniało kryterium

udziału osób w wieku 80+ powyżej 3,0%. Gmina Gorzyce jako jedyna spełniała oba kryteria z udziałem dzieci na poziomie 5,7% i osób starszych 3,2%.

Gminy z wyższym udziałem dzieci do lat 4 generalnie koncentrują się w powiecie rybnickim i wodzisławskim. Najwyższy udział dzieci do lat 4 dotyczy gminy Mszana i wynosi 6,5%. Z większych ośrodków miejskich, sporym udziałem dzieci wyróżniają się Żory (6,1%). Podregion rybnicki wraz z podregionem bielskim i tyskim wyróżnia się najwyższym odsetkiem dzieci do lat 4.

Z kolei gminy o wysokim udziale osób starszych skupione są w powiecie raciborskim i wodzisławskim. Najwyższy udział ludzi w wieku 80+ zanotowano w gminie Rudnik (3,5%), najmniejszy zaś w Żorach jedynie 1,5%. Najwyższe sumaryczne obciążenie łącznie oboma kategoriami wieku występuje w gminie Marklowice (9,2%) i Pszów (9,1%).

Ze względu na trwający proces starzenia się społeczeństwa warto zwrócić uwagę na strukturę wiekową ludności. Jest to również podstawa do rekomendowania działań wsparcia osób mających pod opieką takie osoby. Może się okazać, że na pewnych obszarach spora grupa ludzi w wieku produkcyjnym zostanie dezaktywizowana zawodowo, z powodu potrzeby sprawowania opieki. Wydaje się też zasadna oddzielna analiza tych dwóch grup wiekowych, gdyż wsparcie i potrzeby są uzależnione od wieku. Patrząc z drugiej strony na to zagadnienie można przyjąć, że grupy osób w tym wieku, będą generować popyt na usługi opiekuńcze co nie jest bez znaczenia dla rynku pracy.

3.3.3. POZIOM WYNAGRODZEŃ

Wynagrodzenia są nieodłącznym elementem wymiaru rynku pracy, gdyż już kodeks pracy określa że świadczenie pracy jest czynnością odpłatną. Wysokość płac jest też naturalnym czynnikiem osiągania równowagi na rynku pracy, wzmagając podaż pracy i hamując popyt na nią w sytuacji wyższych wynagrodzeń. Płaca jako zasadniczy motyw podjęcia pracy, często jest powodem rozbieżności pomiędzy stronami rynku pracy. Pomiedzy stopą bezrobocia a wynagrodzeniami w skali województwa śląskiego ma miejsce średnia zależność odwrotnie proporcjonalna na poziomie -0,36, co świadczy o tym że wyższa stopa bezrobocia częściowo wpływa na niższy średni poziom wynagrodzeń.

Podregion rybnicki należy do miejsc o jednym z najwyższych i najbardziej zróżnicowanym poziomie płac w województwie śląskim. Jako podregion zajmuje 2 miejsce w województwie ustępując jedynie podregionowi katowickiemu. Dominujące pod względem wysokości są zarobki w Jastrzębiu-Zdrój. Ich wysokość

na poziomie 6,3 tys. daje najwyższy wynik w województwie i w kraju. Stanowi to 174% średniej krajowej i 167% średniej wojewódzkiej. Jastrzębie-Zdrój zawdzięcza tak wysokie wynagrodzenia sekcji *górnictwo*, w której według GUS przeciętne wynagrodzenie to kwota 6,6 tys. zł w 2011 roku.

Kolejne cztery powiaty wykazują raczej porównywalną wysokość wynagrodzeń wahającą się od 3079 zł w Żorach do 3353 zł w Rybniku. Odpowiednio wyniki te są poniżej średniej krajowej i wojewódzkiej.

Zdecydowanie najsłabszym pod względem wynagrodzeń jest powiat wodzisławski, który z wartością 2725 zł, zajmuje przedostatnie miejsce w wojewódzkie (przed powiatem kłobuckim). Wynagrodzenia w tym powiecie stanowią 75% średniej krajowej i 72% średniej wojewódzkiej. Słabo w kategorii miast na prawach powiatu wypada Rybnik i Żory. Zajmują one odpowiednio 9 i 17 miejsce w gronie 19 tego typu jednostek w regionie. Reasumując ogólnie wysokie wynagrodzenia są efektem działalności przemysłu wydobywczego i najsilniej rzutują na całokształt płac w podregionie.

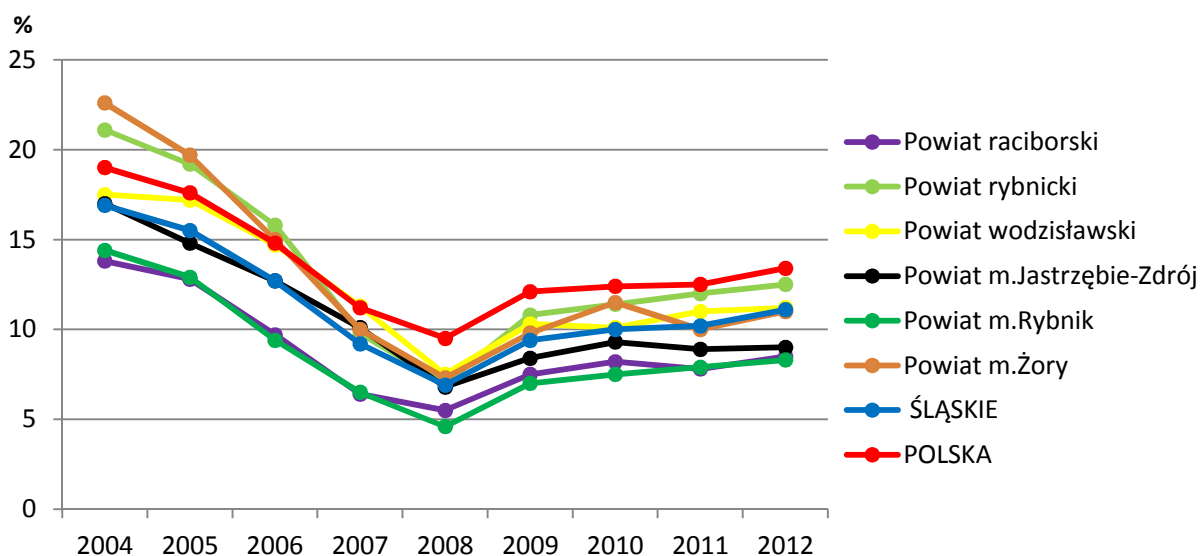
Realnie poziom wynagrodzeń oceniony na podstawie prowadzonych badań ankietowych jest znacznie niższy, a blisko 95% pracujących zarabia do 2500 zł. Badania ankietowe wskazują też 5,3% udziału wynagrodzeń w przedziale 5–7 tys. złotych. Ze względu na wielkość próby nie można na tej podstawie wyciągać daleko idących wniosków, ale występowanie takich wskazań w ankiecie potwierdza tą prawidłowość. Warto dodać, że poziom płac w Jastrzębiu-Zdrój jest adekwatny do rzeczywistości, gdyż opiera się on o dane z dominującego podmiotu, mającego największy udział w rynku. Udział pracujących w innych sekcjach jest stosunkowo niewielki.

3.4. IDENTYFIKACJA SPECYFICZNYCH PROBLEMÓW BEZROBOCIA

W świetle danych średniorocznych za 2012 rok stopa bezrobocia w podregionie rybnickim należy do najniższych w województwie śląskim. Najwyższa wartość przypada na powiat rybnicki i wynosi 12,5%. Niewiele korzystniej wypada powiat wodzisławski z wynikiem 11,2%. Najkorzystniej przedstawia się Rybnik z bezrobociem na poziomie 8,3%. Kolejne miejsca zajmuje powiat raciborski oraz Jastrzębie-Zdrój. Jednostki te lokują się w pierwszej dziesiątce powiatów o najniższej stopie bezrobocia, odpowiednio na miejscach 8, 9 i 10. Na podregion rybnicki przypadało przeszło 21,0 tys. osób bezrobotnych, co stanowiło 9,8% ogółu tej grupy ludzi w województwie śląskim (stan na 31.03.2013).

Powyższe dane upoważniają do zaliczenia podregionu rybnickiego do obszarów niskiego, lub jak to ma miejsce w przypadku powiatu rybnickiego i wodzisławskiego do średniego zagrożenia bezrobociem. Z spośród 25 gmin podregionu 17 jednostek wykazywało dodatkowo niekorzystne struktury bezrobocia (tab. 3.4). Generalnie gminy położone w powiecie wodzisławskim można uznać za obszary niespecyficznego bezrobocia. Miasto Rybnik mimo, że posiada najniższą stopę bezrobocia cechuje się niekorzystnymi strukturami bezrobocia.

Przebieg wysokości stopy bezrobocia odpowiada tendencjom ogólnowojevodzkim jak i krajowym, co przekłada się na spadek bezrobocia w okresie od 2004 do 2008 roku a następnie jego wzrost w latach 2008–2012 (ryc. 3.9). Wszystkie tutejsze powiaty wypadają lepiej niż średnia krajowa, a 3 z 5 powiatów mają wynik korzystniejszy od średniej wojewódzkiej.

Ryc. 3.9. Wysokość stopy bezrobocia w powiatach podregionu rybnickiego w latach 2004–2012 na tle województwa śląskiego i Polski

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Zastosowany podstawowy miernik podziału gmin jest pochodną stopy bezrobocia. Dokładnie rzecz biorąc wskaźnik bezrobocia rejestrowanego informuje o liczbie osób bezrobotnych na 100 osób w wieku produkcyjnym. Nie należy go mylić z powszechnie stosowaną stopą bezrobocia, która dostępna jest dopiero od poziomu powiatu i wyraża stosunek liczby bezrobotnych do ludności aktywnej zawodowo (bezrobotni + pracujący). Stopę bezrobocia rejestrowanego obliczono jako stosunek liczby bezrobotnych zarejestrowanych do liczby cywilnej ludności aktywnej zawodowo (ogółem oraz danej grupy), tj. bez osób odbywających czynną służbę wojskową oraz pracowników jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego.

Tab. 3.4. Specyfika bezrobocia w gminach podregionu rybnickiego

Klasa	Jednostka terytorialna	Wskaźnik bezrobocia rejestrowanego*)	Udział osób pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy	Udział osób z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym	Udział osób w wieku 55+	Udział bezrobotnych kobiet
			%	%	%	%
A	Jejkowice	11,1	26,7%	22,9%	6,3%	66,0%
B	Jastrzębie-Zdrój	6,9	28,0%	29,4%	6,6%	61,2%
	Wodzisław Śląski	6,6	24,3%	25,7%	9,5%	61,7%
	Rydułtowy	6,1	30,4%	28,5%	9,9%	60,4%
	Radlin	5,9	24,1%	28,9%	7,0%	63,5%
	Pszów	5,8	29,9%	28,8%	8,2%	59,2%
	Gorzyce	5,4	21,3%	26,0%	6,9%	59,9%
	Rybnik	5,4	24,9%	30,3%	10,5%	63,2%
	Rudnik	5,2	28,5%	39,5%	13,4%	63,4%
	Czerwionka-Lesz.	5,1	27,4%	35,4%	10,9%	59,0%
	Racibórz	5,0	28,0%	32,3%	15,1%	56,7%
	Lubomia	5,0	27,6%	18,4%	8,4%	62,5%
	Żory	5,0	18,2%	26,4%	12,2%	61,6%
C	Godów	4,9	30,0%	20,0%	9,1%	65,9%
	Marklowice	4,7	20,4%	20,4%	9,9%	61,8%
	Kuźnia Raciborska	4,6	31,9%	27,8%	11,1%	55,9%
	Nędza	4,2	28,2%	29,6%	9,7%	58,7%
	Mszana	4,2	27,9%	14,7%	9,6%	65,5%
	Kornowac	4,0	22,8%	22,8%	8,7%	57,5%
	Krzyżanowice	4,0	33,9%	28,9%	10,2%	59,5%
	Krznanowice	3,9	34,6%	30,1%	13,1%	56,9%
	Świerklany	3,9	26,0%	24,0%	8,4%	68,6%
	Lyski	3,7	20,4%	23,5%	5,8%	58,4%
	Pietrowice Wielkie	3,5	30,8%	28,9%	13,8%	58,5%
	Gaszowice	2,0	25,4%	27,1%	8,5%	71,2%
Statystyka	Max	11,1	34,6%	39,5%	15,1%	71,2%
	Min	2,0	18,2%	14,7%	5,8%	55,9%
	Rozpiętość	9,1	16,4%	24,8%	9,9%	15,3%
	Kwartył 1	4,0	24,3%	23,5%	8,4%	58,7%
	Mediana	5,0	27,6%	27,8%	9,6%	61,2%
	Kwartył 3	5,4	29,9%	29,4%	10,9%	63,4%
ŚLĄSKIE		7,5	31,1%	27,6%	13,1%	52,3%
POLSKA (2012 r.)		8,7	35,4%	27,3%	12,5%	51,4%

Pola zakolorowane oznaczają wielkości zaznaczone na ryc. 3.10.

Gminy uporządkowano wg malejącej wartości wskaźnika bezrobocia rejestrowanego.

*) – stosunek procentowy liczby zarejestrowanych bezrobotnych do liczby ludności w wieku produkcyjnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i WUP Katowice, stan danych 31.03.2013 rok

Stopę bezrobocia podaje się z uwzględnieniem pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie (będących składową cywilnej ludności aktywnej zawodowo) wyznaczonych na podstawie wyników: od 2004 r. do listopada 2010 r. – Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 oraz Powszechnego Spisu Rolnego 2002, a od grudnia 2010 r. – Powszechnego Spisu Rolnego 2010 r. (GUS, *www.stat.gov.pl*). Biorąc pod uwagę fakt trudności z określeniem liczby pracujących, wskaźnik bezrobocia rejestrowanego może okazać się miarą bardziej precyzyjną.

Zasadniczy rozkład przestrzenny wymiaru bezrobocia wyrażonego wskaźnikiem bezrobocia rejestrowanego wykazuje dosyć nieuporządkowany obraz (ryc. 3.10). Zachodnia część podregionu, obejmująca głównie powiat raciborski wykazuje sytuację najkorzystniejszą pod kątem wskaźnika bezrobocia rejestrowanego, przy czym wiele charakterystyk strukturalnych na tym terenie jest zaburzonych. Prawdopodobnie może wiązać się to z faktem większego udziału pracujących w rolnictwie. Środkowa i wschodnia część podregionu to zasadniczo tereny o średniej wysokości wskaźnika bezrobocia rejestrowanego, mieszczącego się w przedziale 5–10%.

Ryc. 3.10. Specyfika struktur bezrobocia w układzie gmin podregionu rybnickiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP /stan na 31.03.2013 r./

Przy wartości średniej wskaźnika bezrobocia rejestrowanego dla województwa wynoszącej 7,5 na 100 osób w wieku produkcyjnym, tylko 1 gmina podregionu rybnickiego przekraczała to kryterium. Gminą tą są Jejkowice ze wskaźnikiem bezrobocia rejestrowanego na poziomie 11,1%. Najkorzystniejszy wynik uzyskuje gmina Gaszowice, ze wskaźnikiem na poziomie 2,0%. Jest to najlepszy wynik w całym województwie.

Kolejną zmienną diagnostyczną jest udział powyżej 30% osób pozostających na bezrobociu powyżej 12 miesięcy. Skrajną wartość, maksymalną w skali podregionu, zarejestrowano w Krzanowicach – 34,6%. Poza tym, wartość progową przekraczają jeszcze Krzyżanowice, Kuźnia Raciborska, Pietrowice Wielkie, Rydułtowy i Godów. Odnosząc tą sytuację do średniej wojewódzkiej należy stwierdzić, że ten element struktury bezrobocia nie jest w podregionie rybnickim szczególnie eksponowany.

Zdecydowanie większym problemem jest struktura wykształcenia bezrobotnych, a właściwie wysoki udział osób słabo wykształconych. Pięć gmin przekracza poziom 30% osób z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym. Skrajna wartość przypada w gminie Rudnik 39,5%. Wysoki udział bezrobotnych z tej grupy właściwy jest też dla największego tutejszego rynku pracy czyli Rybnika. Generalnie podregion w tym wymiarze wypada gorzej od analogicznych wartości dla województwa i kraju.

Najbardziej jednak charakterystyczną cechą tutejszego bezrobocia jest zachwianie struktury płci w grupie bezrobotnej ludności. Wszystkie gminy wykazywały przewagę bezrobotnych pań. Najniższy udział kobiet przypada na Kuźnię Raciborską (55,9%). Najwyższy udział kobiet notowany jest w gminie Gaszowice (71,2%), co jest wartością maksymalną w całym województwie.

Uznając wartość graniczną na poziomie udziału jednej płci 60% i więcej, została ona przekroczona w 14 gminach. Obejmują one wszystkie miasta na prawach powiatu i koncentrują się w okolicach Rybnika. Dominacja przemysłu wydobywczego oraz ciężkiego powoduje, że struktura branżowa rynku pracy podregionu rybnickiego jest bardzo niekorzystna dla kobiet.

Następny poziom strukturalny dotyczy udziału osób w wieku 55+ w grupie osób bezrobotnych. Jest to grupa wymagająca szczególnego wsparcia na rynku pracy, która często nie potrafiąc odnaleźć się w realiach gospodarczych rezygnuje z aktywności zawodowej. Warto podkreślić, że zarówno w województwie jak i w kraju udział tej grupy regularnie rośnie, co m.in. można tłumaczyć osiągnięciem tego wieku przez ludzi urodzonych w okresie wyżu demograficznego lat 50. I tak w 2000 r. udział takich osób w województwie wynosił 1,9% aby w roku 2012 osiągnąć poziom 13,2%.

Niewątpliwie problem ten póki co słabo zaznacza się w podregionie rybnickim, który nie wykazuje tak zdecydowanych symptomów starzenia się. Najgorzej sytuacja przedstawia się w Raciborzu (15,1%), Pietrowicach Wielkich (13,8%), Rudniku (13,4%) i Krzanowicach (13,1%). Łącznie powyżej progu 12% znajduje się 5 gmin. Koncentrują się one głównie w zachodniej części podregionu i obejmują znaczną część powiatu raciborskiego.

Problemy rynku pracy podregionu często pogłębia dodatkowo peryferyjne położenie. W oparciu o typologię dostępności czasowej według *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, nie stwierdzono ośrodków które posiadałyby najbardziej niekorzystne warunki dostępności, wyrażające się dojazdem powyżej 60 minut do miast wojewódzkich, powyżej 40 minut do powiatów grodzkich oraz powyżej 20 minut do miast powiatowych. Nie mniej jednak trzy gminy powiatu raciborskiego: Krzanowice, Pietrowice Wielkie i Rudnik, mają dostępność klasyfikowaną tylko kategorię wyżej, co zapewnia dojazd powyżej 60 minut do miast wojewódzkich, powyżej 40 minut do powiatów grodzkich oraz poniżej 20 minut do miast powiatowych.

Przedstawiona parametryzacja zjawiska bezrobocia w podregionie rybnickim wypada relatywnie korzystnie. Najbardziej charakterystycznym elementem tutejszego bezrobocia jest wysoki udział w nim kobiet. Nieco mniej eksponowanym aczkolwiek ważnym problemem jest udział osób o najniższym poziomie wykształcenia. Z racji względnie młodej struktury wieku i dużego odsetka osób w wieku produkcyjnym, wskaźnik bezrobocia rejestrowanego odnotowuje niskie wartości. Na wymiar i struktury bezrobocia wpływa też charakter obszaru, z dominacją miast w części centralnej i wschodniej, oraz obszarów wiejskich na południu i zachodzie podregionu.

3.5. PROGNOZA ROZMIARÓW BEZROBOCIA W PODREGIONIE RYBNICKIM

Próba wskazania liczby bezrobotnych w przyszłych okresach jest bardzo trudna. Liczba osób bez pracy będzie z pewnością zależeć od ogólnej koniunktury gospodarczej. W perspektywie nadchodzących lat pojawia się jednak zjawisko całkowicie pewne co do kierunku, z ewentualną tylko niedokładnością wielkości. Tendencja ta bazuje na zmianach demograficznych, polegających na wejściu sporej grupy osób w wiek poprodukcyjny. Reasumując znaczna przewaga ludności opuszczającej rynek pracy w stosunku do osób wchodzących na ten rynek spowoduje, radykalne kurczenie się zasobów siły roboczej.

Bazując na prognozie ludności przygotowanej przez GUS, a także traktując wyjściową liczbę bezrobotnych na dzień 31.03.2013 r. podjęto próbę szacunku potencjalnej liczby bezrobotnych. Założono że inne warunki mające wpływ na poziom bezrobocia są niezmiennie, a zmniejszenie liczby osób bez pracy jest po prostu efektem kurczenia się zasobów siły roboczej. Przyjęto również, że liczba bezrobotnych dalej nie wzrasta, a zatem liczba osób bezrobotnych zostaje na bieżącym poziomie, ewentualnie dopływ nowych bezrobotnych jest niższy od odpływu.

Komentarza wymagają też inne okoliczności, które mogłyby modyfikować tak przygotowaną prognozę. Chodzi mianowicie o poziom aktywności zawodowej oraz wskaźnik zatrudnienia. Jest to o tyle istotne, że liczba osób wchodzących w wiek poprodukcyjny nie w całości oznacza zwolnienie miejsc pracy, ze względu na wczesną dezaktywizację zawodową. Z drugiej jednak strony nie wszystkie osoby wchodzące na rynek pracy z racji przekroczenia wymaganego wieku, faktycznie poszukują pracy, co wiąże się głównie z kontynuowaniem nauki szczególnie na studiach wyższych. Jak się okazuje wskaźnik zatrudnienia w grupie 15–24 lata wynosi w województwie śląskim 28,3%, zaś w grupie 55–64 lata 28,9%, a więc są bardzo zbliżone (*Raport...*, 2012). Dodatkowo wskaźnik zatrudnienia w kategorii wieku poprodukcyjnego wynosi 4,1%. Zestawiając te wartości procentowe stosunek aktywności zawodowej w kategoriach wiekowych 15–24 oraz 55+ wynosi 28,3% do 33,0%.

Należy zaznaczyć, że prognoza dotyczy ram wieku liczonych według starych zasad nabycia prawa do emerytury. Nowe progi wieku emerytalnego, które zaczęły funkcjonować od 1 stycznia 2013 roku, wydłużą zapewne czas pozostawania na rynku pracy. Wprowadzone zmiany mają jednak charakter ewolucyjny i nie podnoszą sztywno wieku emerytalnego. Na mocy ustawy z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2012 r., poz. 637), powszechny wiek emerytalny dla osób urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r. wynosi: 60 lat dla wszystkich kobiet i 65 lat dla wszystkich mężczyzn urodzonych przed dniem 1 stycznia 1948 r. (*www.zus.pl*). Następnie wiek emerytalny osób które urodziły się po 1 stycznia 1949 r. będzie wydłużany co kwartał o jeden miesiąc.

Tak liczona prognoza wykazuje, że problem bezrobocia znikłby najszybciej w Żorach i Jastrzębiu-Zdrój, najdłużej zaś zjawisko trwałoby w powiecie rybnickim. W przypadku kobiet byłoby to odpowiednio w 2015 r. w Żorach, 2016 r. w Jastrzębiu-Zdrój i powiecie raciborskim, w 2018 r. Rybniku, w 2020 r. w powiecie wodzisławskim i aż do roku 2034 w powiecie rybnickim. W grupie mężczyzn

zjawisko to trwałoby krócej. Najszybciej bezrobocie wśród mężczyzn przestałoby występować w 2014 r. w Żorach, 2015 r. w Jastrzębiu-Zdrój i powiecie raciborskim, rok później znikłoby w Rybniku. Podobnie jak wśród kobiet najdłużej bezrobocie utrzymywałoby się w powiecie rybnickim do 2029 r. (tab. 3.5).

Przedstawione wyliczenie jest wypadkową tempa ubytku demograficznego i wyjściowego poziomu bezrobocia. Faktyczna redukcja tego zjawiska powinna wynikać z kreacji nowych miejsc pracy.

Tab. 3.5. Prognoza liczby bezrobotnych w powiatach podregionu rybnickiego

Lata	Ludność w wieku 15–64			Bezrobotni		
	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Powiat Rybnik						
2012	100 267	49 863	50 404	5013*	1847*	3166*
2016	95 554	47 418	48 136	300	-598	898
2018	93 144	46 269	46 875	-2 110	-1 747	-363
Powiat Jastrzębie-Zdrój						
2012	63 776	31 370	32 406	3 995*	1550*	2 445*
2015	59 371	29 317	30 054	-410	-503	93
2016	57 986	28 708	29 278	-1 795	-1 112	-683
Powiat Żory						
2012	44 294	21 740	22 554	2 107*	810*	1 297*
2014	42 143	20 559	21 584	-44	-371	327
2015	40 984	19 975	21 009	-1 203	-955	-248
Powiat raciborski						
2012	77 255	37 751	39 504	3 378*	1438*	1 940*
2015	74 355	36 259	38 096	478	-54	532
2016	73 273	35 730	37 543	-604	-583	-21
Powiat wodzisławski						
2012	109 314	53 915	55 399	5 888*	2254*	3 634*
2018	103 979	51 441	52 538	553	-220	773
2020	102 433	50 791	51 642	-993	-870	-123
Powiat rybnicki						
2012	49 121	24 940	24 181	2 310*	886*	1 424*
2029	47 308	24 016	23 292	497	-38	535
2034	46 217	23 504	22 713	-594	-550	-44

* – Liczba bezrobotnych stan z 31.03.2013 r. dane rzeczywiste. Wartości ujemne wskazują teoretyczny niedobór osób na rynku pracy

Źródło: obliczenia własne na podstawie GUS, wartości dotyczące liczby ludności pochodzą z prognozy GUS

Jak twierdzi M. Góra i U. Sztandera (2006, s. 78-79) „opuszczenie przez odchodzącego na emeryturę fizycznego miejsca wykonywania pracy (maszyna, biurko), choć wydaje się zwolnieniem rzeczywistego miejsca pracy, nie jest nim. Odchodzący na emeryturę zabiera bowiem ze sobą najważniejszy element miejsca pracy, jakim są pieniądze na wynagrodzenie za pracę. Dostrzeżenie związku między przechodzeniem na emeryturę a możliwością zatrudniania jest utrudnione, ponieważ przepływ pieniędzy finansujących emeryturę nie jest bezpośredni, a odbywa się za pośrednictwem systemu emerytalnego. Także przy pośrednim płaceniu nie można uciec od tego, że koszt emerytur poprzedniego pokolenia spada na miejsca pracy kolejnego pokolenia. Im więcej osób przejdzie na emeryturę, tym wyższy koszt emerytur, tym większe obciążenie miejsc pracy, tym wyższy koszt pracy, co przekłada się albo na zmniejszenie płac pracujących (w szczęśliwszej sytuacji zmniejszenie tempa ich wzrostu, a w konsekwencji na ograniczenie podaży pracy), albo zwolnienie (niezatrudnienie nowych) tych spośród nich, dla których przy istniejącej produktywności nie wystarczy środków na wynagrodzenia”. Z opinią tą można jednak polemizować. W długim horyzoncie czasu i skali makro wskazana zależność jest prawdziwa, natomiast system emerytalny nie jest elastyczny. W tej sytuacji odejście pewnej grupy na emeryturę nie zmieni jego działania, a zatem wolne miejsc pracy pozostaną.

Zestawione wartości mają na celu pokazanie tendencji kurczenia się zasobów pracy, przez co teoretycznie osoby poszukujące zajęcia powinny tą pracę otrzymać. Wieloletnie obserwacje rynków pracy wskazują jednak, że taki scenariusz jest czysto teoretyczny, gdyż w gospodarce rynkowej stopa bezrobocia jest zjawiskiem normalnym. Definiowana tzw. naturalna stopa bezrobocia szacowana jest na około 4–5% (Nasiłowski, 1996).

ROZDZIAŁ 4

LOKALNE RYNKI PRACY. STUDIUM PRZYPADKÓW

Studium przypadku ma na celu ukazanie wybranych przykładów gmin z podregionu rybnickiego i uwarunkowań rozwoju lokalnych rynków pracy. Niejednokrotnie w małych społecznościach lokalnych można zaobserwować ciekawe przykłady aktywności gospodarczej, nowoczesnych inwestycji gospodarczych i rozwiązań organizacyjnych, które są godne polecenia i naśladowania. Z drugiej strony można także zaobserwować gminy, w których istnieją określone problemy związane z restrukturyzacją gospodarki, monofunkcyjnością rynku pracy lub peryferyzacją obszaru.

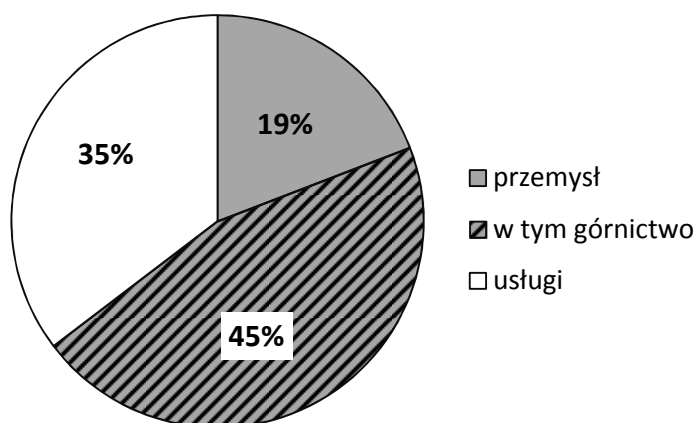
W subregionie rybnickim przeanalizowano dwa różne lokalne rynki pracy: Pietrowice Wielkie i Radlin.

Pietrowice Wielkie są przykładem kurczącego się rynku pracy na obszarach wiejskich wskutek redukcji miejsc pracy w dużych podmiotach gospodarczych, związanych głównie z rolnictwem.

Z kolei gmina miejska Radlin, jako gmina o funkcjach przemysłowych – górniczych charakteryzuje się problemami na rynku pracy typowymi dla tego sektora.

4.1. RADLIN

Miasto leży w powiecie wodzisławskim i liczy 18 tys. mieszkańców. W świetle klasyfikacji wielkościowej rynków pracy w województwie śląskim na podstawie liczby pracujących, Radlin zalicza się do małych rynków pracy (typ MC). W 2010 r. zatrudnienie znalazło tu 7 tys. osób, co stanowi 17% w powiecie i 3% w województwie. Ośrodek rozwinął się na skutek min. eksploatacji złóż węgla kamiennego i działalności górniczej, a także produkcji koksu. Pod koniec lat 90. XX wieku charakteryzował się funkcją przemysłową, z którą związanych było aż 68% pracujących (Zuzańska-Żyśko, 2006), obecnie 65% (2010 r.). Ale aż 71% miejsc pracy w przemyśle daje przemysł górniczy, który wymaga dużej liczby pracujących, zarówno pod ziemią, jak i na powierzchni (ryc. 4.1). Powiązane są z nim także inne działalności przemysłowe, a nawet niektóre usługowe, jak np. transport specjalizujący się w przewozach wielkogabarytowych.

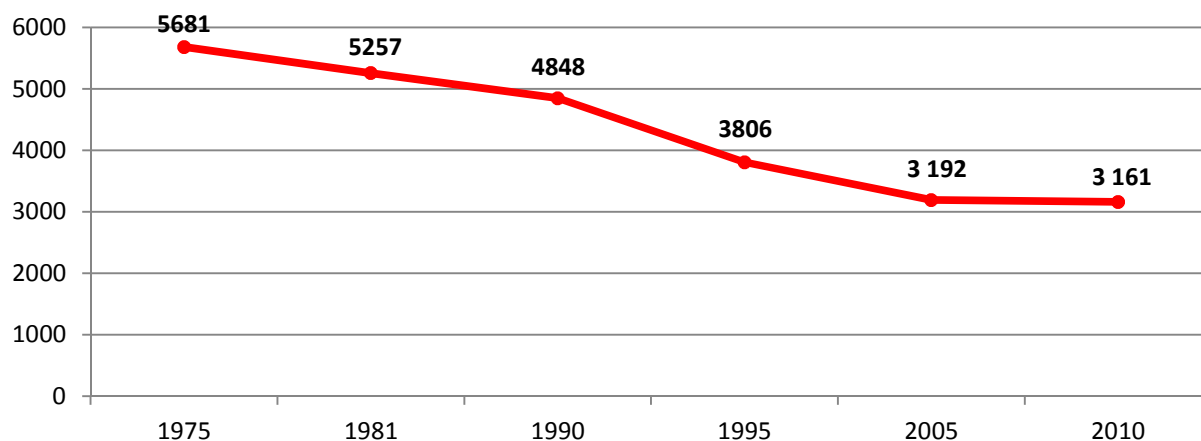
Ryc. 4.1. Struktura pracujących w Radlinie w 2010 r. według sektorów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Kompanii Węglowej

W okresie transformacji systemowej górnictwo węgla kamiennego przeszło zmiany strukturalne, które polegały na przekształceniach własnościowych kopalń, ich skomercjalizowaniu i uzyskaniu samodzielności finansowej oraz zrzeszaniu w spółki węglowe w postaci holdingów, koncernów, a także kompanii (Tkocz, 2001). Realizacja tego programu zwana restrukturyzacją wiązała się także min. z likwidacją nierentownych kopalń i oczywiście redukcją zatrudnienia.

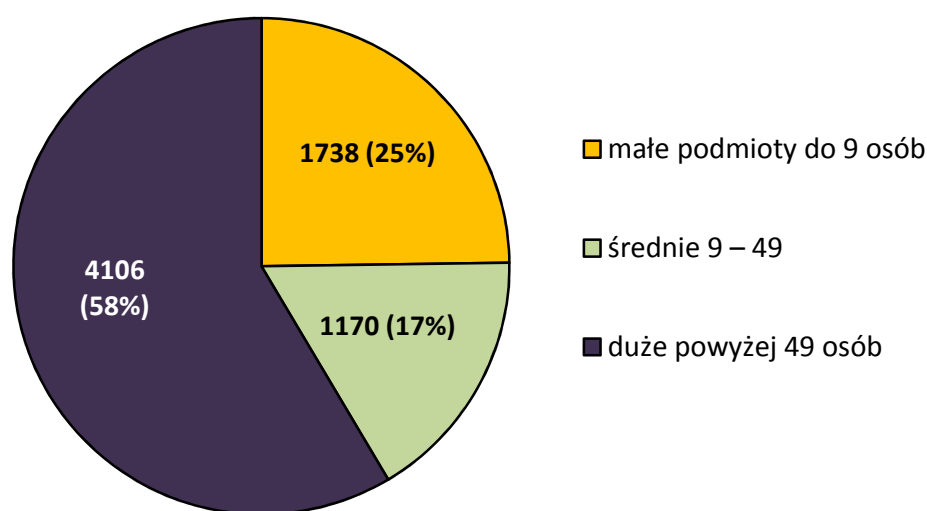
Radlin także podlegał transformacji gospodarczej. W latach 1993–2003 KWK „Marcel” funkcjonowała w ramach Rybnickiej Spółki Węglowej. W 1995 roku połączono kopalnię „1 Maja” z kopalnią „Marcel” i funkcjonowała ona jako: Ruch „Marcel” i Ruch „1 Maja”. Od 2003 roku KWK „Marcel” wchodzi w skład Kompanii Węglowej. Nastąpiło też unowocześnienie kopalni poprzez nowe inwestycje dzięki którym zwiększono wydajność, zmniejszono koszty produkcji, poprawiono parametry wydobywanego węgla oraz zwiększono bezpieczeństwo wykonywanej pracy. Obecnie kopalnia zatrudnia 3 228 pracowników (2550 pod ziemią i 678 na powierzchni), a jej dobowe wydobycie netto wynosi 10 900 ton (ryc. 4.2). Obszar górniczy kopalni wynosi 57,37 km² – OG „Radlin I” oraz 2,80 km² – OG „Niedobczyce II” i położony jest w obrębie gmin: Radlin, Marklowice, Rybnik, Wodzisław Śl., Świerklany, Mszana, Gorzyce i Rydułtowy (www.kwsa.pl).

Jednak analizując rynek pracy, zatrudnienie w kopalni uległo redukcji w stosunku do początku lat 90. o około 35% (ryc. 4.2). W 2010 r. udział górnictwa w rynku pracy nadal jest wysoki, co świadczy o jego dominującym znaczeniu w rozwoju gospodarczym miasta i znaczącej pozycji w rynku pracy. Kształtuje się ono na poziomie 45%. Jest to bardzo ważny sektor gospodarki, jednak jak pokazują badania małych miast w regionie śląskim tak duży podmiot państwowy nie wpływa na aktywizację lokalnego rynku pracy w innych dziedzinach. Stąd niski wskaźnik aktywności pracujących na 1000 mieszkańców, na poziomie 389 oraz mały udział małych podmiotów w rynku pracy (ryc. 4.3, 4.4).

Ryc. 4.2. Pracujący w KWK Marcel w latach 1975–2010

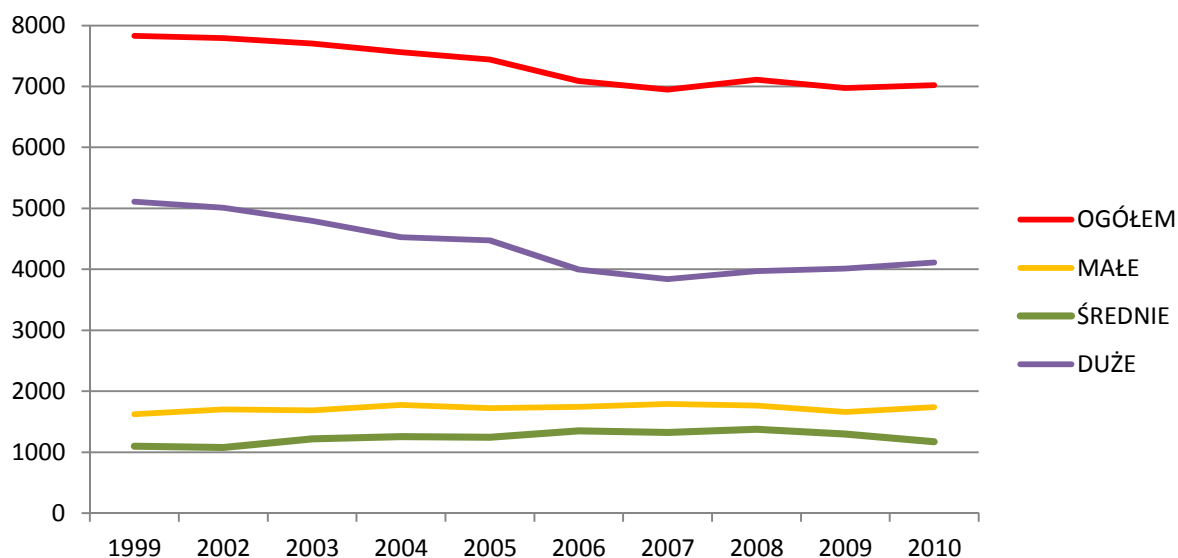
Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Górnictwa

Ryc. 4.3. Struktura pracujących w Radlinie w 2010 r. według wielkości podmiotów gospodarczych

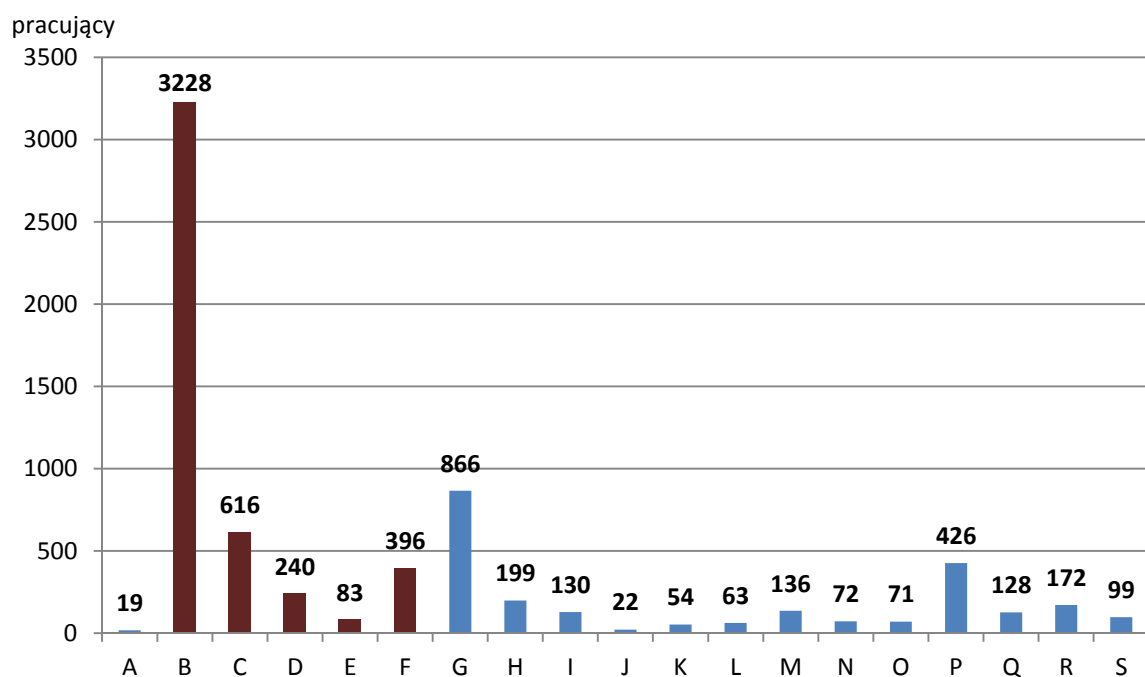
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Badania małych miast przeprowadzone w latach 90. XX wieku uświadamiają, że szczególnie te z rozwiniętą funkcją górniczą powinny być objęte opieką władz regionalnych i monitorowane (Zuzańska-Żyśko, 2006). Szereg problemów, na które taki lokalny rynek pracy jest narażony po zamknięciu kopalni węgla kamiennego przerasta możliwości organizacyjne małego ośrodka. Niska aktywność gospodarcza jest sygnałem, że społeczności lokalne mają duże niewykorzystane rezerwy na rynku pracy. Taka sytuacja miała już miejsce w województwie śląskim np. w Wojkowicach, gdzie zamknięto KWK „Jowisz”, a konsekwencje na rynku pracy po 10 latach nadal są widoczne (Zuzańska-Żyśko, 2001).

Ryc. 4.4. Liczba pracujących w Radlinie w latach 2000–2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

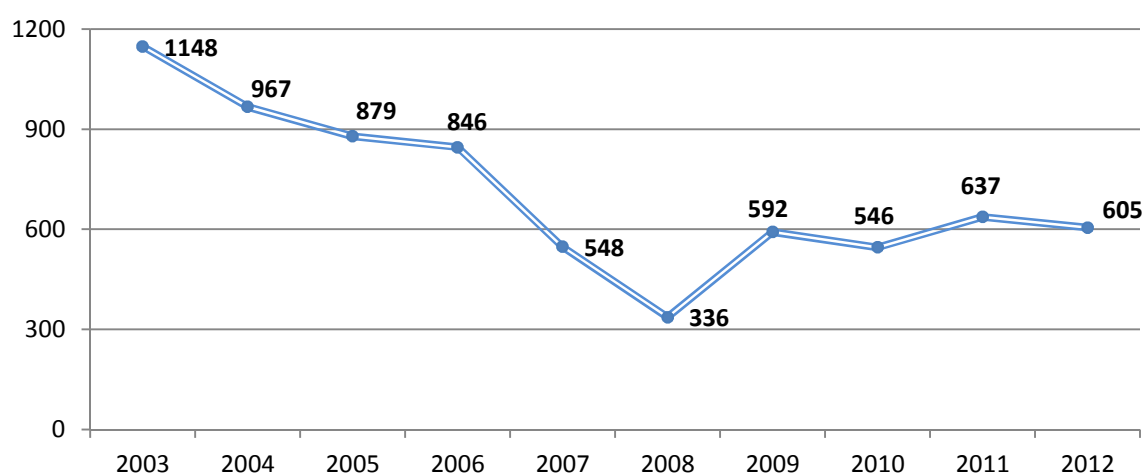
Ryc. 4.5. Struktura pracujących w Radlinie w 2010 r. wg sekcji PKD i sektorów gospodarczych – rolnictwie (A), przemyśle i budownictwie (B–F), usługach (G–S)
Oznaczenia symboli PKD por. ryc. 2.2.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS [Baza REGON]

Poza Kopalnią Węgla Kamiennego „Marcel”, do większych podmiotów gospodarczych można zaliczyć Koksownię „Radlin”, która wchodzi w skład Kombinatu Koksochemicznego Zabrze. Zatrudnia ona ok. 300 pracowników i po modernizacji jest jedną z najnowocześniejszych koksowni w Europie. Produkuje

najwyższej jakości koks wielkopiecowy w 80% eksportowany na rynki Europy Zachodniej, głównie do Austrii i Niemiec. Połączenie z grupą kapitałową Jastrzębskiej Spółki Węglowej ma dać gwarancje zatrudnienia na 10 lat.

Usługi są słabo rozwinięte w Radlinie, co wynika z małej przedsiębiorczości mieszkańców z jednej strony, z drugiej położenia w pobliżu większych miast, takich jak Wodzisław Śląski, Rybnik, Racibórz, Żory, które oferują szerszą gamę usług i zawodów związanych z instytucjami powiatowymi i subregionalnymi, charakterystycznymi dla miast średnich i dużych. W usługach pracowało w 2010 r. 35% ludności. Jak ukazuje ryc. 4.5 tylko handel i edukacja zaznaczają się większym udziałem w strukturze.

Ryc. 4.6. Liczba bezrobotnych w Radlinie w latach 2003–2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W 2010 r. w Radlinie było zarejestrowanych 1155 podmiotów gospodarczych. W okresie 10 lat ich liczba wzrosła zaledwie o 8%. Jak na miasto 18 tys. mieszkańców jest to niepokojąco mało. Na 1000 mieszkańców przypada zaledwie 60 podmiotów, co oznacza że zaledwie co 17 osoba prowadzi własną działalność gospodarczą. Mimo obecności 12 dużych podmiotów na terenie miasta (zatrudniających powyżej 50 osób) i 57 średniej wielkości (zatrudniających od 9 do 49), mieszkańcy Radlina wyjeżdżają do pracy do innych ośrodków. Konurbacja rybnicka daje możliwość zatrudnienia w wielu zakładach przemysłowych i instytucjach usługowych. Według danych GUS (2006) 1,9 tys. osób wyjeżdżało do pracy, a tylko 0,8 tys. przyjeżdżało do tego ośrodka górniczego. Bilans w dojazdach jest zatem niekorzystny dla Radlina. Nie wytwarza on nadwyżki pracowników mimo tak wysokiej specjalizacji, jaką jest górnictwo. Mimo to bezrobocie w Radlinie z 1,1 tys. osób zmalało do 0,6 tys. bezrobotnych (ryc. 4.6).

4.2. PIOTROWICE WIELKIE

Gmina położona jest w powiecie raciborskim. Jest to gmina wiejska, która składa się z 11 sołectw, jednocześnie obszar nadgraniczny, którego położenie jest wybitnie peryferyjne względem powiatu, subregionu rybnickiego i województwa (Sitek, 2010). Jest to istotna bariera w rozwoju gospodarczym gminy, która bezpośrednio wpływa na rynek pracy. Przez teren gminy przebiegają drogi wojewódzkie DW 416, 417 i 916 oraz linia kolejowa Racibórz – Głubczyce – Pietrowice Głubczyckie – Granica Państwa. W ruchu pasażerskim Pietrowice Wielkie skomunikowane są z pobliskimi ośrodkami ponadlokalnymi: Raciborzem i Głubczycami oraz Raclawicami Śląskimi jako punktem węzłowym na magistralnej linii kolejowej Katowice – Kędzierzyn Koźle – Legnica. Jednak natężenie ruchu jest tu niewielkie. Komunikacja zorganizowana jest poprzez działalność przewozów autobusowych: PKS Racibórz, PKM Racibórz, PKS Głubczyce.

Obszar ten liczy 9 tys. mieszkańców i należy do małych rynków pracy. Charakteryzuje się klasą MA, co oznacza, że mieści się w przedziale wojewódzkich rynków pracy między 1,0 a 3,0 tys. pracujących. W 2010 r. w Pietrowicach Wielkich zatrudnienie kształtowało się na poziomie 1,8 tys. osób. Znaczny udział bo aż 13% ludności związanej jest z rolnictwem. Odgrywa ono znaczącą rolę z uwagi na dobre warunki agrolno-klimatyczne, dobre gleby (wysokie klasy bonitacyjne, w tym lessy), wysoką kulturę rolną oraz tradycje związane z uprawą ziemi przez rolników indywidualnych, a także rolnictwo spółdzielcze. Nie bez znaczenia jest brak alternatywy znalezienia pracy w innych zawodach z uwagi na znaczne oddalenie gminy od większych ośrodków miejskich, czy brak większego przejścia granicznego. Na terenie gminy zlokalizowane jest tylko przejście małego ruchu granicznego, z którego korzystają jedynie piesi, rowerzyści i rolnicy. Pod względem struktury użytkowania ziemi jest to gmina o charakterze rolniczym. Świadczy o tym fakt, że 83% jej powierzchni (5,9 tys. ha) stanowią użytki rolne. Zauważa się niewielki spadek areału w gospodarstwach indywidualnych. Grunty orne stanowią aż 5,2 tys. ha, w tym 2,4 tys. (46%) należy do gospodarstw indywidualnych (www.stat.gov.pl). Pozostała część gruntów należy do spółdzielni produkcyjnych. Gmina charakteryzuje się układem pól blokowo-pasmowym (www.geoportal.gov.pl).

W gminie 42% zasiewów stanowi pszenica, 11% rzepak, 8% buraki cukrowe, a 7% kukurydza. Prowadzona jest także hodowla zarówno przez spółdzielnie produkcyjne, jak i przez rolników indywidualnych. Głównie hoduje się bydło (2,4 tys. sztuk, w tym krowy mleczne – 1,1 tys., trzoda chlewna 4,8 tys.). Z punktu widzenia gospodarczego produkcja rolna jest bardzo istotna. Koncentracja ziemi

występuje głównie w obrębie gospodarstw mających powyżej 10 hektarów, które skupiają blisko 3/4 arealu (tab. 4.1). Niewiele gmin wiejskich w województwie śląskim ma tak dobre warunki do produkcji rolnej. Dlatego rynek pracy związany z rolnictwem należy traktować tu jako istotny element rozwoju gospodarczego. Z rolnictwem związane są takie podmioty jak: Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna w Cyprzanowie i Amandowie, Makowie, Młynarstwo (produkcja mąki, przemiał zbóż) w Cyprzanowie, stadnina koni (w tym także hodowla) w Pietrowicach Wielkich, sprzedaż nawozów, skup i sprzedaż materiałów do produkcji rolnej, Gminna Spółdzielnia.

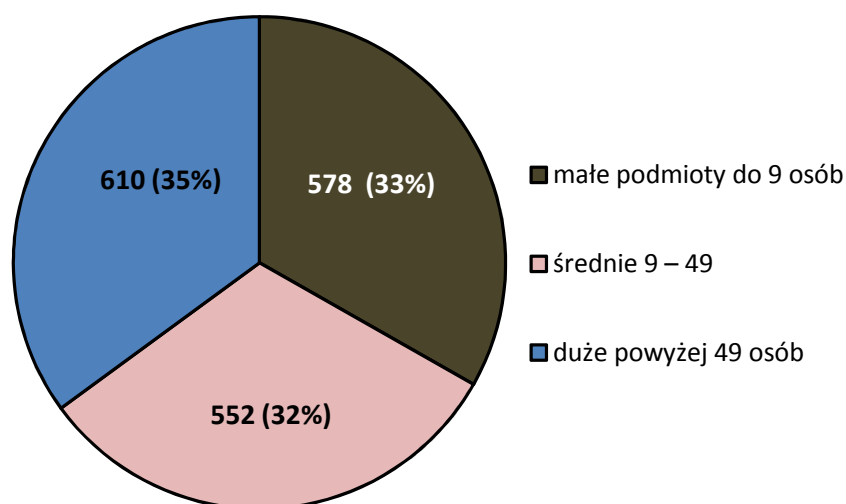
Tab. 4.1 Średnia wielkość gospodarstw indywidualnych w gminie Pietrowice Wielkie

Wielkość gospodarstw [ha]	Ogółem liczba gospodarstw	Powierzchnia [ha]	Udział w %
do 1	613	237	7
1–5	142	368	11
5–10	40	290	9
10 i więcej	95	2 422	73
Razem:	890	3 317	100

Źródło: www.pietrowicewielkie.pl

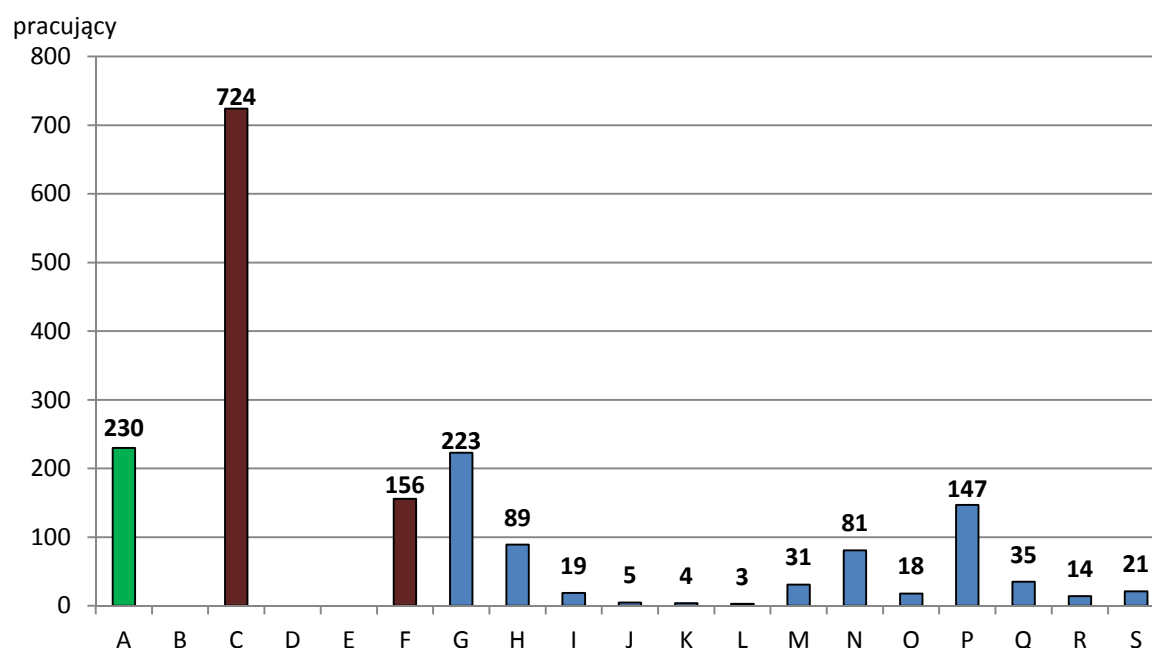
W Pietrowicach Wielkich pozarolnicza działalność gospodarcza jest niewielka. W 2010 r. istniały w gminie 362 podmioty. Średnio jeden mały podmiot zatrudniał 1,7 osoby, z kolei średni 19 osób. Na terenie gminy istnieje też 5 podmiotów zatrudniających od 50 do 249 osób. Średnio na jeden podmiot przypada 122 miejsc pracy. Oprócz spółdzielni rolniczych do większych podmiotów zalicza się Zakład Produkcyjny Jedność. Krawiecka Spółdzielnia Pracy. Struktura rynku pracy w Pietrowicach Wielkich według wielkości podmiotów jest równomierna, co oznacza, że zarówno małe, średnie, jak i duże podmioty koncentrują podobny udział pracujących, na poziomie 31–35% (ryc. 4.7).

Przemysł, związany głównie z wytwarzaniem towarów, koncentrował 48% miejsc pracy w 2010 r. Usługi z kolei wytworzyły 39% rynku pracy. W gminie przeważającą rolę pełni działalność handlowa oraz usługi pozostałe (ryc. 4.8). Większość firm zlokalizowanych na terenie gminy to firmy rzemieślnicze i usługowe świadczące usługi dla społeczności lokalnej, jak i dla gmin ościennych. Do usług podstawowych można zaliczyć handel, usługi gastronomiczne, fryzjerskie, szewskie, apteki. Nieco większy zasięg oddziaływania posiadają z kolei usługi motoryzacyjne, transportowe, remontowo-budowlane, elektroinstalacyjne i mechaniczne, krawieckie i kuśnierskie, stolarskie, ślusarsko-tokarskie, wodno-kanalizacyjne oraz inne działalności.

Ryc. 4.7. Struktura pracujących w Pietrowicach Wielkich według wielkości przedsiębiorstw w 2010 r.

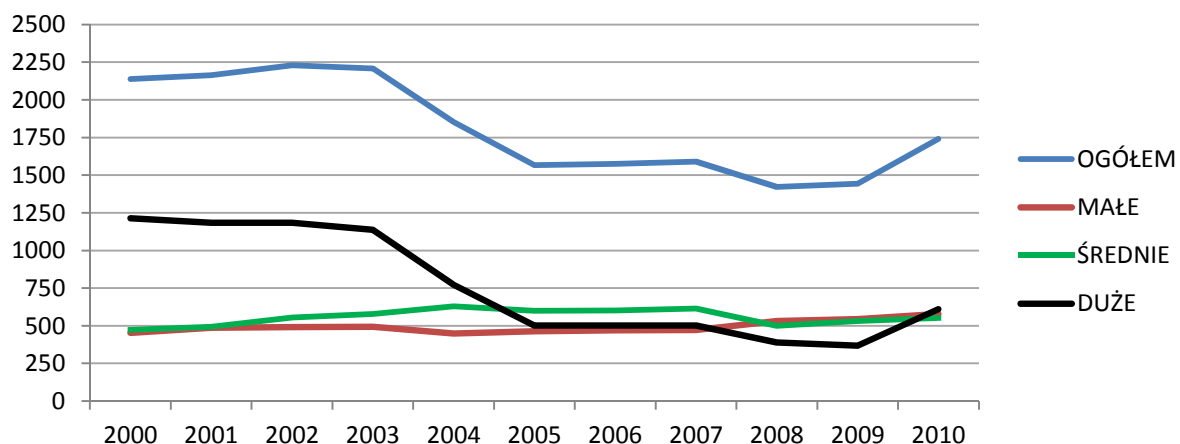
Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS

Ryc. 4.8. Pracujący w Pietrowicach Wielkich w wybranych sekcjach PKD w 2010 r. i sektorach gospodarczych – rolnictwie (A), przemyśle i budownictwie (B–F), usługach (G–S)

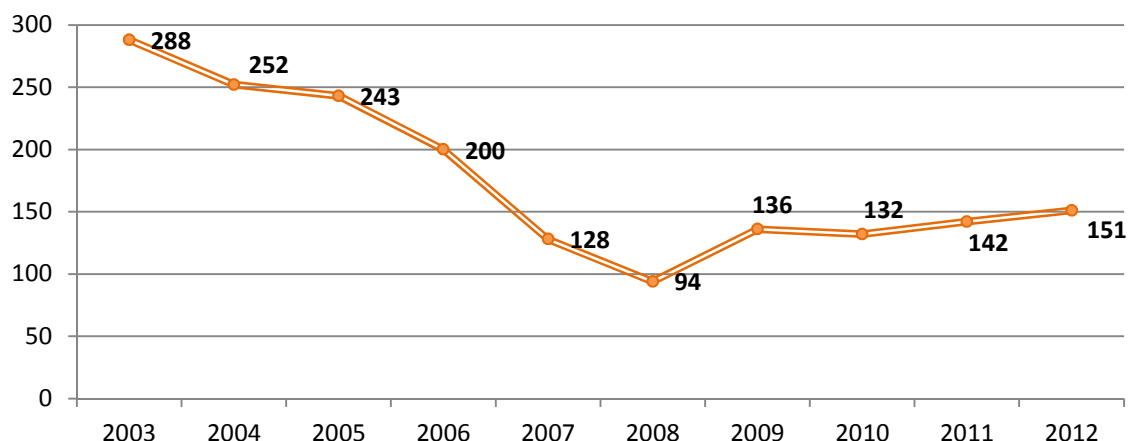
Oznaczenia symboli PKD por. ryc. 2.2.

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS

Ryc. 4.9. Liczba pracujących w Pietrowicach Wielkich w latach 2000–2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS

Ryc. 4.10. Liczba bezrobotnych w Pietrowicach Wielkich w latach 2003–2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Analizując rynek pracy w ujęciu dynamicznym w latach 2000–2010 stwierdza się, że mieszkańcy gminy borykali się z poważnymi problemami związanymi z redukcją miejsc pracy. Rynek pracy skurczył się o 19%, co w przypadku tak małej i peryferyjnie położonej gminy o charakterze lokalnym ma negatywny wpływ na jakość życia miejscowej ludności. Ubytek pracujących wynosi prawie 400 osób w ciągu 10 lat i dotyczy głównie sektora dużych podmiotów gospodarczych (ryc. 4.9). Można zaryzykować stwierdzenie, że transformacja gospodarcza dotarła do gminy z opóźnieniem, w końcowym okresie restrukturyzacji państwowych i spółdzielczych, dużych zakładów pracy.

Pozytywnym elementem jest wzrost zatrudnienia głównie w małych podmiotach do 9 osób oraz średnich. Razem w ciągu 10 lat przybyło w nich ok. 200 miejsc pracy, najwięcej w sekcji K (działalność finansowa i ubezpieczeniowa).

Natomiast największe redukcje zatrudnienia odnotował sektor rolniczy, aż o 74% (spadek o 465 osób pracujących) oraz handel i to głównie w małych podmiotach, ok. 40%. Można to tłumaczyć dynamicznym rozwojem globalnych sieci handlowych w większych miastach, w tym w Raciborzu i zmniejszeniu rentowności małych firm handlowych, które nie wytrzymują konkurencji z dużymi sieciami handlowymi. Ponadto, niektórzy mieszkańcy gminy trudnili się handlem obwoźnym, który w ostatnich latach stracił na znaczeniu z uwagi na mniejszą dynamikę handlu targowiskowego w regionie spowodowanego inwazją dyskontów, supermarketów i hipermarketów należących do zagranicznych koncernów handlowych. Aż trudno uwierzyć, że tak dużej redukcji zatrudnienia w gminie Pietrowice Wielkie towarzyszy tak małe bezrobocie (ryc. 4.10). Być może jest to związane z dużymi dojazdami do pracy mieszkańców gminy do innych ośrodków w powiecie raciborskim oraz do innych miast w subregionie rybnickim. W 2006 r. do pracy wyjeżdżało aż 552 pracujących, co stanowiło 35% ówczesnego rynku pracy w gminie.

Analiza bezrobocia ukazuje pozytywne trendy spadkowe. Co prawda niepokojącym zjawiskiem jest rosnąca tendencja bezrobotnych, szczególnie w wieku 18–24 lata. Gmina posiada na swoim terenie komórkę wspomagającą poszukujących pracy – Gminne Centrum Informacji. W Centrum udostępnia się bezpłatnie: dostęp do komputera, jak i Internetu, pomaga się w wyszukiwaniu ofert pracy, pracownicy pomagają pisać podania oraz oferują fachowe doradztwo, np. jak zakładać działalność gospodarczą. Organizowane są także różnego typu szkolenia m.in. podstawy obsługi komputera i kursy językowe (www.pietrowicewielkie.pl).

ROZDZIAŁ 5

MODEL RYNKU PRACY PODREGIONU RYBNICKIEGO ORAZ POTENCJALNE SCENARIUSZE DAJSZYCH PRZEMIAN GOSPODARCZYCH

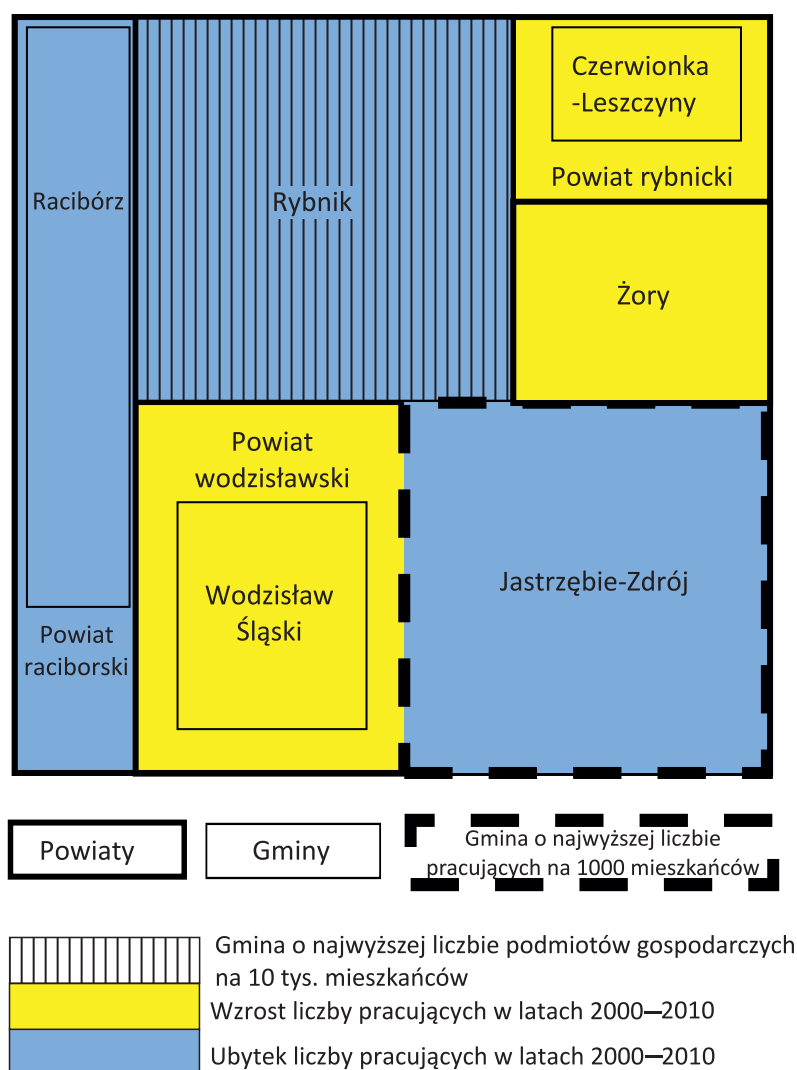
5.1. UJĘCIE MODELOWE RYNKU PRACY PODREGIONU RYBNICKIEGO

Na podstawie danych o liczbie pracujących oraz ich dynamice w latach 2000–2010, stworzono schemat obrazujący wielkość rynków pracy w podregionie rybnickim. Rozmiary pól oddają rzeczywiste relacje liczby pracujących. Zaprezentowano wielkość rynków pracy w układzie powiatów, oraz rynku największego w obrębie danego powiatu. Ponadto schematycznie naniesiono rynki największe według rangi, mierzonej liczbą pracujących na 1000 mieszkańców. Schemat wskazuje również gminę, która reprezentuje najwyższą aktywność gospodarczą w podregionie.

Wyróżnikiem podregionu rybnickiego jest właściwie brak dominującego rynku pracy. Rybnik co prawda nominalnie jest miejscem gdzie najwięcej osób pracuje, lecz jego przewaga nad Jastrzębiem-Zdrój jest symboliczna. Miasto to zanotowało zresztą bardzo wyraźny spadek liczby pracujących pomiędzy 2000 i 2010 rokiem, porównywalny w skali województwa jedynie z Bytomiem. Udział Rybnika w 2010 roku w podregionie wyniósł zaledwie 26%, gdy w 2000 roku było to jeszcze 39%.

Oprócz wskazanych miast istotny i proporcjonalny wkład wnoszą powiaty: rybnicki, wodzisławski i Żory. Układ ten tworzy swojego rodzaju „szachownicę” (ryc. 5.1). Warto dodać, że o ile w Rybniku i Jastrzębiu-Zdroju liczba miejsc zmalała, tak we wskazanych wyżej powiatach tendencja była pozytywna. Porównywalnymi rynkami pracy są również miasta Wodzisław Śląski i Żory. Dopełnieniem podregionalnego rynku pracy jest powiat raciborski, który jednak wykazuje zdecydowaną dominację miasta powiatowego, którego udział wynosi około 80%. Świadczy to o słabym zapleczu gmin wchodzących w skład tego powiatu.

Rybnik jest gminą, która na badanym obszarze wykazuje najwyższą liczbę podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców. Z kolei ranga rynku pracy mierzona liczbą pracujących na 1000 mieszkańców najwyższa jest w Jastrzębiu-Zdroju. Okazuje się zatem, że największe rynki pracy potwierdzają również swoją pozycję w zakresie rangi, skali oddziaływania i poziomie aktywności gospodarczej.

Ryc. 5.1. Model przestrzenny rynku pracy podregionu rybnickiego

Źródło: opracowanie własne

5.2. WNIOSKI Z KONSULTACJI RYNKU PRACY W PODREGIONIE RYBNICKIM

W dniu 29.10.2012 r. w Rybniku odbyły się konsultacje rynku pracy. Na spotkaniu byli obecni przedstawiciele powiatowych urzędów pracy z Jastrzębia-Zdroju, Raciborza, Rybnika i Żor. Ponadto obecni byli przedstawiciele samorządu terytorialnego szczebla gminnego, reprezentującego gminę Lyski oraz szczebla powiatowego, reprezentujący starostwo powiatowe w Rybniku. Oprócz tego w spotkaniu udział wzięli reprezentanci urzędów skarbowych z Jastrzębia-Zdroju, Rybnika i Wodzisławia Śląskiego.

Obiektywnie stwierdzono, że podregion rybnicki należy uznać za relatywnie dobry, gdzie problemy rynku pracy nie są szczególnie mocno eksponowane.

Sygnalizowano jednak problem z miejscami pracy dla kobiet, co potwierdzają wyraźnie statystyki.

W Rybniku zidentyfikowano dobrą praktykę polegającą na istnieniu silnej korelacji pomiędzy profilami istniejących szkół średnich a potrzebami rynku pracy. Władze powiatu rybnickiego uzależniają tworzenie nowych kierunków lub profili zgodnie z informacjami płynącymi z Powiatowego Urzędu Pracy. Z powodów formalno-organizacyjnych, nie ma to żadnego przełożenia na szkolnictwo wyższe, którego oferta jest niezależna, a przy tym bardzo często niedostosowana do potrzeb rynkowych. Na tym tle rodzi się pewien konflikt, pomiędzy oczekiwaniami instytucji rynku pracy a propozycjami uczelni.

Podregion wciąż wyróżnia dominacja przemysłu, w tym przede wszystkim przemysłu wydobywczego. Sektor ten przynosi znaczne dochody i uchodzi za dobrego pracodawcę. Odbiór górnictwa w podregionie jest pozytywny i wiąże się z nim spore nadzieje na dalsze funkcjonowanie tutejszej gospodarki. Prognozę sytuacji w podregionie rybnickim należy ściśle wiązać z dominującą branżą, a nawet można powiedzieć wprost, że z kondycją JSW.

Wyróżniono pewien niebezpieczny schemat występujący na tutejszym rynku pracy, którego głównym elementem jest emeryt. Zjawisko to polega na tym, że ludzie relatywnie młodzi, odchodzący na emerytury górnicze, pracują wciąż na kopalni w firmach zewnętrznych. Emeryt jest atrakcyjny i konkurencyjny na rynku pracy, często blokując miejsca pracy młodszym osobom. Osoby takie zyskują wśród pracodawców poprzez mniejsze koszty pracy, jak również bogate doświadczenie zawodowe.

Rozwój gospodarczy podregionu w istotny sposób kształtuje sieć osadnicza oparta na Rybniku, z silnym wsparciem Jastrzębia-Zdroju oraz Żor. Przebieg autostrady A1 oraz DK81 tzw. Wiślanki, stawia w lepszej sytuacji właśnie te dwa ostatnie miasta. Oczekiwania zmian na rynku pracy w dużej mierze wiążą się z przebudową układu komunikacyjnego. Budowa autostrady A1 to jedno z ogniw tego systemu, które jednak nie rozwiązuje kłopotów komunikacyjnych Rybnika oraz odcinka łączącego to miasto z Wodzisławiem Śląskim.

5.3. POTENCJALNE SCENARIUSZE PRZEMIAN GOSPODARCZYCH PODREGIONU

Przedstawione scenariusze są pewnymi logicznymi wywodami opartymi na szerokim materiale diagnostycznym zaprezentowanym w poprzednich rozdziałach. Rozpoznanie stanu i tendencji zmian elementów gospodarczych i społecznych, pozwala na generowanie różnych wariantów dalszych zmian zachodzących w podregionie. Należy pamiętać, że otwartość gospodarki rynkowej a także dynamizacja i umiędzynarodowienie procesów, w sposób bezdyskusyjny determinują również kierunki zmian na rynkach lokalnych i regionalnych. Mechanizm konkurencji przekładający się na ceny, przy szybkim przepływie dóbr i towarów, może zmienić istotnie stan w danym podregionie, mimo że na wskazanym obszarze nie zaszły żadne kluczowe przeobrażenia.

Jak do każdej próby przewidywania procesów w przyszłości, należy podchodzić z dużą ostrożnością, a przedstawione wywody należy traktować jako zjawiska prawdopodobne nie zaś pewne. Celem scenariuszy jest próba zwrócenia uwagi na konfigurację pewnych zdarzeń pozytywnych jak i negatywnych, które mogą wystąpić w regionie, posiłkując się dotychczasowym ich przebiegiem.

Scenariusz pozytywny

Aktualny stan rynku pracy podregionu rybnickiego, jak również dynamika i kierunek zachodzących procesów są dobrymi prognostykami.

Fundamentalnym elementem pozytywnego scenariusza rozwoju podregionu rybnickiego, jest założenie dobrej lub przynajmniej umiarkowanej koniunktury na węgiel. Wydobycie węgla koksowego, póki co jest dochodową dziedziną górnictwa. Przemysł wydobywczy jest branżą której znaczenie wyraźnie widać w Jastrzębiu-Zdroju, ale w wielu mniejszych gminach też przysparza znacznych dochodów. Wskazane są działania dywersyfikujące sektor branżowy, nie mniej jednak skuteczność tych działań wymaga wciąż lidera jakim jest sektor wydobywczy. Podobne wnioski dotyczące samego Jastrzębia-Zdrój płyną z badań M. Gruszczyk, R. Werpachowski (2012).

Praca na kopalni wciąż jest tutaj uznawana za intratną posadę. Gospodarstwa domowe których źródłem utrzymania jest praca w górnictwie, póki co mają zapewniony byt ekonomiczny.

Istnienie przemysłu wydobywczego warunkuje istnienie i rozwój firm kooperujących, produkujących m.in. maszyny na rzecz górnictwa lokalnego jak i poza podregionem. Pozwala to osobą z wykształceniem technicznym na stosunkowo proste podjęcie pracy.

Podregion dysponuje również podmiotami przemysłu elektromaszynowego. Zakłady w Raciborzu, Kuźni Raciborskiej czy Żorach mają znaczny udział w lokalnych rynkach pracy. Część z tych podmiotów notowana jest na GPW w Warszawie. Reprezentują dziedziny wytwórczości które mogą w przyszłości odnosić sukcesy rynkowe, przy czym wymagają one nakładów na badania i rozwój w celu stałego udoskonalania wyrobów. Występują też duże podmioty z branży spożywczej, będące pochodną tutejszej produkcji rolnej jak np. zakłady przemysłu cukierniczego „Mieszko”. Bazują one na uprawie buraków cukrowych.

Pozytywną przesłanką rozwoju jest oddziaływanie nowej arterii komunikacyjnej – autostrady A1. Podregion zyskał szybkie połączenie z konurbacją katowicką oraz aglomeracją ostrawską. Poprawia to znacznie dostępność komunikacyjną i jak zwykle przy tego typu inwestycjach generuje potencjalne zainwestowanie wokół tej drogi. Jest szansa, że przyciągnie to nowe inwestycje. Jeszcze większe znaczenie może mieć częściowo wybudowana obwodnica Jastrzębia-Zdrój, która stanowi łącznik pomiędzy A1 a DK81.

Struktura demograficzna jest silnym atutem. Można zakładać, że relatywnie młode społeczeństwo będzie nośnikiem nowych rozwiązań. Ludzie ci będą poszukiwać pracy ewentualnie będą tworzyć własną działalność gospodarczą. Oczywiście istnieje ryzyko migracji, przy czym na obszarach o silnych tradycjach jest ono mniej praktykowane. Inna sytuacja dotyczy Jastrzębia-Zdrój, gdyż znaczna większość mieszkańców jest napływowa. Relatywnie dobrze ma się sytuacja oświaty, która w tej sytuacji jest mniej zagrożona redukcją zatrudnienia.

Struktura rynku pracy podregionu posiada korzystną relację. Udział Rybnika i Jastrzębia-Zdrój jest bardzo zbliżony, a cały układ przypomina szachownicę (ryc. 5.1). To wyrównanie sił pozwala na bardziej harmonijny rozwój i nie grozi załamaniem podregionu opartego na jednym dużym rynku pracy.

Można założyć też rozwój rolnictwa, szczególnie w dolinie Odry w powiecie raciborskim. Najkorzystniejsze warunki glebowo-klimatyczne w całym województwie dają ku temu realną podstawę. Zapotrzebowanie na żywność będzie zawsze, a bliskość dużych rynków zbytu potwierdza tylko to założenie. Z reguły sektor rolniczy i przemysł spożywczy mają dosyć stabilne podstawy fundamentalne, choć wypracowane przez nie zyski z reguły nie są zbyt wysokie.

Podregion rybnicki posiada dosyć czytelną sytuację i wynikające z niego potencjalne scenariusze. Należy założyć, że sektor przemysłowy pozostanie dominujący, wraz z funkcją rolniczą zachodniej części. Oczekiwany byłby również rozwój usług wpływający na dywersyfikację rynku. Trudno jednak oczekiwać aby specjalizacją podregionu stał się ten sektor gospodarki.

Aktualnie niski poziom aktywności gospodarczej ludności, wynikający z zaspakajania potrzeby pracy w dużych przedsiębiorstwach może w przyszłości doprowadzić do ożywienia gospodarczego. Jest to pewien potencjał dotychczas nieuruchomiony. Korzystny poziom wynagrodzeń a także niski wiek przechodzenia na emeryturę pracujących w górnictwie, może przyczynić się do aktywizacji gospodarczej tej grupy społecznej. Posiadając zakumulowany kapitał oraz doświadczenie zawodowe, ludzie ci mogą podejmować próby zakładania własnej działalności gospodarczej. Przykładowo wiele osób pracujących w górnictwie posiada sporą wiedzę w zakresie budownictwa. Teoretycznie możliwe jest tworzenie szeregu podmiotów usługowych lub wytwórczych bazujących na wiedzy technicznej. Można liczyć, że pojawią się punkty samorządnej działalności gospodarczej, co obserwowane jest w niektórych gminach w części północnej i południowej województwa.

Trajektoria zmian podregionu rybnickiego będzie przybierać inną parabolę niż reszta województwa. Teza ta opiera się na śladowym udziale na tym terenie istotnego z punktu widzenia województwa sektora motoryzacyjnego. Dzięki temu przebieg tutejszej koniunktury może być bardziej niezależny.

Pozytywne przesłanki dla zmian rynku pracy podregionu rybnickiego płyną z badań ankietowych przedsiębiorstw i samorządu terytorialnego. Największy odsetek firm z wszystkich podregionów województwa, wykazał istnienie wolnych miejsc pracy (42%), co w efekcie w przypadku 32% podmiotów generuje deklarację chęci zwiększenia zatrudnienia w przyszłym roku. Analogicznie w skali województwa taką deklarację złożyło tylko 21% badanych firm. Plusem podmiotów z badanego podregionu jest ich innowacyjność. Prawie 60% firm wskazało, że stosuje innowacyjne technologie i jest to najwyższy wynik w województwie. Badania potwierdziły również wyższy poziom wynagrodzeń, odnotowany przez statystykę publiczną. Przeszło 10% firm bardzo dobrze ocenia aktualną kondycję i tyleż samo zakłada dalszy dynamiczny rozwój. Są to zdecydowanie najkorzystniejsze wskazania w całym województwie. Podregion wykazuje większą współpracę zagraniczną, kierowaną głównie w kierunku południowych sąsiadów.

Scenariusz negatywny

Scenariusz negatywny zakłada załamanie koniunktury na tutejszy główny produkt czyli węgiel kamienny. W rezultacie spadek zatrudnienia w górnictwie, poprzez efekty mnożnikowe spowodowałby ograniczenie liczby miejsc pracy w innych dziedzinach, w tym szczególnie w usługach.

Czynnikiem wpływającym negatywnie na ocenę rynku pracy, jest widoczny problem z miejscami pracy dla kobiet. Zmieniający się model społeczny rodzinny oraz rosnąca aktywność zawodowa kobiet, poparta dobrym wykształceniem może determinować odpływ kobiet z tego regionu. Panie chcą się samorealizować, a przy tym nie akceptując patriarchalnego modelu rodziny mogą zechcieć wyemigrować. Potwierdzają to analizy struktur migrantów według wykształcenia (patrz rozdział 1). Może powodować to spore perturbacje społeczne w regionie, analogicznie jak kiedyś popularny temat żony dla rolnika. Kobiety częściej wybierają kierunki humanistyczne. Niestety profesje te cieszą się małym zainteresowaniem na tutejszym rynku pracy.

Potencjalnym zagrożeniem może być drastyczne kurczenie się miast. Szczególnie dotyczy to Jastrzębia-Zdrój, gdzie zdecydowana większość ludności pochodzi spoza tego obszaru. W sytuacji dekonunktury, spadku dochodów i ograniczenia miejsc pracy, zniknie czynnik utrzymujących tych ludzi w tym mieście. Ubytek ludności może prowadzić do realnego wyludniania się regionu, co będzie stanowić dodatkowe utrudnienie w realizacji zadań samorządu terytorialnego z powodu uszczuplenia źródeł dochodów własnych.

Model konkurujących ze sobą miast, brak współpracy i nieracjonalne wykorzystanie środków publicznych poprzez dublujące się inwestycje, może przyczynić się do negatywnych zmian na rynku pracy. Rynek pracy należy postrzegać jako całość, a działania samorządu powinny być komplementarne. Potwierdzeniem tych niepokojących trendów jest bardzo silny ubytek miejsc pracy w Rybniku i nieco mniejszy tylko w Jastrzębiu-Zdrój.

Wysoki poziom płac oferowanych przez sektor wydobywczy jest i będzie czynnikiem zmniejszającym kreatywność gospodarczą społeczeństwa. Praca najemna stanowi zbyt dużą konkurencję w stosunku do wyzwań związanych z prowadzeniem indywidualnej działalności gospodarczej. Może to prowadzić do gaszenia ducha przedsiębiorczości, co jak na razie potwierdzają dane statystyczne. Warto podjąć starania w zakresie promowania działalności gospodarczej, chociażby poprzez inicjowanie rozwoju stref czy inkubatorów przedsiębiorczości. Nośnikiem wiedzy o takich potrzebach regionu powinna być również szkoła.

Badania ankietowe wskazują jednak na słabe przygotowanie do zawodu. Taką właśnie odpowiedź wskazało blisko 1/3 respondentów co jest wynikiem najslabszym w województwie. Niestety duży odsetek firm wskazał małe nakłady inwestycyjne. Badania ankietowe kierowane do samorządu terytorialnego, wskazują na umiarkowane i pozytywne oceny tutejszej koniunktury. Co do przyszłości przeważają opinie utrzymania aktualnego poziomu, ewentualnie wystąpienia ryzyka pogorszenia koniunktury.

Scenariusz neutralny

Prawdopodobieństwo zaistnienia w przyszłości samych zdarzeń negatywnych jak i pozytywnych jest mało prawdopodobne. Najbardziej realny scenariusz z reguły mieści się w paśmie najkorzystniejszych i najbardziej niekorzystnych warunków brzegowych.

Jako realne wydaje się założenie funkcjonowania tutejszego rynku pracy w oparciu o sektor wydobywczy i branże z nim powiązane. Ugruntowana pozycja rynkowa, specjalizacja oraz nakłady inwestycyjne pozwalają na takie założenie. Dużo będzie zależeć od czynników zewnętrznych takich jak koniunktura na surowce energetyczne i energie jako taką. W dłuższym horyzoncie czasowym zakładana jest jednak progresja tych elementów, podążających za wzrostem gospodarczym.

Wydaje się również bardzo realne umocnienie funkcjonowania rolnictwa szczególnie na obszarach powiatu raciborskiego. Generalnie stan rolnictwa w Polsce się poprawia, a teren ten posiada korzystne uwarunkowania przyrodnicze. Produkcja rolna wiąże się z występującym na tym terenie przemysłem spożywczym.

Obiektywną przesłanką dalszych zmian gospodarczych powinno być uruchomienie efektów przebudowy systemu komunikacji w tym budowy autostrady A1. Ciągi komunikacyjne często są podstawą rozwoju, a póki co podregion był pomijany przez najważniejsze drogi kołowe. Skuteczność tego systemu będzie jednak uzależniona od umiejętnego połączenia autostrady z systemem dróg lokalnych.

Jest też szansa na rozwój indywidualnej działalności gospodarczej. Jeśli w innych podregionach województwa – często znacznie biedniejszych – notuje się wyższe poziomy działalności gospodarczej, to nie ma logicznego uzasadnienia nierealności tego założenia w rybnickim. Dużo zależy od kreatywności samych mieszkańców. Znając jednak wysoki etos pracy można oczekiwać pozytywnych przekształceń. Pewną szansą na rozwój takiego scenariusza jest rosnąca aktywność zawodowa kobiet. Być może nowy model gospodarstwa domowego będzie opierał się na dochodach mężczyzn z pracy w przemyśle oraz środkach z własnych przedsiębiorstw prowadzonych w dużej mierze przez kobiety.

PODSUMOWANIE

W niniejszym opracowaniu podjęto próbę kompleksowego ujęcia zagadnień odnoszących się do rynku pracy podregionu rybnickiego, poczynając od uwarunkowań o charakterze demograficzno-społecznym i gospodarczym, poprzez charakterystykę rynków pracy a skończywszy na ujęciu modelowym rynku pracy i scenariuszach przemian gospodarczych bezpośrednio wpływających na rynek pracy podregionu.

Specyfiką podregionu rybnickiego jest pewna dualność wynikająca z odmiennych uwarunkowań gospodarczych poszczególnych jego obszarów. Z jednej strony dominujący potencjał ludnościowo-gospodarczy konurbacji rybnickiej, ściągający w latach 60. i 70. strumienie migrantów z otaczających obszarów (m.in. z Ziemi Raciborskiej), a nawet spoza województwa. Z drugiej strony podlegający temu wymywającemu wpływowi, słabiej zaludniony obszar Ziemi Raciborskiej o rolniczym charakterze terenów wiejskich oraz zróżnicowanej strukturze gałęziowej przemysłu w samym Raciborzu. Taka sytuacja istniała do lat 80. XX wieku. Transformacja ustrojowo-gospodarcza lat 90. osłabiła rynek pracy konurbacji rybnickiej, co odwróciło kierunki migracji i z obszaru imigracyjnego stał się on obszarem emigracyjnym. Selektywność tych migracji przejawiająca się dominującym udziałem ludzi młodych w odpływie przyspiesza starzenie się ludności, jak i zasobów pracy. Przykład Jastrzębia-Zdroju czy Żor wskazuje jakim zagrożeniem jest monofunkcyjność gospodarcza. Tak, jak szybko rozwinęły się te miasta pod względem demograficznym (napływ młodych migrantów szybko zwiększał zaludnienie i odmładzał strukturę wieku ludności), tak szybko obecnie miasta te, „napompowane” tylko jednym czynnikiem wzrostu (rozwój przemysłu węglowego), kurczą się raptownie tracąc zwłaszcza młodzież, przez co dynamicznie się starzeją. Tempo tych procesów stanowi ewenement nawet w skali kraju (udział ludności w wieku 60 i więcej lat w Jastrzębiu-Zdroju zwiększył się z zaledwie 4,8% w 1988 r. do 12,5% w 2002 r. oraz aż do 22,4% w 2012 r. (!).

Biorąc pod uwagę uwarunkowania demograficzno-społeczne wpływające na rynek pracy podregionu szczególne znaczenie ma tutaj duża liczba miast, która przekłada się na wysoki stopień urbanizacji wynoszący 76,7%. Tym niemniej największe znaczenie jako miejsce zamieszkania i pracy mają dwa główne miasta – Rybnik i Jastrzębie-Zdrój. Jest to o tyle ważne, że to właśnie miasta stanowią główne miejsca koncentracji miejsc pracy, zatem podregion rybnicki pod tym

względem znajduje się w dobrej sytuacji. Istotną kwestią jest depopulacyjny jego charakter, czyli w kontekście rynku pracy jest to aktualnie zmniejszenie presji na tworzenie nowych miejsc pracy, co niewątpliwie wpływa na obniżenie poziomu bezrobocia, ale jednocześnie skutkuje to zmniejszaniem się zasobów pracy, co w momencie poprawy sytuacji gospodarczej może ograniczać przyszły rozwój. Do tego dochodzi ogólny problem starzenia się mieszkańców podregionu, który do niedawna należał do najmłodszych w województwie śląskim. Ważnym elementem wpływającym na rynek pracy jest struktura płci ludności, w której co prawda także przeważają kobiety, ale w znacznie mniejszym stopniu niż w całym województwie (współczynnik feminizacji poniżej 104). Trzeba tu bowiem pamiętać, że ze względu na strukturę gospodarczą regionu, w której najważniejszą rolę odgrywało górnictwo, zawsze występowały duże problemy z miejscami pracy dla kobiet. W efekcie kobiety dominują w grupie osób bezrobotnych. Właśnie ta struktura gospodarcza i wpływ dużych zakładów pracy – zwłaszcza kopalń Jastrzębskiej Spółki Węglowej oraz kopalń Kompanii Węglowej – powoduje niską aktywność ekonomiczną społeczeństwa. Zarówno liczba podmiotów gospodarczych, jak i liczba pracujących przypadających na 1000 mieszkańców jest tu znacznie niższa niż średnio w całym województwie.

Nie miało to jednak negatywnego wpływu na poziom bezrobocia, które w ostatnich latach jest niższe w porównaniu do innych podregionów województwa. Równie pozytywnie wypada wskaźnik bezrobocia rejestrowanego identyfikowany na poziomie gminnym, który tylko w przypadku gminy Jejkowice przekracza poziom średniej wojewódzkiej.

Na uwagę zasługuje postępujący proces dywersyfikacji struktury samego przemysłu i ogólnie gospodarki tego podregionu. Pod tym pierwszym względem dużą rolę odegrała KSSE, natomiast w drugim przypadku jest to wzrost roli sektora usługowego, który sprawił, że współcześnie podregion ten charakteryzuje się bardziej nowoczesną strukturą usługowo-przemysłową. Te pozytywne przemiany dokonujące się w podregionie rybnickim znajdują potwierdzenie w poziomie wytworzonego PKB przypadającego na jednego mieszkańca, który co prawda nadal jest niższy niż średnio w województwie śląskim, ale dysproporcja ta, zwłaszcza w ostatnim okresie uległa zmniejszeniu.

Największym rynkiem pracy podregionu jest Rybnik, jednak pod względem oddziaływań przestrzennych pierwszoplanową rolę odgrywa Jastrzębie-Zdrój. Te dwa miasta, a dodatkowo Racibórz w zachodniej części podregionu, tworzą najważniejsze rynki pracy oddziałujące nie tylko na swój podregion, ale zwłaszcza

w przypadku Jastrzębia-Zdroju wykraczające poza jego obszar. Znalazło to odzwierciedlenie w ujęciu modelowym rynku pracy, w którym wyróżnikiem tego podregionu jest brak dominującego rynku pracy.

Materiał diagnostyczny zaprezentowany w poszczególnych rozdziałach stał się podstawą prezentacji trzech scenariuszy – pozytywnego, neutralnego i negatywnego – przemian gospodarczych podregionu, które w sposób bezpośredni i pośredni oddziaływać będą na rynek pracy podregionu rybnickiego. Który ze scenariuszy będzie miał miejsce w rzeczywistości uzależnione będzie z jednej strony od przebiegu zjawisk gospodarczych o charakterze zewnętrznym (globalnym, krajowym, wojewódzkim), a z drugiej strony od uwarunkowań wewnętrznych związanych z polityką władz gminnych oraz postawami społeczeństwa podregionu. Biorąc jednak za podstawę przebieg różnorodnych procesów wpływających na rynek pracy należy sądzić, że dla podregionu rybnickiego bardziej prawdopodobny jest scenariusz pozytywny, a w najgorszym razie neutralny.

REKOMENDACJE

Proponując rekomendacje dla podregionu rybnickiego należy uwzględnić jego sytuację obecną, z wszelkimi atutami oraz ograniczeniami. Sugerowane rozwiązania powinny stać się „dobrymi praktykami” wspomagającymi rynek pracy. Nie wykluczamy, że część zalecanych działań jest już podejmowana na poziomie lokalnym.

Rekomendacje społeczne

1. Pierwszoplanowym **działaniem jest ograniczenie ubytku migracyjnego**. Podregion aktualnie posiada relatywnie korzystną strukturę demograficzną w stosunku do innych obszarów województwa. Silny odpływ migracyjny młodej ludności szybko niweczy tę przewagę. Należy zatem tworzyć w podregionie warunki dla rozwoju i samorealizacji planów życiowych młodzieży. Podregion powinien być atrakcyjnym miejscem zamieszkania, ale przede wszystkim musi dawać pracę. Działania te muszą być podejmowane już na etapie edukacji, wskazując na możliwości jakie daje podregion. Należy pamiętać, że odpływ młodych ludzi przyczyni się nie tylko do realnego zubożenia podregionu i ograniczenia popytu na dobra i usługi, ale również pozbawi obszar nośnika innowacji i rozwoju.

Cele, które wskazano wyżej można osiągnąć poprzez:

- rozwój i kreowanie systemu kształcenia dającego realne szanse na zatrudnienie, a także dostosowanie oferty edukacyjnej do wymagań rynkowych występujących w podregionie,
- promocję podregionu w systemie oświaty jako miejsca pracy i zamieszkania, nakierowaną na utrzymanie młodzieży w regionie,
- wiązanie młodzieży uczącej się poprzez staże i praktyki zawodowe z lokalnym rynkiem pracy,
- pracę nad świadomością, a zwłaszcza tożsamością regionalną i lokalną ludności, którą z tym obszarem wiąże jedynie miejsce pracy.

2. Podregion rybnicki wymaga **działań skierowanych do kobiet aktywnych jak i biernych zawodowo**. Wynika to z faktu niewielkiej liczby miejsc pracy dla żeńskiej siły roboczej, co w konsekwencji przekłada się na wysoki odsetek kobiet w grupie osób bezrobotnych. Należy zweryfikować działania umożliwiające podjęcie pracy przez kobiety, w tym podejmowanych inicjatyw na rzecz godzenia życia prywatnego i zawodowego. Wskazywać segmenty rynku bardziej im przychylne, ewentualnie

wspierać inicjatywy rozwoju działalności gospodarczej zgłaszającej zapotrzebowanie na pracę kobiet.

Cele, które wskazano wyżej można osiągnąć poprzez:

- ocenę dostępności miejsc w żłobkach i przedszkolach i stosowne do potrzeb działania w tym zakresie,
- propagowanie elastycznego czasu pracy dla kobiet,
- promowanie przedsiębiorców zatrudniających kobiety mające na wychowaniu dzieci np. poprzez konkursy przynoszące pozytywne efekty marketingowe dla takich firm.

Rekomendacje gospodarcze

1. Z punktu widzenia specyfiki oraz struktury gospodarczej podregionu, **postuluje się wzmocnienie sektora rolniczego w części zachodniej podregionu (Dolina Odry) oraz usług w części centralnej oraz wschodniej**. Rozwój produkcji rolnej jest uzasadniony z punktu widzenia bardzo korzystnych warunków naturalnych, a ponadto pozwala tworzyć miejsca pracy na obszarach położonych peryferyjnie o ograniczonej dostępności komunikacyjnej. Z kolei rozwój usług potrzebny jest przede wszystkim dla podniesienia poziomu życia ludności oraz stworzenia rynku pracy dla kobiet. Wzmocnienie sektora usług pozwoli podnieść znaczenie podregionu, który postrzegany jest jako zdominowany przez przemysł wydobywczy.

2. Aktualnie relatywnie korzystna sytuacja ekonomiczna, pozwala na modernizację gospodarczą podregionu. Należy **podjąć działania na rzecz dywersyfikacji gospodarczej podregionu**. Gospodarka ta oparta jest na filarze przemysłu wydobywczego i ciężkiego. Działania takie można wzmocnić poprzez **aktywizację ludności w kierunku podejmowania indywidualnej działalności gospodarczej**. W tym segmencie istnieje wyraźna luka a poziom przedsiębiorczości jest znacznie niższy niż w innych podregionach. Wzmocnienie sektora usługowego oraz rolnictwa pozwoli na uzyskanie bardziej zdywersyfikowanej sektorowo struktury gospodarczej, odporniejszej na zaburzenia i wahania koniunktury. Realizacja tego postulatu wymagać będzie również przyciągnięcia dużych inwestorów z innych branż.

Cele które wskazano wyżej można osiągnąć poprzez:

- podjęcie działań zmierzających do wzrostu aktywności ekonomicznej społeczeństwa, w tym działania promujące i przygotowujące do rozpoczęcia własnej działalności gospodarczej, zwłaszcza w odniesieniu do ludzi młodych,

- prowadzenia polityki udostępnienia osobom chcącym otworzyć działalność gospodarczą nie zagospodarowanych zasobów komunalnych,
- wsparcie informacyjno-doradcze dla osób tworzących miejsca pracy lub zakładających własną działalność szczególnie kierowanych do kobiet,
- aktywizację „młodych” emerytów kończących pracę w górnictwie w kierunku pracy na własny rachunek,
- prowadzenie rozważnej a zarazem atrakcyjnej polityki pozyskania nowych dużych inwestorów,
- w miarę możliwości stosowanie ulg w ramach lokalnego systemu fiskalnego.

3. Rekomenduje się **zacieśnienie współpracy pomiędzy ośrodkami zespołu miejskiego**. Tworzenie silnej grupy współpracujących miast, posiadających swoje funkcje i specyfikę w skali całej konurbacji, może podnieść efektywność inwestycji samorządowych oraz przyczynić się do całościowej poprawy konkurencyjności tych ośrodków. Ponadto współdziałanie miast przyczyni się do podniesienia jakości usług publicznych, co przekłada się pozytywnie na warunki życia oraz rynek pracy.

4. Poszerzenie możliwości zatrudnienia może nastąpić poprzez **eksplorowanie sąsiednich zagranicznych rynków pracy**. Uświadamianie mieszkańcom możliwości poszukiwania i podjęcia pracy w sąsiedniej Republice Czeskiej. Należy podkreślić, iż rekomendacja ta nie jest gloryfikacją migracji zarobkowej, często w efekcie prowadzącej do wyprowadzenia się ludności młodej. Praca zarobkowa w Czechach jest dostępna w zakresie codziennych dojazdów do pracy.

Ponadto samorząd terytorialny szczebla gminnego i powiatowego powinien podejmować **działania o charakterze uniwersalnym**.

Sugeruje się **utworzenie baz „inwentaryzujących” kapitał ludzki**. Chodzi o stworzenie i udostępnienie bazy informującej o liczbie zasobów pracy, poziomie wykształcenia, umiejętnościach oraz zawodach które mogą wykonywać mieszkańcy. Na stronach internetowych spotkać można informacje na temat terenów inwestycyjnych, dostępnej infrastruktury a zapomina się zupełnie lub prawie zupełnie o podstawowym zasobie jaki tworzy kapitał ludzki. Warto wskazać informacje o dostępnych wolnych zasobach rejestrowanych przez urzędy pracy, ale również informacje o umiejętnościach i zawodach ludności pracującej. Należy wskazać na tradycje i kompetencje typowe dla danego terenu świadczące o pewnej specjalizacji.

Elementem łączącym popytową i podażową stronę rynku pracy są płace. Niestety ten kluczowy wymiar rynku pracy jest słabo rozpoznany w źródłach

ogólnodostępnych. Mało informacji jest na temat realnych płac występujących na terenie danego powiatu czy gminy. **Relatywnie niski poziom płac powinien być atutem, który należałoby wyraźnie wskazać.** Przeciętne wynagrodzenie dostępne na poziomie gmin i powiatów powinny być podawane w złotych i euro i dostępne na stronach internetowych samorządu terytorialnego. Nie należy jednak argumentu tego podawać wyłącznie w kategorii taniej siły roboczej, a raczej należy podkreślać, iż jest to przewaga polegająca na dostępności kwalifikowanych zasobów pracy przy niskich kosztach ich zaangażowania.

Władze samorządowe powinny **przeprowadzić rzetelną analizę transportu zbiorowego pod kątem jego wpływu na rynek pracy.** Powinna ona obejmować możliwości dostępności przestrzennej rynku pracy z uwzględnieniem kosztów i czasu podróży. Biorąc pod uwagę często oferowaną płacę minimalną, wynoszącą obecnie 1600 zł, będzie można wyznaczyć potencjalny obszar eksploracji rynku pracy dostępny dla mieszkańców danej gminy.

W celu ograniczenia bezrobocia zaleca się **tworzenie lokalnych portali pracy,** dla ułatwienia kontaktu stronom rynku pracy. Chodzi o proste strony internetowe tworzące stałą lokalną giełdę pracy, koordynowaną przez samorząd gminny ewentualnie powiatowy. W odróżnieniu od dostępnych portali związanych z pracą, pozwoli to na informację nie tylko o stałych miejscach pracy, ale również o pracach dorywczych czy sezonowych. Przykładowo mogłyby się tam znaleźć ogłoszenia o zapotrzebowaniu na prace porządkowe, drobne prace remontowo-budowlane czy opiekuńcze.

Należy pracować nad **zmianą mentalności i sposobie myślenia o modelu rynku pracy.** Młodzież musi być uczona i świadoma, że rynek jest zmienny, wymaga mobilności, uczenia się i podnoszenia kwalifikacji. Warto zapoznać młodych ludzi z różnymi formami zatrudnienia, szczególnie tymi elastycznymi oraz zasadami kształtowania stosunku pracy.

Samorząd powinien **domagać się rzeczowych informacji na temat lokalnego rynku pracy** oraz zagadnień z nim związanych. Chodzi tutaj m.in. o liczbę pracujących, strukturę płac, kierunki i strukturę migracji, kondycję podmiotów gospodarczych. Informacje te są w posiadaniu GUS, ZUS, czy urzędów skarbowych. Struktura bezrobotnych, szkoły i specjalności, które generują bezrobotnych absolwentów, powinny być identyfikowane bezpośrednio przez gminy i powiaty. Aktualna wiedza co do tych elementów pozwoli podejmować stosowne kroki m.in. w systemie edukacji, który jest w gestii samorządu terytorialnego. Władza samorządowa powinna **prowadzić i zabiegać o bieżący monitoring lokalnego rynku pracy,** gdyż tylko wówczas może realizować skuteczną politykę rozwoju.

LITERATURA I MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

- Analiza powiązań funkcjonalnych na obszarze województwa śląskiego*, 2012, Analizy RCAS, z. 1/2012, Wydział PSiP, Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, Katowice.
- Cimała B., Porwoł P., Wieczorek W., 1985, Wypisy do dziejów Rybnika i Wodzisławia, Instytut Śląski, Opole.
- Duś E., 2005, Pozarolnicza działalność produkcyjna na obszarach wiejskich, [w:] E. Pałka (red.), Funkcje obszarów wiejskich, Wyd. Akademii Świętokrzyskiej, Kielce, s. 275-286.
- Duś E., 2008, Rolnictwo, [w:] M. Tkocz (red.), Województwo śląskie, zarys geograficzno-ekonomiczny, WNoZ UŚ, Sosnowiec, s. 46-67.
- Duś E., 2009, Funkcje obszarów wiejskich województwa śląskiego, *Geographia Studia et Dissertationes*, t. 3, s. 81-103.
- Góra M., Sztanderska U., 2006, Wprowadzenie do analizy lokalnego rynku pracy, MPIPS, Arte, Warszawa.
- Gruszczyk R., Werpachowski M., 2012, Jastrzębie-Zdrój 2015, Potencjał gospodarczy i trendy rozwojowe. Swig Delta Partner i Miasta Jastrzębie-Zdrój, Jastrzębie-Zdrój, Cieszyn.
- Gwosdz K., 2012, Baza ekonomiczna i specjalizacja funkcjonalna miast konurbacji katowickiej po dwu dekadach transformacji, *Acta Geographica Silesiana*, nr 11, WNoZ Uniwersytetu Śląskiego, Sosnowiec, Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego, Będzin, s. 15-29.
- Heffner K., 1998, Kluczowe problemy demograficzno-osadnicze obszarów przygranicznych Polska-Czechy, PIN Instytut Śląski w Opolu.
- Kantor-Pietraga I., Runge A., 2005, Przemiany ludnościowe obszarów przygranicznych na przykładzie województw śląskiego i morawsko-śląskiego, [w:] A. Wahla (red.), Transformační procesy 1990-2005, Ostravská Univerzita v Ostravě, Přírodovědecká Fakulta, s. 29-45.
- Kłosowski F., Runge J., 2006, Ekonomicko-společenské přeměny nových měst Slezského vojvodství, [w:] R. Prokop (red.) Vývojové proměny postsocialistických měst ostravského a hornosleského regionu v podmínkách transformace, Slezský ústav Slezského zemského muzea, Opava, Nakladatelství Tilia, Šenov u Ostravy, s. 115-156.

- Kłosowski F., Runge J., 2010, Migracje ludności w miastach województwa śląskiego w latach 1977-2006, *Górnośląskie Studia Socjologiczne, Seria Nowa*, t. 1 (red. W. Świątkiewicz), Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 83-92.
- Kobiety na rynku pracy w województwie śląskim*, 2012, Wojewódzki Urząd Pracy w Katowicach, Obserwatorium Rynku Pracy, Katowice.
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, 2012, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Krzysztofik R., 2007, Aglomeracja rybnicka. Zarys typologii osadniczej, *maszynopis*.
- Kurpanik M., 2010, Świadomość i tożsamość regionalna mieszkańców Rybnika, [w:] S. Sitek (red.), „Stare i nowe” problemy badawcze w geografii społeczno-ekonomicznej, z. 1, PTG Sosnowiec, s. 157-167.
- Kurpanik M., 2012a, Przestrzenne zróżnicowanie świadomości i tożsamości terytorialnej mieszkańców konurbacji rybnickiej, *maszynopis* rozprawy doktorskiej w Bibliotece Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego w Sosnowcu.
- Kurpanik M., 2012b, Jastrzębie Zdrój – miasto migrantów, [w:] K. Fortuniak, J. Jędruszkiewicz, M. Zieliński (red.), *Przestrzeń w badaniach geograficznych*, Wyd. UŁ Łódź, s. 226-232.
- Migracje ludności. Województwo śląskie, NSP 2002, 2004*, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice.
- Nowicki M., (red.), 2011, Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2011, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Fundacja Konrada Adenauera, Gdańsk.
- Raport z wyników w województwie śląskim NSP Ludności i Mieszkań 2011*, 2012, GUS, Katowice.
- Rosner A., Stanny M., 2008, Demograficzne aspekty zasobów pracy w Polsce, *Polityka Społeczna* nr 1/2008, s. 1-5.
- Rosset E., 1975, *Demografia Polski: Reprodukacja ludności*, PWN Warszawa.
- Runge A., 2003, Proces starzenia się ludności miast województwa śląskiego, [w:] E. Bednarska, Cz. Domański (red.), *Przemiany społeczno-ekonomiczne w okresie transformacji – diagnoza i próba oceny*, GUS, Urząd Statystyczny w Łodzi, Instytut Ekonometrii i Statystyki UŁ, Łódź, s. 37-54.
- Runge A., 2010, Procesy i struktury ludnościowe w województwie śląskim, [w:] J. Runge, I. Żurek (red.), *Procesy i struktury demograficzno-społeczne na obszarze województwa śląskiego w latach 1988–2008*, WUS Katowice, s. 33-82.

- Sitek S., 2010, *Stykowość obszaru i jej wpływ na przebieg procesów społeczno-ekonomicznych na przykładzie południowej części województwa śląskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Sitek S., 2011, *Rola związków komunalnych i innych organizacji terytorialnych w kreowaniu powiązań regionalnych na przykładzie południowej części województwa śląskiego*, [w:] „Stare i nowe” problemy badawcze w geografii społeczno-ekonomicznej, Sitek S. (red.), z. 2, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Uniwersytet Śląski, Sosnowiec, s. 89-99.
- Sobala-Gwosdz A. (red.), 2010, *Badanie trendów rozwojowych w województwie śląskim poprzez wyznaczanie ośrodków wzrostu i obszarów stagnacji*, STRADA Consulting Piotr Kurowski, Bielsko-Biała.
- Spórna T., 2012, *Modele przemian urbanizacyjnych w województwie śląskim*, Prace Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego nr 72, Sosnowiec.
- Syrek M., 1976, *Przemysł regionu katowickiego 1945-1974*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice.
- Śleszyński P., 2008, *Duże przedsiębiorstwa w strukturze przestrzennej największych polskich miast*, Prace Geograficzne, 217, IGiPZ PAN, Warszawa.
- Tkocz M., 2001, *Restrukturyzacja przemysłu regionu tradycyjnego*, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, nr. 1998, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Tkocz M., 2008, *Przemysł*, [w:] M. Tkocz (red.), *Województwo śląskie, zarys geograficzno-ekonomiczny*, WNoZ UŚ, Sosnowiec, s. 68-86.
- Zmiany struktury grup podmiotów gospodarki narodowej w systemie Regon 2011 r.*, 2012, GUS, Warszawa.
- Zuzańska-Żyśko E., 2001, *Etapy aktywizacji Wojkowic – małego miasta przemysłowego w Zagłębiu Dąbrowskim*, [w:] A. Szajnowska-Wysocka (red.), *Studia nad regionem śląskim*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, t.1, s. 100-120.
- Zuzańska-Żyśko E., 2006, *Małe miasta w okresie transformacji. Studium w regionie śląskim*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice.

Strony internetowe:

www.geoportal.gov.pl

www.kwsa.pl

www.pietrowicewielkie.pl

www.stat.gov.pl

www.wup-katowice.pl

www.zus.pl

SPIS RYCIN I TABEL

SPIS RYCIN

- Ryc. 1.1. Gęstość zaludnienia w gminach podregionu rybnickiego w 2012 r.
- Ryc. 1.2. Dynamika zaludnienia w gminach podregionu rybnickiego w latach 1999–2012
- Ryc. 1.3. Migracje do podregionu rybnickiego na pobyt stały w latach 1999–2011
- Ryc. 1.4. Napływ migracyjny ogółem do powiatów w podregionie rybnickim w latach 1999–2011 na 1000 mieszkańców
- Ryc. 1.5. Gminy z których nastąpił napływ migracyjny osób w wieku produkcyjnym do podregionu rybnickiego z woj. śląskiego w 2011 r.
- Ryc. 1.6. Powiaty z których nastąpił napływ migracyjny spoza woj. śląskiego osób w wieku produkcyjnym do podregionu rybnickiego w 2011 r.
- Ryc. 1.7. Odpływ migracyjny ogółem z podregionu rybnickiego w latach 1999–2011 na 1000 mieszkańców
- Ryc. 1.8. Gminy woj. śląskiego do których nastąpił odpływ migracyjny osób w wieku produkcyjnym z podregionu rybnickiego w 2011 r.
- Ryc. 1.9. Powiaty do których nastąpił odpływ migracyjny z podregionu rybnickiego poza woj. śląskie osób w wieku produkcyjnym w 2011 r.
- Ryc. 1.10. Saldo migracji ogółem w podregionie rybnickim w latach 1999–2011 na 1000 mieszkańców
- Ryc. 1.11. Napływ migracyjny z miast do podregionu rybnickiego w latach 1999–2011 na 1000 mieszkańców
- Ryc. 1.12. Napływ migracyjny ze wsi do podregionu rybnickiego w latach 1999–2011 na 1000 mieszkańców
- Ryc. 1.13. Napływ migracyjny z zagranicy do podregionu rybnickiego w latach 1999–2011 na 1000 mieszkańców
- Ryc. 1.14. Odpływ migracyjny do miast z podregionu rybnickiego w latach 1999–2011 na 1000 mieszkańców
- Ryc. 1.15. Odpływ migracyjny na wieś z podregionu rybnickiego w latach 1999–2011 na 1000 mieszkańców
- Ryc. 1.16. Odpływ migracyjny za granicę z podregionu rybnickiego w latach 1999–2011 na 1000 mieszkańców
- Ryc. 1.17. Napływ migracyjny do gmin podregionu rybnickiego w 2011 r. na 1000 mieszkańców

- Ryc. 1.18. Odływ migracyjny z podregionu rybnickiego w 2011 r. na 1000 mieszkańców
- Ryc. 1.19. Struktura wykształcenia osób napływających i wyjeżdżających z podregionu rybnickiego w 2005 r.
- Ryc. 1.20. Struktura wykształcenia kobiet napływających i wyjeżdżających z podregionu rybnickiego w 2005 r.
- Ryc. 1.21. Struktura wykształcenia mężczyzn napływających i wyjeżdżających z podregionu rybnickiego w 2005 r.
- Ryc. 1.22. Poziom feminizacji w podregionie rybnickim w 2012 r.
- Ryc. 1.23a. Struktura wieku ludności w miastach na prawach powiatu podregionu rybnickiego w latach 2002 i 2012 oraz prognoza na 2015 r.
- Ryc. 1.23b. Struktura wieku ludności w powiatach podregionu rybnickiego w latach 2002 i 2012 oraz prognoza na 2015 r.
- Ryc. 1.24. Poziom starości demograficznej w gminach podregionu rybnickiego w 1988 i 2012 r.
- Ryc. 1.25. Prognoza struktury płci i wieku ludności w podregionie rybnickim na 2015 rok
- Ryc. 1.26. Prognoza struktury płci i wieku ludności w Jastrzębiu-Zdroju na 2015 r.
- Ryc. 1.27. Struktura wykształcenia bezrobotnych w podregionie rybnickim w 2012 r.
- Ryc. 2.1. Podmioty gospodarcze zarejestrowane w systemie REGON na 10 tys. mieszkańców w podregionie rybnickim w 2010 r.
- Ryc. 2.2. Struktura podmiotów gospodarczych podregionu rybnickiego w 2002 i 2009 r. wg sekcji PKD 2004
- Ryc. 2.3. Pracujący na 1000 mieszkańców w podregionie rybnickim w 2010 roku
- Ryc. 2.4. Struktura pracujących w podregionie rybnickim w 2002 i 2010 r.
- Ryc. 2.5. Struktura pracujących w usługach w podregionie rybnickim wg klasyfikacji PKD 2007 w 2010 r.
- Ryc. 2.8. Stopa bezrobocia rejestrowanego w woj. śląskim w 2004 i 2012 r.
- Ryc. 2.9. Wartość sprzedana przemysłu na jednego mieszkańca podregionu rybnickiego i województwa śląskiego w latach 2005–2010
- Ryc. 2.10. Wartość sprzedana przemysłu na jednego mieszkańca w wybranych powiatach podregionu rybnickiego w 2010 r.
- Ryc. 2.11. PKB na jednego mieszkańca w podregionie rybnickim i województwie śląskim w latach 2000–2010
- Ryc. 2.12. Struktura wartości dodanej brutto w podregionie rybnickim i województwie śląskim w 2000 i 2010 r.

- Ryc. 2.13. Przebieg autostrady A1 w województwie śląskim w 2013 r.
- Ryc. 2.14. Atrakcyjność inwestycyjna podregionów dla działalności przemysłowej w 2011 r.
- Ryc. 3.1. Klasy wielkościowe lokalnych rynków pracy w subregionie rybnickim w 2010 r.
- Ryc. 3.2. Klasyfikacja lokalnych rynków pracy na podstawie pracujących w 2010 r. w podregionie rybnickim
- Ryc. 3.3. Liczba pracujących według gmin w podregionie rybnickim w 2010 r.
- Ryc. 3.4. Liczba osób przyjeżdżających do pracy przypadająca na 1 osobę wyjeżdżającą do pracy wg gmin w podregionie rybnickim w 2006 r.
- Ryc. 3.5. Kierunki i natężenie powiązań w zakresie dojazdów do pracy powyżej 250 osób
- Ryc. 3.6. Liczba pracujących w tysiącach osób według wielkości podmiotu w podregionie rybnickim w latach 2000–2010
- Ryc. 3.7. Liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w świetle wysokości podatku PIT na 1 mieszkańca oraz poziomu dochodów gminy w 2011 r.
- Ryc. 3.8. Klasyfikacja gmin w zakresie procesów migracji oraz struktur wieku ludności w 2011 r.
- Ryc. 3.9. Wysokość stopy bezrobocia w powiatach podregionu rybnickiego w latach 2004–2012 na tle województwa śląskiego i Polski
- Ryc. 3.10. Specyfika struktur bezrobocia w układzie gmin podregionu rybnickiego
- Ryc. 4.1. Struktura pracujących w Radlinie w 2010 r. według sektorów
- Ryc. 4.2. Pracujący w KWK Marcel w latach 1975–2010
- Ryc. 4.3. Struktura pracujących w Radlinie w 2010 r. według wielkości podmiotów gospodarczych
- Ryc. 4.4. Liczba pracujących w Radlinie w latach 2000–2010
- Ryc. 4.5. Struktura pracujących w Radlinie w 2010 r. wg sekcji PKD i sektorów gospodarczych – rolnictwie, przemyśle i budownictwie, usługach
- Ryc. 4.6. Liczba bezrobotnych w Radlinie w latach 2003–2012
- Ryc. 4.7. Struktura pracujących w Pietrowicach Wielkich według wielkości przedsiębiorstw w 2010 r.
- Ryc. 4.8. Pracujący w Pietrowicach Wielkich w wybranych sekcjach PKD w 2010 r. i sektorach gospodarczych – rolnictwie, przemyśle i budownictwie, usługach
- Ryc. 4.9. Liczba pracujących w Pietrowicach Wielkich w latach 2000–2010
- Ryc. 4.10. Liczba bezrobotnych w Pietrowicach Wielkich w latach 2003–2012
- Ryc. 5.1. Model przestrzenny rynku pracy podregionu rybnickiego

SPIS TABEL

- Tab. 1.1. Rozmieszczenie ludności w podregionie rybnickim w latach 1999 i 2012
- Tab. 1.2. Poziom urbanizacji w podregionie rybnickim
- Tab. 1.3. Dynamika zaludnienia w podregionie rybnickim w latach 1999–2012
- Tab. 1.4. Składowe przyrostu/ubytku rzeczywistego ludności w latach 1999–2011
- Tab. 1.5. Sumaryczne saldo migracji w latach 1999–2011 w powiatach podregionu rybnickiego
- Tab. 1.6. Udział ludności napływowej w ogólnej liczbie ludności w podregionie rybnickim w 2002 r.
- Tab. 1.7. Dominujące kierunki napływu do podregionu rybnickiego z woj. śląskiego osób w wieku produkcyjnym wyznaczone metodą K. Doi w (%)
- Tab. 1.8. Dominujące kierunki odpływu z podregionu rybnickiego do woj. śląskiego osób w wieku produkcyjnym wyznaczone metodą K. Doi (%)
- Tab. 1.9. Struktura płci ludności w podregionie rybnickim w latach 1999–2012
- Tab. 1.10. Struktura płci ludności w wieku produkcyjnym w podregionie rybnickim w 2012 r.
- Tab. 1.11. Struktura wieku ludności w podregionie rybnickim w latach 1988–2012
- Tab. 1.12. Obciążenie ekonomiczne grupami nieprodukcyjnymi w podregionie rybnickim w latach 1999–2015 (stan i prognoza)
- Tab. 1.13. Miasta i gminy wiejskie o największym obciążeniu wiekiem nieprodukcyjnym w stosunku do wieku produkcyjnego w 2012 r.
- Tab. 1.14. Udział ludności w wieku 60 i więcej lat w ogólnej liczbie ludności
- Tab. 1.15. Prognoza demograficzna dla podregionu rybnickiego na lata 2015 i 2020
- Tab. 1.16. Prognoza demograficzna dla miast na prawach powiatu w podregionie rybnickim na lata 2015 i 2020
- Tab. 1.17. Prognoza demograficzna dla powiatów podregionu rybnickiego na lata 2015 i 2020
- Tab. 1.18. Zasoby pracy w podregionie rybnickim w latach 2002–2020 (stan i prognoza)
- Tab. 1.19. Poziom bezrobocia w podregionie rybnickim w latach 2004–2012
- Tab. 1.20. Bezrobocie kobiet w podregionie rybnickim w latach 2004–2012
- Tab. 1.21. Bezrobotne kobiety w szczególnej sytuacji życiowej w 2012 r.
- Tab. 1.22. Bezrobotni w wieku poniżej 25 lat w latach 2004–2012 w podregionie rybnickim

- Tab. 1.23. Bezrobotni bez stażu pracy w podregionie rybnickim w latach 2004–2012
- Tab. 1.24. Bezrobocie długotrwałe w podregionie rybnickim w latach 2004–2012
- Tab. 2.1. Zakłady zlokalizowane w podregionie rybnickim podstrefy jastrzębsko-żorskiej KSSE w 2012 r.
- Tab. 2.2. Ogólna charakterystyka inwestycji w podregionie rybnickim podstrefy jastrzębsko-żorskiej KSSE w 2012 r.
- Tab. 2.3. Przedsiębiorstwa podregionu rybnickiego sklasyfikowane wśród 500 największych polskich przedsiębiorstw w 2011 r. wg Rzeczypospolitej
- Tab. 2.4. Pracujący w samorządzie terytorialnym wybranych gmin podregionu rybnickiego w 2012 r.
- Tab. 2.5. Klasyfikacja gmin ze względu na dynamikę zmian w zakresie pracujących i podmiotów gospodarczych w podregionie rybnickim w latach 2002–2010
- Tab. 3.1. Wielkość rynku pracy w podregionie rybnickim w 2010 r.
- Tab. 3.2. Rynki pracy według klas wielkościowych w podregionie rybnickim w 2010 r.
- Tab. 3.3. Podział gmin i powiatów podregionu rybnickiego według średniorocznego tempa zmian liczby pracujących oraz sumy wahań w latach 2000–2010
- Tab. 3.4. Specyfika bezrobocia w gminach podregionu rybnickiego
- Tab. 3.5. Prognoza liczby bezrobotnych w powiatach podregionu rybnickiego
- Tab. 4.1 Średnia wielkość gospodarstw indywidualnych w gminie Piotrowice Wielkie

INFORMACJA O AUTORACH

Dr hab. Franciszek KŁOSOWSKI
e-mail: franciszek.klosowski@us.edu.pl
Katedra Geografii Ekonomicznej
Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego

Geograf, pracownik naukowo-dydaktyczny, autor ok. 90 prac naukowych. Zainteresowania naukowe koncentrują się głównie na problematyce geografii usług oraz gospodarce przestrzennej.

Dr Sławomir PYTEL

e-mail: slawomir.pytel@us.edu.pl
Katedra Geografii Regionalnej i Turyzmu
Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego

Geograf, pracownik naukowo-dydaktyczny, autor ok. 50 prac naukowych. Zainteresowania naukowe koncentrują się głównie na problematyce migracji oraz ruchu turystycznym.

Dr Anna RUNGE

e-mail: anna.runge@us.edu.pl
Katedra Geografii Ekonomicznej
Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego

Geograf, pracownik naukowo-dydaktyczny, autorka ok. 40 prac naukowych. Zainteresowania badawcze dotyczą geografii osadnictwa, problematyki ludnościowej, w tym m.in. rynku pracy.

Dr Sławomir SITEK

e-mail: slawomir.sitek@us.edu.pl
Katedra Geografii Ekonomicznej
Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego

Geograf i ekonomista, pracownik naukowo-dydaktyczny, autor ok. 40 prac naukowych. Zainteresowania badawcze obejmują m.in. rozwój lokalny i regionalny, rynek pracy i gospodarkę przestrzenną.

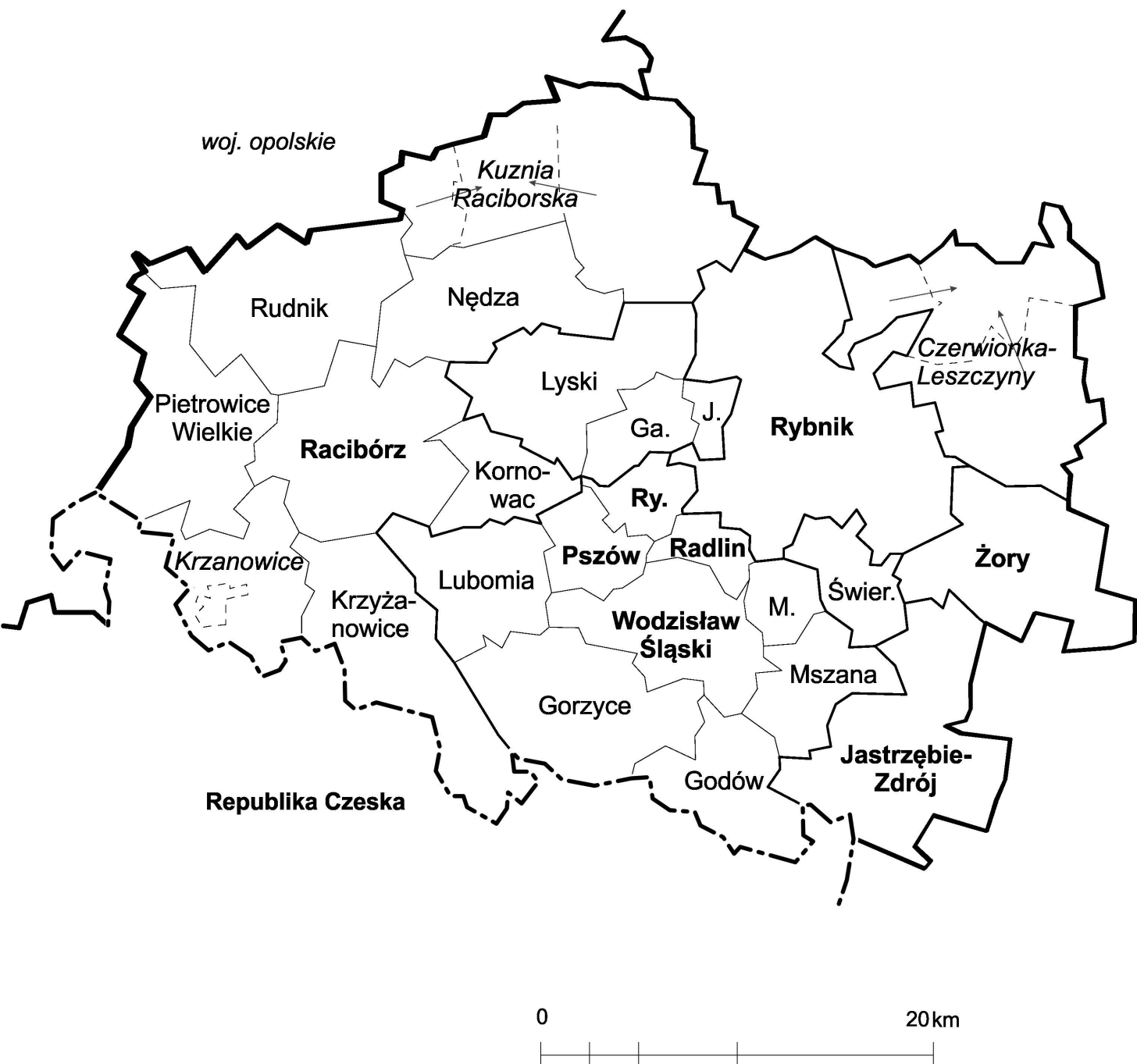
Dr Elżbieta ZUZAŃSKA-ŻYŚKO

e-mail: elzbieta.zuzanska-zysko@us.edu.pl
Katedra Geografii Ekonomicznej
Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego

Geograf, pracownik naukowo-dydaktyczny, autorka ok. 50 prac naukowych. Zainteresowania badawcze obejmują problematykę małych miast, obszarów metropolitalnych oraz rynku pracy.

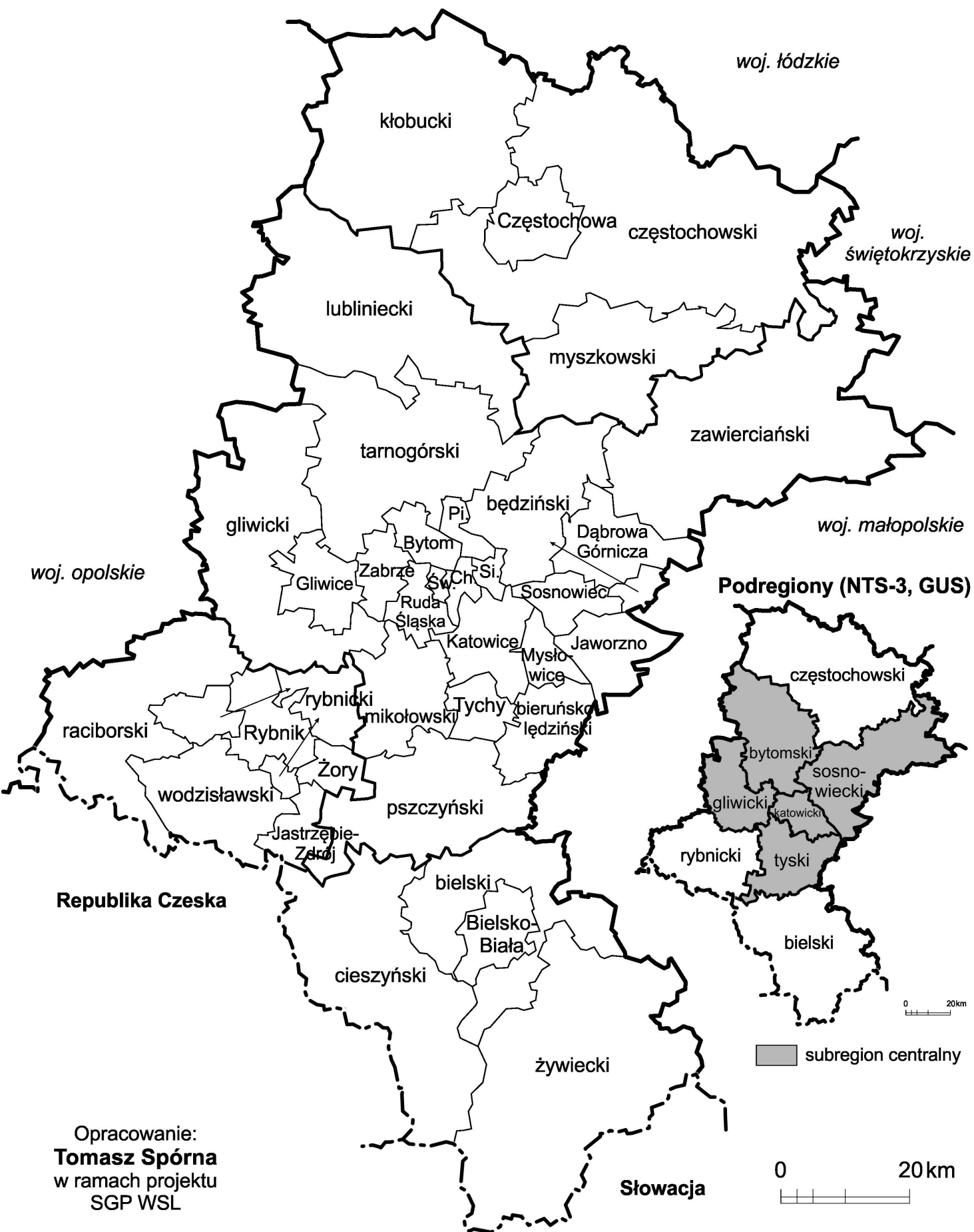
Podział administracyjny podregionu rybnickiego w 2013 r.

Opracowanie:
Tomasz Spórna
w ramach projektu
SGP WSL

Objaśnienia: Ga. – Gaszowice, J. – Jejkowice, M. – Marklowice, Ry. – Rydułtowy, Świer. – Świerklany; **tekstem pogrubionym** – gmina miejska, **kursywą** – gmina miejsko-wiejska, **tekstem normalnym** – gmina wiejska.

Podział administracyjny województwa śląskiego w 2013 r. – powiaty i podregiony

Objaśnienia: Ch. – Chorzów, Pi. – Piekary Śląskie, Si. – Siemianowice Śląskie, Św. – Świętochłowice; tekstem z dużej litery – miasto na prawach powiatu.

Niniejsza publikacja powstała w ramach projektu badawczego pt.:
„Społeczno-gospodarcze i przestrzenne kierunki zmian regionalnego oraz lokalnych
rynków pracy województwa śląskiego - SGP WSL”
realizowanego w ramach Priorytetu VIII Regionalne Kadry Gospodarki,
Działania 8.1 Rozwój pracowników i przedsiębiorstw w regionie
Poddziałania 8.1.2 Wsparcie procesów adaptacyjnych i modernizacyjnych w regionie,
Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, współfinansowanego ze środków
Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Egzemplarz bezpłatny

ISBN 978-83-61644-42-2

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

